

સચિત્ર જૈન રામાયણ

સીતાએ અગ્નિમાં ઝંઝાપાત કર્યો કે તરત જ, અગ્નિ
બુઝાઈ ગયો અને આડો સ્વચ્છ જળથી વાવડપ બની ગયો.

કીર્તિ પ્રકાશન
C/o. દીપક આર ઝવેરી
૧૦ ૧૨૭૦, ગોપીપુરા, સુરત.

જગતપૂજ્ય શ્રી મોહનલાલજી સદ્ગુરુભ્યો નમઃ

સચિત્ર જૈન રામાયણ

: સંપાદક :

આ. શ્રી ચિદાનંદસૂરિ

તથા

સુનિરાજ શ્રી ધર્મઘોષ મુનિ મહારાજ

કિંમત રૂ. ૮-૦૦

: પ્રકાશક :

કીર્તિ પ્રકાશન

C/o. ધર્મશ આર. ઝવેરી

૧૦/૧૨૭૦ ગોપીપુરા, હાથીવાળા દેરાસર સામે,

મેઘન શેડ, સુરત-૨.

૨૦૪૫ કા. સુ. ૫ કિંમત ૮-૦૦ પ્રથમ આવૃત્તિ
પ્રાપ્તિ સ્થાન

રાષ્ટ્ર ભાષા પુસ્તક મંદિર
૪/૭૭૩, ટાવર રોડ, સુરત.

દશાઈ પોળ જૈન પેઢી
ગોપીપુરા, સુરત.

બાબુભાઈ મંગલદાસ શાહ
૮/૧૫૯૦, નાણાવટી મેન્સન
ભણુશાળી પોળ, ગોપીપુરા,
સુરત-૨.

મુઘોષા કાર્યલય
સોમચંદ ડી. શાહ
પાલીતાણાં (સૌરાષ્ટ્ર)

ફોન. ૨૮૩૫૪

સેવંતિલાલ વી. જૈન

૨૦ મહાજનગલી ઝવેરી બજાર,
મુ.બઈ-૨.

જવેરી સ્ટોર્સ

ગોપીપુરા, મુભાષયોક,
સુરત-૨.

શા. સુમતિલાલ જમનાદાસ
૨૨૭, અદાસાની ખડકી
પતાસા પોળ, અમદાવાદ.

શા. હરખચંદ્ર સરદારમલણ

૩૮૪/જે દાભોલકરવાડી કૌસ્તુભ
બીલ્ડીંગ કાલબાદેવી, ૩ જે માળે
મુ.બઈ-૨.

શા. મહેન્દ્રભાઈ જે. શાહ
૫૧/૫૨ મહાવીરનગર, ઝવેરીસડક
પહેલે માળે, નવસારી.

ફોન ૨૬૮૨૩૩

સંપાદકીય

આને ટી. વી. ની રામાયણની સીરીયલે રામાયણને વધુ લોકપ્રિય બનાવ્યું છે. પણ જોવાનું એ છે કે તેમાં આવતા રામચંદ્ર, ભરત, લક્ષ્મણ, સીતા, દશરથ, હનુમાન વગેરેના પાત્રોમાંથી આપણે કેટલાં સદ્ગુણો મેળવ્યા? અને રામાયણમાંથી નીતરતી સંસ્કૃતિના આદર્શોને કેટલાં સમજ્યા છીએ?

જેન રામાયણ ના કથા પાત્રોને લોકલોગ્ય શૈલિમાં રજૂ કરવા પાછળ પણ અમારો એ જ આશય રહ્યો છે કે આપણું જીવન-ઘડતર એ આદર્શો મુજબ કરીએ.

આજે કોન્વેન્ટ સ્કૂલોમાં ભણતાં બાળકોના ચિત્તમાંથી આર્થ સંસ્કરો લુપ્ત થતાં જાય છે, તેઓ પશ્ચિમી પદ્ધતિનું અનુકરણ કરી પશ્ચિમની સભ્યતામાં ઢળી રહ્યાં છે. તે સ્થિતિમાં ફિલ્મ સૃષ્ટિના નિર્માતા રામાનંદ સાગર લખે છે કે રામાયણના પ્રેરક-પ્રસંગોને પસંદ કરીને ફિલ્મ દ્વારા રજુ કરવા પાછળનો આશય એટલો જ છે કે જેથી લોકો તે જોઈને તે આદર્શોને, તે સંસ્કૃતિને જીવનમાં અપનાવી શકે.

તમે રામાયણ સાથે આજના લોકોની જીવનની રામાયણને સ્કેન્ડલ સરખાવી જુઓ તો જણાશે કે લોકોનું જીવન કેવું કઠંગુ બનતું જાય છે. રામાયણના જે આદર્શો પદ, પ્રતિષ્ઠા અને પૈસાને ઠોકરે માર્યા ત્યારે તે માટે જ લોકો ઘર-ઘરમાં લડે ઝગડે છે. ક્યાં કોઈ સુમેળ દેખાય છે? રામાયણની કહાણી આજે જાણે એક નોવેલ કથા જેવી બની ગઈ છે.

હું આશા રાખું છું કે આ સરળ અને સચિત્ર રામાયણ વાંચી-બાળકોને વાંચાવી કે તેને સંભળાવી તેમાંથી શીલ-સદાચાર ભાતૃપ્રેમ, મર્યાદા અને ત્યાગનો આદર્શ એ બધા માટે આપણે આગ્રહી બનીશું. તે પ્રયત્ન સફળ થયો ગણીશ.

વીર સં. ૨૫૧૫

કારતક સુદ ૧

સુરત-૨.

આ. ચિદાનંદસૂરિના ધર્મલાભ

મોહનલાલજી જૈન ઉપાશ્રય

ગોપીપુરા સુરત-૨.

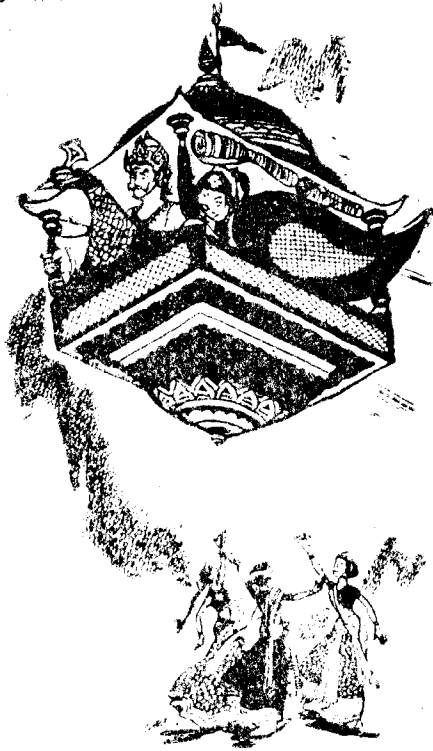
જૈન રામાયણ

રાવણનો જન્મ તેના પૂર્વજનું વર્ણન

બીજા અજિતનાથ પ્રભુના સમયમાં રાક્ષસ દ્વીપની લંકા નગરીમાં ધનવાહન રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેનો પુત્ર દેવ રાક્ષસ થયો. તે પછી અસંખ્ય રાજાઓ થઈ ગયા. તેમાં કેટલાક મોત્ર ગયા કેટલાક સ્વર્ગ ગયા. પછી શ્રેયાંસનાથના તીર્થમાં કીર્તીધવળ રાજા થયો.

તે અરસામાં વૈતાલ્ય ગિરિપર મેઘપુર નગરમાં અતીન્દ્ર નામે વિદ્યાધર રાજા થયો. તેને શ્રીમતી રાણીથી શ્રીકંઠ નામે પુત્ર અને દેવી નામે પુત્રી થઈ. રત્નપુરના રાજા પુષ્પોત્તરે પોતાના પુત્ર પુષ્પોત્તર માટે અતીન્દ્ર પાસે દેવી કન્યાની માગણી કરી. અતીન્દ્રે દેવ યોગથી કીર્તીધવળને પરણાવી તેથી અતીન્દ્ર અને પુષ્પોત્તરને વેર બંધાણું.

એક વખત શ્રીકંઠે મેરૂપર્વતથી પાછા ફરતાં પુષ્પોત્તર રાજાની પુત્રી પદ્માને જોઈ. બંનેને પરસ્પર અનુરાગ થતાં તે પદ્માનું હરણ કરી ગયો. પુષ્પોત્તરને ખબર પડતાં તે શ્રીકંઠની

પાછળ પડ્યો. શ્રીકંઠ પોતાના બનેલી કીર્તીધવળના શરણે ગયો. પુણ્યોત્તર તેને શોધવા ત્યાં આવ્યો. કીર્તીધવળે હૃદય મોકલી કહેરાવ્યું કે “કન્યા સ્વેચ્છાએ શ્રીકંઠને વરી છે. તેમાં કંઈ શ્રીકંઠનો અપરાધ નથી.

પદ્માએ પણ દુતી દ્વારા તે પ્રમાણે કહેરાવ્યું. તેથી પુષ્પોત્તરનો કોપ શાંત થઈ ગયો. પુષ્પોત્તરે પોતાની પુત્રી પદ્માને ક્રીકંઠ સાથે મોટા ઓચ્છવ પૂર્વક પરણાવી. પછી તે પોતાના નગરે ગયો. ક્રીર્તીધવજે ક્રીકંઠને કહ્યું કે વૈતાઠય પર્વત પર તમારા શત્રુઓ ઘણા છે. માટે અહિંજ નજીકમાં ત્રણસો ચોળન પ્રમાણુ વાનર દ્વીપ છે ત્યાં રહો. ક્રીકંઠે અનેવીના સ્નેહથી વાનર દ્વીપમાં રહેવા કબુલ કર્યું.

ક્રીર્તીધવજે વાનર દ્વીપમાં આવેલી કિષ્કિન્ધા નગરીની શબ્દ્ય ગાદી સોંપી ત્યાં રહેતા ક્રીકંઠે ઘણા રમ્ય વાનરો જોઈ તેઓને અન્નપાનાદિ અપાવવાની અને અલયદાનની ઘોષણા કરાવી ત્યારથી વિદ્યાધરો પોતાના ધ્વજછત્રાદિ ચિન્હોમાં વાનરનાં ચિત્રો કરવા લાગ્યાં એટલે તે વિદ્યાધરો પણ વાનર વંશના નામથી પ્રસિદ્ધ થયા.

એક વખત ક્રીકંઠે દેવતાઓને નંદીધર દ્વીપે યાત્રાએ જતા જોઈ વિશ્વાનમાં ઝેરથી પોતે તેઓની પછાડે આહ્યો. તેનું વિશ્વાન માનુષોત્તર પર્વતને ઉલ્લાંઘતાં અટકી ગયું. તેણે પોતાનું અહપ પુણ્ય સમજી યાત્રાનો મનોરથ પૂર્ણ ન થવાથી દીક્ષા લઈ તીવ્રતપ તપી મોક્ષે ગયો.

ક્રીકંઠ પછી વજ્રકંઠ વગેરે રાજાઓ થઈ ગયા પછી નિમ્ન સુવ્રતસ્વામીના તીર્થમાં ઘનોદાંધ નામે વાનર વંશનો રાજા થયો.

તે વખતે લંકાપુરીમાં તડિલકેશ નામે રાક્ષસ । પતિ થયો. તેઓ
બન્ને વચ્ચે ગાઠ મૈત્રી થઈ. એકવખત તડિલકેશ અંત:પુર
સહિત નંદન નામે ઉદ્યાનમાં કીડા કરવા લાગ્યો.

તે વખતે કોઈ વાનરે વૃક્ષ પરથી ઉતરી તેના શ્રી ઈંદ્રા
નામે પટરાણીના સ્તન ઉપર નખના ક્ષતો કર્યા. તે જોઈ
તડિલકેશે તેને બાણ મારી ઘાયલ કર્યો. તે ઉછળીને કાઉચ્છગ
ધ્યાને રહેલા મુનિ પાસે પડ્યો. મુનિએ તેને નવકાર મંત્ર
સંભળાવ્યો. તેના પ્રભાવથી મરીને ઉદ્ધિકુમારમાં ભવનપતિ
દેવ થયો. અર્વાધજ્ઞાનથી પૂર્વભવ બાણી ત્યાં આી મુનિને
નમ્યો.

તે વખતે તડિલકેશના સુભટો બીબ્બ વાનરોને મારતા
હતા. તે જોઈ ક્રોધ પામી દેવે અનેક મોટા વાનરોના રૂપ વિકૃત્ત
રાક્ષસોને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યો. દેવ માયા બાણી તડિલકેશ નમી
પડ્યો; અને “તમે કોણુ છો શા માટે ઉપદ્રવ કરો છો” એમ
પુછવા લાગ્યો.

દેવે બધી પૂર્વજન્મની હકીકત કહી તેથી તડિલકેશે
મુનિને પુછ્યું કે” આ વાનરની સાથે મારે વેર થવાનું
શું કારણુ? મુનિએ કહ્યું કે શ્રાવસ્તિ નગરમાં તું દત્તનામે
મંત્રી પુત્ર હતો અને આ કપિ પાર્શ્વી હતો. તું દીક્ષા લઈને
આવતો હતો ત્યારે પાર્શ્વીએ અપશુકન માની તને હણ્યો.

તું મરીને ચોથા દેવલોકે ગયો. પારધી મરીને નરકમાં ગયો-
ત્યાંથી નીકળીને વાનર થયો હતો. મુનિએ કહેલ પોતાનો
પૂર્વલવ સાંભળી તડિતકેશે સુકેશનામે પોતાના પુત્રને રાજ્ય
આપી દીક્ષા લીધી. ઘનોદ્ધિએ પણ પોતાના પુત્ર કીષ્કીંધીને
રાજ્ય આપી દીક્ષા લીધી. બન્ને જણુ દીક્ષા પાળી મોક્ષે ગયા.

એ સમયે વૈતાહ્ય ગિરિ પર રથનુપુર નગરમાં અશની-
વેગ વિદ્યાધરેન્દ્ર હતો. તેને વિજયસિંહને વિધુત્વેગ નામે જે
પુત્રો હતા. આદિત્યપુર માં મંદિરમાત્રી વિદ્યાધર રાજ્ય
હતો. તેને શ્રીમાળા નામે કન્યા હતી તે સ્વયંવરમાં કીષ્કીંધી
ને વરી. આથી કોષે ભરાઈ વિજયસિંહ લડવા આવ્યો
કીષ્કીંધીના ભાઈ અંધકે વિજયસિંહને હણ્યો. કીષ્કીંધી
શ્રીમાળાને લઈ કીષ્કીંધી નગરી એ આવ્યો. ત્યાં અશનીવેગે
આવી અંધકને મારી નાખ્યો. તેની બીકથી સુકેશને કીષ્કીંધી
રાજ્ય છોડી પાતાળ લંકામાં નાસી ગયા. અશનીવેગ લંકાના
રાજ્ય પર નિર્ઘાત ખેચરને જેસાડી રથનુપુર ગયો અને વૈરાગ્ય
થવાથી પોતાના પુત્ર સહસ્રારને રાજ્ય સોંપી દીક્ષા લીધી.

પાતાળ લંકામાં રહેલા સુકેશ ને ઈંદ્રાણી નામે સ્ત્રીથી
માળી, સુમાળી અને માલ્યવાન નામે ત્રણ પુત્રો થયા. એક
વખત કીષ્કીંધી મેરૂપર્વતના ચેત્યોને વંદન કરી પાછા ફરતાં
મધુ પર્વત નેઈ ત્યાં ચીત્ત ઠરતાં નગર વસાવી રહ્યો. કિષ્કિંધીમાં

અદિત્યરાજા રાજા થયો. સુકેશના પુત્રોએ નિર્ધાત ખેતરને હુણી લાંકાનું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું. સહસ્ત્રારની રાણી ચિત્ત સુંદરીને ગર્ભના પ્રભાવથી ઈન્દ્ર સાથે સંલોગ કરવાનો દોહદ થતાં

સહસ્રારે ઈન્દ્રનું રૂપ લઈ તેનો દોહદ પૂર્યો. પુત્રનો જન્મ થતાં તેનું ઈન્દ્ર નામ પાડ્યું. સાહસાર ઈન્દ્રને રાજ્ય સોંપી નિવૃત્ત થયો. ઈન્દ્રે સાક્ષાત ઈન્દ્રની જ્ઞેમ લોકપાળ, સેનાપતિ, પર્યાદા, વજ્ર, ઐરાવણ હાથી. નૈગમેષી વગેરે સ્થાપી રહેવા લાગ્યો. જ્યોતિ પુરના રાજા સોમને પૂર્વ દિશાનો દિકપાળ બનાવ્યો, કિષ્કીંધી પુરીના રાજા યમને દક્ષિણ દિશાનો લોકપાળ બનાવ્યો. મેઘપુરના રાજા વરુણને પશ્ચિમ દિશાનો દિગપાળ બનાવ્યો અને કાંચનપુરના રાજા કુબેરને ઉત્તર દિશાનો દિગપાળ બનાવ્યો. માળી તે બધું સહન કરી શક્યો નહિ. તેથી ભાઈઓ અને પરિવાર સાથે યુદ્ધ કરવા નિકળ્યો ઈન્દ્ર સામા આવી યુદ્ધ કરી માળીને હુણ્યો એટલે રાક્ષસો ને વાનરો સુમાળીની સાથે પાતાળ લાંકામાં જઈ રહ્યા. ઈન્દ્રે વિશ્રવાના પુત્ર વૈશ્રમણને લાંકાનું રાજ્ય આપી પોતાના નગરમાં ગયો. પાતાળ લાંકામાં રહેતા સુમાળીને પ્રીતિમતી રાણીથી રત્નશ્રવા નામે પુત્ર થયો. તે વિદ્યા સાધવા કુસુમોદાનમાં આવ્યો. તેને એકચિતે જાપ કરતો જોઈ એક સ્ત્રીએ આવી કહ્યું કે 'હું માનવસુંદરી નામે મહાવિદ્યા તને સિદ્ધ થઈ છું' રત્નશ્રવાએ જાણ્યું કે મનેવિદ્યા સિદ્ધ થઈ તેથી જાપ છોડી

તેને પુછવા લાગ્યો કે” તમે કોણ છો ?” તેણીએ
કહ્યું કે” કૌતુકમંજાર નગરના વ્યોમગિંદુ નામે રાજાની
હું કેકસી નામે નાની પુત્રી છું.

મારી માત્રી બેન કૌશીકા વિશ્રવાને પરણી છે. તેને
વૈશ્રમણુ નામે પુત્ર છે તે ઈન્દ્રના હુકમથી લોકાનમરીમાં
રાજ્ય ચલાવે છે. નિમિત્તિઆના કહેવાથી મારા પિતાએ તમને
આપી છે તેથી હું તમારી પાસે આવી છું આ સાંભળી રત્ન
શ્રવા ખુશી થયો અને પોતાના બંધુઓને ઘોડાથી તેની
સાથે પરણ્યો અને પુષ્પક બિમાનમાં બેસી તેની સાથે ક્રીડાકરવા
લાગ્યો. એક વખત કૈકસીએ સ્વપ્નમાં કેસરી મિંહુને મુખમાં
ગરુડ વસ્ત્ર બોયો. તેણી એ પતિને સ્વપ્ન કહી બતાવતાં

સનશ્રવાએ કહ્યું કે તને પરાક્રમી પુત્ર થશે જર્ભના પ્રભાવથી
કૈકસી ગવિષ્ઠ બની ઈન્દ્ર ને પણ તુચ્છ ગણવા લાગી તેની વાણી
કઠોર બની ગઈ જર્ભકાળ પુરો થતાં તેણીએ પુત્રને જન્મ
આપ્યો. શબ્દામાંથી ઉઠી તે બાળકે પાસે રહેલા કરંડીયામાંથી
પૂર્વે ભીમેન્દ્રે આપેલો નવમાણિકથ હાર કાઢી પોતાના ગળામાં
નાખ્યો. તે જોઈ કૈકસી બહુ વિસ્મય પામી

પતિને જણાવતાં તેણીએ કહ્યું કે પૂર્વે રાક્ષસોના ઈન્દ્રે
તમારા પૂર્વજ મેઘવાહનને જે હાર આપેલ તેની એક હબર
નાગકુમારો રક્ષા કરતા હતા અને તમે જેની પૂજા કરતા હતા તે
હાર તમારા પુત્રે ગળામાં પહેર્યો છે.

રત્નશ્રવ એ આ સાંભળી તે બાળાનું મુખ નવ માણિક્યનાં હારમાં પ્રતિબિંબ થતાં જોઈ તેનું દશમુખ નામ પાડયું અને કહ્યું કે મારા પિતાને કોઈ મુનિએ કહ્યું હતું કે જે તમારા પૂર્વજનો હાર પહેરશે તે પ્રતિવાસુદેવ અને અર્ધચક્રી યશે. ત્યારપછી કૈકસીએ સૂર્ય અને ચંદ્રના સ્વપ્નથી સૂચિત એ પુત્ર અને એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. મોટા પુત્રનું નામ કુંભકર્ણુ પુત્રાનું નામ સુર્પણખા અને નાના પુત્રનું વિલીષણુ નામ પાડયું, ત્રણે ભાઈઓ સોળ ધનુષ્યન ઉંચી કાયાવાળા નિર્ભયપણે સુખે રહેવા લાગ્યા.

રાવણુનો દિગ્વિજય

એક વખત દશમુખે વિમાનમાં બેસીને આવતા ગૈશ્રમણુ રાજને જોઈ માતાને પુછતાં તેની માતાએ કહ્યું કે તે મારી મોટીબહેન કૌશીકાનો પુત્ર છે તેને ઇન્દ્રે લંકાનગરીનું રાજ્ય આપ્યું છે તારા દાદા માળીરાજને મારી ઇન્દ્રે આપણું લંકાનું રાજ્ય પડાવી લીધું છે પૂર્વે ભીમેન્દ્રે આપણા પૂર્વજને રાક્ષસદ્વીપ પાતાળલંકા અને રાક્ષસીવિદ્યા સહિત લંકાનગરી આપેલી હતી. હવે તે ક્યારે પાછી મળશે તેની ચિંતાથી હું દુઃખી બની છું. વિશિષ્ણુ માતાને કહ્યું કે 'માતાશુ' આપ ચિંતા કરશો નહિ તમે હજુ તમારા પુત્રોનું પરાક્રમ બાણુતા નથી મોટાભાઈ દશમુખ આગળ ઇન્દ્રને ગૈશ્રમણુ તુરંત છે! દશમુખે

ગર્ભત્રી કહ્યું કે એ ઇન્દ્રાદિ૩ વિદ્યાધરને હું છતીલેલા સુમર્થ
 છું પણ હાલતો કુળ કમાગત આવેલી વિદ્યાઓ સાધવા
 જવાની અમોને આજ્ઞા આપો એમ કહી માતાપિતાની આજ્ઞા

લઈ ત્રણે લાઈઓ લીમારણ્યમા વિદ્યાઓ સાધવા ગયા
 પ્રવેતવક્ષ પહેરી તપસ્વી થઈ માળા લઈ એ પહોરમાં જાપ
 જપી અષ્ટાક્ષરી વિદ્યાસાધી. અને પોડશાક્ષર મંત્ર નો દશહજાર
 કોટી જાપ કરવા લાગ્યા. તે વખતે જંબુદ્વીપનો આધર્ષાતિ
 અનાદૃત દેવ અંત:પુર સહિત ક્રિડા કરવા આવ્યો વિદ્યા

સાધતા તેઓને અનુલોભ અને પ્રતિલોભ ઉપયોગ કરવા માડયા છેવટે માયા પૂર્વક રાવણની આગળ કુંભકર્ણ અને વિભીષણનાં મસ્તક છેદીને બતાવ્યાં તોપણ (રાવણ) દશમુખ ધ્યાનમાંથી ડગ્યો નહિ પછી કુંભકર્ણ અને વિભીષણ આગળ રાવણનું મસ્તક છેદીને બતાવ્યું ત્યારે વડીલ લાઈના નાશથી કુંભકર્ણ અને વિભીષણ ક્ષોભ પામી ગયા. એટલે દશમુખ ઉપર દેવોએ સાધુ સાધુ કહી પુષ્પ વૃષ્ટિ કરી એક હબ્બર વિદ્યાઓ રાવણની આગળ આવી ઊભી રહી પાંચવિદ્યા કુંભકર્ણે સાધીને ચાર વિદ્યાઓ વીભીષણે સાધી. અનાદત દેવે આવી દશમુખને ખમાવ્યો. અને તેના માટે સ્વયંબ્રલ નગર વસાવી આપ્યું આ સમાચાર સાંભળી તેના માતાપિતા, ખહેન વગેરે પરિવારે આવી તેઓનો સત્કાર કર્યો બધા ત્યાં સુખે રહેવા લાગ્યા. પછી દશમુખે છ ઉપવાસ કરી ચંદ્રહાસ ખડગ સાધ્યું

તે સમયમાં ગૌતાઢ્ય ગિરિપર સુરસંગીત નામે નગરમાં મય નામે વિદ્યાધર રાબને હેમવતી રાણીથી મંદોદરી નામે પુત્રી થઈ તેને યોગ્ય વર શોધવામાં રાબ ચીંતા મગ્ન બન્યો. મંત્રીએ કહ્યું કે દશમુખ તેને માટે યોગ્ય લાગે છે તેણે હબ્બર વિદ્યાઓ સાધી છે રાબને પણ તે યોગ્ય જણાતાં પોતાની પુત્રીને લઈ સુમાલી વિદ્યાધર પાસે આવ્યો અને પોતાની પુત્રી દશમુખને આપવાની ઇચ્છા દર્શાવી સુમાલીએ હર્ષ પૂર્વક હા કહેતાં બન્ને રાબએ મળી દશમુખ સથે મ દોદરીન. લગ્ન કર્યા દશમુખનું

રાવણુ નામતો પછી પડશે પરંતુ અ ચારથી આપણે તેનું નામ રાવણુ આપી તેના સંબંધી આગળ વાત ચલાવીશું,

એક વખત રાવણુ મેઘરવ પર્વત પર ક્રીડા કરવા ગયો. ત્યાં ક્ષીર સાગરમાં સ્નાન કરતી છહુન્નર ખેચર કન્યાઓ રાવણુને જોઈ અનુરાગી બની અને પોતાના પતિ થવા આશુશુ કરી તેઓમાં પદમાવતી, મનોવેગા, અશોકલતા અને વિદુત્સલા મુખ્ય હતી તે સર્વેને રાવણુ ગાંધર્વ વિધથી પરણ્યો કન્યાના રક્ષકોએ તેઓના પિતાને કહ્યું કે “તમારી પુત્રીઓને કોઈ હરી બંધ છે.” આ સાંભળી કન્યાઓના પિતાની સાથે અમર સુંદર નામે વિદ્યાધરેન્દ્ર લડવા આવ્યો. કન્યાઓએ રાવણુને કહ્યું કે “વિમાન જલદી ચલાવો અમર સુંદરને છતવો મુશકેલ પડશે” રાવણુે કહ્યું કે” તમે નિર્ભય રહો. હું બધાની બબર લઉં છું એમ કહી પ્રસ્વાપના અરુવ કે બધાને મોહિત કરી નાગ પાસથી બાંધી લીધા. કન્યાઓએ પિતૃ ભિક્ષા માગતાં સર્વેને છોડી મુકયા પછી રાવણુ બધી સ્ત્રીઓને લઈ સ્વયંબ્રહ્મ નગરમાં આવ્યો.

કુલકર્ણુ તડિન્માળા નામે કન્યા પરણ્યો. વિલીષણુ પંકજશ્રી નામે કન્યા પરણ્યો. મંદોદરીએ અનુક્રમે બે પુત્રોને જન્મ આપ્યો મોટાનું નામ ઈન્દ્રજિત અને નાનાનું નામ મેઘવાહન હતું.

કુંભકર્ણ અને વિભીષણ પિતાનું વૈર યાદ કરી ગૌશ્રવણે આશ્રીત કરેલી લંકામાં ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. ત્યારે ગૌશ્રવણે દૂત મોકલી સુમાલીને તે ઉપદ્રવ કરતા અટકાવાનું કહ્યું નહિતર તેમને મારી નાખીશ એમ કહેવડાવ્યું. તે સાંભળી રાવણે કહ્યું કે "ગૌશ્રવણ કોણ માત્ર છે? હું તેને માનતો નથી તું દૂત હોવાથી અવધ્ય છું મારે ચાલ્યો જ હું હમણાંજ તેની ખબર લેઈ છું એમ કહી રાવણ પોતાના બંધુ અને પરિવાર સાથે લંકા ગઈ આવ્યો. ગૌશ્રવણ પણ તેની સાથે સુદ્ધ કરવા આવ્યો. પોતાની હાર થતાં ગૌશ્રવણને ગૌરાગ્ય જાગ્યો અને દીક્ષા લીધી રાવણે આવી તેને ખમાવ્યો ને લંકાનું રાજ્ય પાછું મોંઘવા કહ્યું પણ ગૌશ્રવણ કંઈ જોડ્યો નહિ, તેને નિરુપૃહ જાણી. રાવણે લંકા અને પુષ્પક વિમાન ગ્રહણકર્તુ પછી તે પુષ્પક વિમાનમાં બેસી સમેત શિખર ગયો ત્યાં વનના હાથીની ગર્જના સાંભળી પ્રહસ્તના કહેવાથી તેને વશકરી તે હાથીનું ભુવનાલંકાર નામ પાડી ગજશાળામાં બાંધ્યો. પ્રાતઃકાળે રાવણ સભા ભરીને બેઠો હતો. ત્યાં પવનવેગ વિદ્યાધરે અવાને કહ્યું કે દેવ? કીષ્કીંધી રાજના બે પુત્રો આદિત્યરબને રૂક્ષરબ પાતાળ લંકામાંથી નીકળી કીષ્કીંધા નગરે ગયા. ત્યાં યમની સાથે લડતાં યમે તેઓને બાંધી જેલમાં પૂર્યા છે અને નરકનાં દુઃખો આપે છે. તેઓ તમારા સેવકો છે. તો જલદી છોડાવો." આ સાંભળી તરતજ રાવણ સૈન્ય સાથે કીષ્કીંધાપુરી આવ્યો અને પરમધામી જેવા યમના સેવકોને જીતીને પોતાના

એવકો આદિત્યરજા અને રૂક્ષરજાને છુટા કર્યાં. તેઓએ યમ રાજાને ખબર આપતાં યમ પોતે રાવણ સાથે લડવા આવ્યો તેમાં તે હારી ગયો એટલે રથનુપુરના રાજા ઈન્દ્રને શરણે ગયો. અને કહ્યું કે " રાવણે ઠૈશ્રાવણને જીતી લાંકાનું રાજ્ય અને પુષ્પક-વિમાન કબજે કર્યું છે. હું પણ તેનાથી હારીને આપના શરણે આવ્યો છું. આદિત્યરજાને રૂક્ષરજાને તેણે નરકની જલમાંથી છોડાવ્યા છે." આ સાંભળી ઈન્દ્ર લડવા તૈયાર થયો ત્યારે મંત્રી ઓએ તેને સગંતવીને અટકાવ્યો યમરાજાને સુરસંગીતનામે નગર આપ્યું. એટલે તે ત્યાં રહેવા લાગ્યો. આ તરફ રાવણે આદિત્યરજાને કીર્કીધાપુરી અને રૂક્ષરજાને રૂક્ષપુર નગર આપી લાંકામાં આવી રાવણ રાજ્ય કરવા લાગ્યો. આદિત્યરજાને વાલી અને સુગ્રીવ નામે બે પુત્રો અને શ્રીપ્રલાનામે પુત્રી થઈ, રૂક્ષરજાને નલ એ નીલ નામે બે પુત્રો થયા. આદિત્યરજાએ વાલીને રાજ્ય આપી દીક્ષા લીધીને મોક્ષે ગયો વાલીએ સુગ્રીવને યુવરાજપદે સ્થાપ્યો.

એક વખત રાવણ અંત:પુર સહિત હાથી પર બેસી મેરુગિરિના દર્શને ગયો હુતો ત્યારે મેઘપ્રલના પુત્ર ખરે લાંકામાં સૂર્યજીખાને જોઈ તેનું હરણ કર્યું ત્યાંથી પાતાળ લાંકામાં જઈ ત્યાં રહેલા આદિત્યરજાના પુત્ર અંદ્રોદરને કાઠી મુકી પોતે નગરી કબજે કરી લીધી રાવણને સૂર્યજીખાના હરણના સમાચાર મળતાં તે ખર વિદ્યાધરને મારવા આવ્યો ત્યારે મંદોદરીએ કહ્યું કે તમારે કન્યા કેદને આપવાનીજ છે

તો તે કન્યા સ્વેચ્છાએ ખરને પરણી છે તેને તમારો મુભટ બનાવો અને પ્રસન્ન થઈ ખાતાળ લંકાનું રાજ્ય સોંપી સુપ્રભુખાનો તેની સાથે વિવાહ કરો. રાવણે મંદોદરીના કહેવા મુજબ કર્યું અંદ્રોદર મૃત્યુ પામતાં તેની પત્નિ અનુરાધાનો વિરાધ નામે પુત્ર સર્વકલાનો પારગામી બની અરબલીત રીતે પૃથ્વી પર ફરતો હતો. રાવણે વાલીને બળવાનને પરાકર્મી બાણી તેને જીતવા પ્રથમ દુત મોકલી કહેવડાવ્યું કે તમારા પૂર્વજ શ્રીકંઠ અમારા પૂર્વજ કીર્તિધવળને શરણે આગ્યા હતા કીર્તિધવળે તેને વાનસ્ત્રીપ સોંપ્યો હતો.

ત્યારથી આપણો સ્વામી સેવકનો સંબંધ ચાલ્યો અવે છે તમારા દાદા કીર્તીધીરાજનો અમારા વડવા સુકેશ રાજ સાથે પણ તે મુજબ સંબંધ હતો તમારા પિતા આદિત્યરાજને મેં છોડાવી કીર્તીધાનગરીના રાજા બનાવ્યા છે, તો તેના પુત્ર તમે આવી મારી સેવા કરો. દૂતનાં આવા વચન સાંભળી વાલીએ કહ્યું કે દેવગુરૂ વિના હું કોઈને સ્વામી માનતો નથી. આપણો બન્નેનો મિત્રપણાનો સંબંધ હોવાથી એક બીજાની સંપત્તિ વિપત્તિમાં મદદગાર બન્યા છે પણ સ્વામી સેવકપણું નથી છતાં તેને જે કરવું હોય તે કરે હું ફક્ત તેનો પ્રતિકારજ કરીશ એમ કહી દૂતને વિદાય કર્યો. દૂતે આવી વાલીના વચનો રાવણને સાંભળાવતાં રાવણ મોટું સૈન્ય લઈ કીર્તીધાપુરી લડવા માટે આગ્યો. વાલીને અખર પડતાં તે

શામે લડવા આવ્યો તેમાં ઘણા પ્રાણીઓનો અંહાર થતાં વાલીએ
રાવણને પરસ્પર યુદ્ધ કરવા સમજાવ્યો. ખન્નેનું યુદ્ધ ચાલ્યું
રાવણ અંદ્રહાસ ખડગ ઉગામી વાલીને મારવા દોડ્યો વાલીએ
તેને ડાબાડાથે અંદ્રહાસખડગ સહિત પકડી કાબમાં રાખી ચ ર

અમુદ્ર સહિત પૃથ્વીની પ્રદક્ષણા કરી આવ્યો. પછી દયાથી
રાવણને છુટો કરી કરી કહ્યું કે " હું અરિહંત ત્રિવાય કોઇને
નમતો નથી મને આ સંસારપરથી વૈરાગ્ય થયો છે તેથી
તને છોડી મૂકું છું ત રાજ્ય તું ભોગવ સુખીવ તારી આજ્ઞામાં
રહી શ્રીકૃષ્ણનું રાજ્ય કર્યો એમ કહી પૃથ્વીને રાજ્ય સોંપી

વાલીએ ગગનચંદ્રમુનિ પાસે જઈ ચારિત્ર લીધું તપસ્યા કરતા તેમને લખ્ધિએ પ્રાપ્ત થઈ. પછી અષ્ટાપદ પર્વત આવી મહીના મહીનાના ઉપવાસ કરી કાઉસગ્ગ કરવા લાગ્યા. સુગ્રીવે રાવણને પોતાની બહેન સુમ્રલા પરણાવી તેથી એક બીબ્બના સ્નેહમાં વધારો થયો. પછી રાવણ બીજી પણ વિદ્યાધર કન્યાઓને બલાત્કારે પરણી લાંકામાં ગયો. સુગ્રીવે વાલીના પુત્ર ચંદ્રશ્મીને યુવરાજ પદવી આપી.

એક વખત રાવણ નિત્યાલોક નગરના રાજા નિત્યાલોકની સ્ત્રીવાલી કન્યાને પરણવા જતાં અષ્ટાપદ પર્વત પર નેતું વિમાન અટક્યું, તેથી નીચે ઉતરી જતાં વાલીને તપ કરતાં દીઠો. તેણે વાલીને કહ્યું. કે "તું દંભ રાખીને આવું તપ મને છેતરવા કરે છે. પહેલાં તે મને માયાથી ઉપાડીને ફેરવ્યો હતો. હવે તેનો બદલો લેવાનો મારો વારો આવ્યો છે. હમણાં જ પર્વત સહિત ઉપાડી તને લવણ સમુદ્રમાં ફેંકી દઉં છું."

એમ કહી પૃથ્વીને ફાડી અષ્ટાપદ પર્વતની નીચે પેસી હબ્બર વિદ્યાનું સ્મરણ કરી પર્વતને ઉપાડ્યો. તે અવધિજ્ઞાની વાલીએ જાણ્યું આ તીથ નો નાશ ન થાય માટે તેને થોડી શિક્ષા કરે. એમ વિચારી વાલીએ પગના અંગુઠાથી પર્વત દબાવ્યો એટલે રાવણનાં ગાત્ર સંકોચાતાં ભુજદંડ લાંગી ગયો. મુખમાંથી રૂધીર વમતાં ઉંચા સ્વરે રોવા લાગ્યો ત્યારથી તેનું રાવણ નામ પ્રસિદ્ધ થયું તેનું રૂદન સાંભળી દયાળુ વાલીએ તેને છોડી મૂક્યો. તે આવીને મુનિને ખમાવવા લાગ્યો. દેવોએ

વાલીમુનિ ઉપર સાધુ સાધુ કહી પુષ્પ વૃષ્ટિ કરી. ફરીવાર વાલીમુનિને પ્રણામ કરી રાવણુ ભરત મહારાજે કરાવેલા સૈત્યને વંદન કરવા આવ્યો. અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરી ગીતગાન કરાવતાં વીણુ ની તાંત તૂટી. એટલે તરતજ રાવણુ પોતાની નસ ખેંચી વીણામાં લગાડી ભક્તિ કરવા લાગ્યો.

તે વખતે ત્યાં આવેલાં ધરણેન્દ્રે ખુશ થઈ. અમોઘ વિજ્ઞયા શક્તિ અને બહુરૂપી વિદ્યા આપી. ધરણેન્દ્ર પોતાના સ્થાને ગયે!. રાવણુ ત્યાંથી નિત્યાલોક જઈ રતનાવળીને પરણી પાછો લંકામાં આવ્યો. તે વખતે વાલી મુનિનો કેવળજ્ઞાન મહોત્સવ થયો. અનુક્રમે ચાર અઘાતી કર્મ ખપાવી વાલી મુનિ મોક્ષે ગયા.

વૈતાઠય ગિરિ પર જ્યોતિ:પુર નગરના રાજા જ્વલન-શીખને ક્રીમતી રાણીથી તારા નામે પુત્રી થઈ. તે યૌવનવય પામતાં ચક્રાંક વિદ્યાધરના પુત્ર સાહસગતિના જોવામાં આવી. તેણે જ્વલનશીખ પાસે તારાની માગણી કરી. તે પ્રમાણે સુગ્રીવે પણ તારાની માગણી કરી. નિમિત્તિઆને પૂછતાં તેણે જ્વલન-શીખને કહ્યુંકે” સાહસગતિ અદ્યાયુષી છે અને સુગ્રીવ રાજા દીર્ઘાયુષી છે તેથી જ્વલન શિખે સુગ્રીવને કન્યા આપી. સાહસગતિને ખબર પડતાં તેણે વિચાર્યું કે બળથી કે છળથી હું જરૂર તેનું હરણુ કરીશ. એમ ચિંતવી શેમુષી વિદ્યાનું સ્મરણુ કરી હિમાચલની શુક્ષ્મામાં રહી તે વિદ્યા સાધવા લાગ્યો.

રાવણ દિગવિજય કરવા લંકાપુત્રીથી નીકળી વિદ્યાધરે અને રાજાઓને જીતતો પાતાળલંકામાં આવ્યો. ત્યાં ખરવિદ્યાધરે રાવણની પૂજા કરી અને ઇન્દ્ર રાજાને જીતવા રાવણની સાથે યૌદ્ધ હનુર વિદ્યાધરે લઈને નીકળ્યો. સુગ્રીવ પણ પોતાની સેના લઈ રાવણની પછવાડે ચાલ્યો. વચમાં રેવા નદી આવતાં રાવણે ત્યાં પડાવ નાખ્યો. નદીમાં સ્નાન કરી એ ઉચ્ચ વસ્ત્ર પહેરી અરિહંત પ્રતિમાનું પૂજન કરવા લાગ્યો. તે વખતે રેવામાં પૂર આવતાં પૂજા અધુરી રહી ગઈ. પૂજામાં અંતરાય થતાં તેણે ક્રોધે ભરાઈ કોણે અકાળે પાણી છોડ્યું તેની તપાસ કરાવી. તે વખતે એક વિદ્યાધરે કહ્યું કે "માહીભ્રમતિ નગરીના રાજા સહસ્રાંશુએ પોતાની હનુર રાણીઓ સાથે જાળક્રીડા કરવા માટે પાણી રોકી રાખ્યું હતું તે પાણી છૂટું મૂકતાં પૂર આવ્યું છે આ પૂરમાં તે રાણીઓના નિર્માલ્ય તરતા બેઈ રાવણે તે રાજાને પકડી લાવવા શક્તિ વીરોને મોકલ્યા. તેઓને સહસ્રાંશુએ હરાવી ખાજા કાઢ્યા. એટલે રાવણ પોતે યુદ્ધ કરવા આવ્યો. સહસ્રાંશુને જીતીને પકડીને છાવણીમાં લાવ્યો. તે વખતે એક ચારણમુનિ આકાશમાંથી ઉતરીને આવ્યા. રાવણ તેમના ચરણમાં પડ્યો અને આવવાનું કારણ પૂછતાં મુનિએ કહ્યું કે "હું પૂર્વ માહીભ્રમતિ નગરીનો શતબાહુ નામે રાજા હતો. મારા પુત્ર સહસ્રાંશુને રાજ્ય સોંપી મેં ચારિત્ર લીધું છે. આ સાંભળી રાવણે બધી હકીકત

કહી સહસ્રાંશુને મુક્ત કર્યો અને કહ્યુંકે “આજથીત મે અમારા ચોથા ભાઈ તરીકે છો. તેણે કહ્યુંકે” હું તો હવે પિતાના માર્ગે ચાલીશ એમ કહી પોતાનો પુત્ર રાવણને સોંપી તેણે દીક્ષા લીધી. તે સમાચાર પોતાના મિત્ર અયોધ્યાના રાજા અનરણ્યને કહેવરાવતાં સંકેત મુજબ અનરણ્યે પોતાના પુત્ર દશરથને રાજ્ય સોંપી ચારિત્ર લીધું. પછી રાવણ બન્ને મુનિને વંદન કરી સહસ્રાંશુના પુત્રને રાજ્ય સોંપી આગળ ચાલ્યો. ત્યારે નારદ મુનિ બ્રાહ્મણોના મારથી પોકાર કરતા રાવણ પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે રાજપુર નગરમાં મરૂત રાજા હિંસામય યજ્ઞ કરે છે તે પશુઓનો પોકાર સાંભળી હું આકાશમાંથી ઉતરી મરૂત રાજા પાસે ગયો. અને બ્રાહ્મણના કહેવાથી પશુનો હોમ કરી સ્વર્ગ મેળવવાની ઇચ્છા કરનાર રાજાને મેં કહ્યું કે”

: સાચા યજ્ઞની રીત :

આ શરીર વેદી છે, આત્મા યજ્ઞમાન છે, તપ અગ્નિ છે, જ્ઞાન ઋત છે સમિધ કર્મ છે, ક્રોધાદિક પશુઓ છે, સત્ય યજ્ઞ સ્તંભ છે. સર્વ પ્રાણીઓની રક્ષા તે દક્ષિણા છે, જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર એ ગ્રણુ રત્નો છે, અને તે જ ગ્રણુ દેવો બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને મહેશ્વર છે. આ વેદોદિત યજ્ઞ જો યોગ વિશેષથી કર્યો હોય તો તે મુક્તિનું સાધન થાય છે. રાક્ષસની જેવા જે લોકો છાગ વગેરે

પ્રાણીઓના વધથી યજ્ઞ કરે છે તે ઘોર નરકમાં જાય છે. હે રાજા ? પ્રાણીઓના વધથી કદાપિ સ્વર્ગ મળે જ નહિ તમોને પ્રાણીઓ માંસ લોહુપી બની ઉદ્યું સમન્વયે છે. આમ કહેતાં પ્રાણીઓ મને મારવા દોડયા. હુ નાશીને આપણા શરણે આવ્યો.

હું. આ સાંભળી રાવણ તુરત યજ્ઞ મંડપમાં આવ્યો. મરૂત રાજાએ તેની પૂજા કરી. રાવણે ક્રોધાયમાન થઈ તેને કહ્યું કે “અહિંસા પરમોધર્મ છે. હિંસાથી ધર્મ ધાય નહિ માટે આવો યજ્ઞ કરશો નહિ. જો કરશો તો આ લોકમાં હું તમને જ્વેલમ્ બનાવીશ. અને પરલવમાં નરકનાં દુઃખો ભોગવશો.

હિંસામય યજ્ઞનો ઇતિહાસ

મરૂત રાજાએ યજ્ઞ બંધ કર્યો. પછી રાવણે નારદને પૂછ્યું કે “આવા હિંસાત્મક યજ્ઞો કયારથી શરૂ થયા? નારદે વસુ રાજાનું ચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું. પર્વતે અજનો અર્થ બકરો કર્યો અને વસુએ ખોટી સાક્ષી પૂરી તેથી વસુ મરીને નરકે ગયો.

વસુના આઠ પુત્રો અનુક્રમે રાજગાદી ઉપર બેઠા તેમને પણ દેવોએ મારી નાખ્યા. નવમો સુવસુ નાશી ને નાગપુર ગયો અને દશમો બૃહદ્ધવજ મથુરા ગયો. પુરજનોએ પર્વતને નગરી બહાર કાઢી મૂક્યો. તેને મહાકાળ અસુરે ગ્રહણ કર્યો.

રાવણના પૂછવાથી નારદે મહાકાળ અસુરની કથાને તેનો પૂર્વ ભય કહ્યો:- આરણ્ય યુગલ નગરમાં, અયોધન રાજાને દિતી રાણીથી સુલસા નામે પુત્રી થઈ. તેના સ્વયંવરમાં અયોધને બધા રાજાઓને તેડાવ્યા. તેઓમાં સગર રાજા સહુથી અધિક હતો. તેણે મંદોદરી નામે પ્રતિહારી ને

સુલસાની ઇચ્છા જાણવા મોકલી. તે વખતે મા દિકરી વાત કરતાં હોવાથી તે સંતાઈને ઉભી રહી વાત સાંભળવા લાગી.

દ્વિતિએ સુલસાને કહ્યું કે “તારા પિતાએ તને સ્વયંવર આપ્યો છે. પરંતુ મારી ઇચ્છા તને મધુપીંગ સાથે પરણાવવાની છે. મધુપીંગ મારા ભાઈનો દીકરો છે. અને તારા પિતાનો ભાણેજ છે. સુલસાએ એમ કહ્યું કે હું તેને વરમાળા નાખીશ.

આ વાત મંદોદરીએ આવી સગર રાજને કહી. સગરે પુરોહિત પાસે રાજલક્ષણ સંહિતા રચાવી. તેમાં એવું લખ્યું કે સગર રાજલક્ષણથી યુક્ત જણાય અને મધુપીંગ અયુક્ત ગણાય. સગરે તે પુસ્તક પુરાણ’ બનાવી રાજસભામાં વંચાવ્યું તેમાં મધુપીંગ અયુક્ત ઠરતાં લબ્બ પામી ત્યાંથી ઉઠી ગયો.

એટલે સુલસા સગરને વરી. મધુપીંગ અજ્ઞાન તપ કરી મૃત્યુ પાી માઠ હજાર અયુરોનો સ્વ મી મહાકાળ નામે અસુર થયો. તેણે અવધિજ્ઞાનથી સગરે કૃત્રિમ રચેલી રાજ સંહિતા લક્ષણ જાણી સગરને મારવનું છીદ્ર શોધવા લાગ્યો. એટલામાં શુક્રિતમતી નદીમાં પર્વતને જોઈ બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈ પર્વત પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે “હું તારા પિતાનો મિત્ર શાંડિલ્ય છું. હું અને તારા પિતા ક્ષીરકદંબ બન્ને ગૌતમ ઋષિ પાસે

લણ્યા હતા. હમણાં નારદે અને ધીબ્જ લોકોએ તારૂં અપમાન કર્યું તે સાંભળી તને મદદ કરવા આવ્યો છું. હું મંત્રોથી વિશ્વને મોહિત કરી તારા મતની પુષ્ટિ કરીશ. એમ કહી પર્વતની સાથે રહી દુર્ગતિમાં પાડવા ઘણા લોકોને ક્રુધર્મમાં મોહિત કરી દીધા.

લોકોમાં સર્વે ઠેકાણે વ્યાધિ અને ભૂત પ્રેતના દોષ ઉભા કરી પર્વતના મતને નિર્દોષ કરાવવા માંડ્યો. શાંડિલ્યની આજ્ઞાથી પર્વતે રોગની શાન્તિ કરવા માંડી. એ રીતે પેતાના હિંસામય યજ્ઞના મતમાં સ્થાપન કરવા માંડ્યા.

સગર રાજના નગરમાં પણ તે અસુરે મહા રોગો ફેલાવ્યા. એટલે સગરે રોગની શાંતિ માટે પર્વતને બોલાવ્યો. પર્વતે શાંડિલ્યની સાથે રહી સર્વ ઠેકાણે રોગની શાંતિ કરી. શાંડિલ્યના કહેવા મુજબ પર્વત હિંસાત્મક યજ્ઞનું વિધાન કરવા લાગ્યો.

યજ્ઞમાં અકૃત્યો

મૌત્રામણી યજ્ઞમાં મદિરાપાન કરવું. ગોસવ યજ્ઞમાં અગમ્યા સ્ત્રી સાથે ગમન કરવું. માતૃમેધમાં માતાનો વધ અને પિતૃ મેધમાં પિતાનો વધ કરવો. કાચબાના પીઠપર અગ્નિ મૂકી તેનો યજ્ઞ કરવો. યજ્ઞમાં યજ્ઞમાને માંસનું લક્ષણ કરવું. કારણ કે તે દેવતાના ઉપદેશથી કરેલું અને મંત્રોદ્ધિ વડે પવિત્રિત છે.

આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપી સગર રાજા પાસે ઘડ્યા યજ્ઞ કરાવ્યા પછી રાજસૂય યજ્ઞ કરાવી રાજાને મરાવી વિમાન પર બતાવ્યા. આથી લોકો હિંસામય યજ્ઞ કરવા લાગ્યા. આ બધું જોઈને મેં (નારદે) દિવાકર નામના વિદ્યાધરને કહ્યું કે આ યજ્ઞમાંથી બધા પશુઓને તારે હુરી લેવા. દીવાકર તેમ કરવા લાગ્યો તે પેલા મહાકાળ અસુરના બાણવામાં આવતાં તેણે યજ્ઞમાં ઋષભ દેવની પ્રતિમા સ્થાપન કરવા માંડી એટલે દિવાકરનો ઉપદ્રવ ચાલ્યો નહિ.

પછી તે અસુરે યજ્ઞમાં સગર રાજાની ભાવના કરી અને તત્કાળ સુલસા સહિત સગર રાજાને યજ્ઞમાં હોમી લઈ પોતે કૃતાર્થ બની પૂર્વનું ગૌર લઈ પોતાને સ્થાને ગયો. આ પ્રમાણે પર્વતે હિંસાત્મક યજ્ઞ કરાવ્યા છે. તે તમારે અટકાવવા યોગ્ય છે એમ કહી નારદ ગયા. પછી મરૂત રાજાએ રાવણને નારદની ઉત્પત્તિ વિશે પૂછતાં રાવણે કહ્યું કે બ્રહ્મરૂચિ નામે બ્રાહ્મણ તાપસ થવા છતાં તેની સ્ત્રી કુર્મિ સગર્ભા બની.

નારદની ઉત્પત્તિ

એક વખત તેના ઘેર સાધુઓ આવ્યા. તેમાંથી એકે બ્રહ્મરૂચિ ને કહ્યું કે તમે સંસાર છોડી તાપસ થયા અને ફરી વાર સ્ત્રીનો સંગ કર્યો ? તો ગૃહવાસ કરતાં આ વનવાસ કેમ સારો ગણાય ? આ સાંભળી બ્રહ્મરૂચિ એ જૈન દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અને કુર્મિ પરમ શ્રાવીકા બની. તેને પુત્ર જનમ્યો. તે જન્મ સમયે રડ્યો નહિ. તેથી તેનું નારદ નામ પાડ્યું.

કુર્મિ એક વખત બહાર ગઈ ત્યારે જૂલક દેવોએ તે પુત્રને હરી લઈ ઉછેરી ને તેને ભણાવ્યો. કુર્મિએ પુત્રના શોકથી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી. નારદને દેવોએ આકાશ ગામીની વિદ્યા આપી. તેથી તે શ્રાવકની પેઠે અણમત પાળતો વિચરે છે. પછી મરૂત રાજ્યે કનકપ્રભા નામે પોતાની કન્યા રાવણને પરણાવી. રાવણ ત્યાંથી મથુરા આવ્યો. મથુરાનો રાજા હરિવાહન પોતાના પુત્ર મધુ સાથે રાવણની સામે ભક્તિથી આવ્યો. મધુના હાથમાં ત્રિશુલ જોઈ રાવણે તેને કહ્યું કે આ ત્રિશુલ તને કયાંથી મળ્યું ?

તેણે કહ્યું કે ધાતકી ખંડના ઐરવત ક્ષેત્રમાં શતદ્વાર નગરમાં સુમિત્ર નામે રાજપુત્રને પ્રભવ નામે કુલપુત્ર મિત્ર હતો. બન્ને સાથે કલાભ્યાસ કરતા યૌવન વયને પામ્યા. ત્યારે સુમિત્ર રાજા થયો. તેણે પ્રભવને પોતાની જેવો સમૃદ્ધિ વાળો કર્યો. એક વખત સુમિત્ર એક પલિપતીની પુત્રી વનમાળાને પરણ્યો. તે પ્રભવના જેવામાં આવી તે કામથી ખીડિત બની દિવસે દિવસે સુકાવા લાગ્યો.

ત્યારે સુમિત્રે કારણ પૂછત તેણે કહ્યું કે 'તે વાત કહેવાય તેમ નથી' સુમિત્રે બહુ આગ્રહ કરતાં તેણે કહ્યું કે 'તમારી રાણી વનમાળા ને જોયા પછી હું દુર્બળ બન્યો છું. સુમિત્રે કહ્યું' એમાં શું મોટી વાત છે ? આજે જ તેને તારી પાસે મોકલીશ. એમ કહી વનમાળાને પ્રભવ પાસે મોકલી.

વનમાળા એ પ્રલવને કહ્યું કે “તમારા મિત્રે તમારા માટે જ મને મોકલી છે” તેજ વખતે પ્રલવના વિચારમાં પલટો થતાં તેણે કહ્યું કે બીજાને પ્રાણ અપાય પણ પ્રિયા અપાતી નથી. છતાં તેણે મોટા દિલથી આવું કામ કર્યું તે માટે ખરાબ કેમ થવું. તમે મારી માતા સમાન છો. માટે પાછા જાઓ અને પાપી એવા માડું મોહું પણ જોશો નહિ.

આ બધાં વચનો સુમિત્રે ગુપ્ત રીતે ત્યાં આવી સાંભળ્યાં. તેથી તે ઘણો હર્ષ પામ્યો. વનમાળા ગયા પછી પ્રલવ આત્મ હૃત્યા કરવા લાગ્યો. તેને સુમિત્રે આવી અટકાવ્યો. પછી બંને મિત્રો રાજ્ય કરવા લાગ્યા. સુમિત્ર દીક્ષા લઈ ઇશાન દેવલોકમાં ગયો. ત્યાંથી ચ્યવી તે સુમિત્રનો જીવ હું મધુ થયો. અને પ્રલવનો જીવ કાળ કરી ઘણા ભવ કરી મનુષ્ય થયો તે ભવમાં નિયાળા સહિત તપ કરવાથી ચમરૈન્દ્ર થયો છે.

તેણે પોતાનો પૂર્વભવ કહી મને આ ત્રિશુળ આપ્યું છે. તે એ હજાર યોજન સુધી જઈ કાર્ય કરી પાછું આવે છે. આ સાંભળી મધુને રાવણે પોતાની પુત્રી મનોરમા પરણાવી.

લંકાથી નીકળેલ રાવણને અઠાર વર્ષ થયાં પછી તે મેરૂ ગિરિપર શાશ્વતા મંદિરમાં વંદન કરવા ગયો. તે વખતે હુલંધપુરમાં રહેલા ઇંદ્રના દિગ્પાલ, નલકુબેર ને પકડવા રાવણની આજ્ઞાથી કુંભકર્ણ વગેરે ગયા. નલકુબેર આજ્ઞાથી

વિદ્યા વડે નગરની આસપાસ અગ્નિમય કિલ્લો બનાવી રહ્યો હતો. તે કિલ્લાની સામું કુંભકર્ણ વગેરે ઝઘ શક્યા નહિ.

એટલે ખાછા આવી રાવણને તે સમાચાર આપ્યા. તે જોવા રાવણ પોતે ગયો. ત્યારે એક દ્વિતિએ આવી રાવણ ને કહ્યું કે નલકુબરની પત્ની ઉપરંભા તમારા ગુણથી રંજિત થઈ તમારી સાથે ક્રિડા કરવા ઇચ્છે છે. આશાળી વિદ્યા તમને સ્વાધીન કરશે. તેથી તમે નળકુબરને છૂટી શકશો. વળી સુદર્શન ચક્રને પણ તમે મેળવી શકશો.

રાવણે આ સાંભળી હાસ્ય પૂર્વક વિલીખણ સામે જોયું વિલીખણે એવમસ્તુ કહી દ્વિતિને વિદાય કરી. પછી રાવણે વિલીખણને ઠપકો આપી કહ્યું કે તેં કૂળને કલંક લગાડયું? તેણે કહ્યું કે “તે ઉપરંભા તમને વિદ્યા વગેરે જે આપે તે લઈ પછી યુક્તિથી તેને છોડી દેજો.” એટલામાં ઉપરંભા ત્યાં આવી અને રાવણને આશાળી વિદ્યા આપી. તે વિદ્યાથી રાવણે અગ્નિનો કિલ્લો સંહરી લીધો. દુર્લંઘપુરમાં પ્રવેશ કરી વિલીખણે નળકુબરને છૂટી લીધો. રાવણને ત્યાંથી સુદર્શન ચક્ર મળ્યું. નળકુબર નમિ પડવાથી રાવણે તેનું રાજ્ય ખાછું સોંપ્યું.

ઉપરંભાને કહ્યું કે, “બહેન? તારા કુળને યોગ્ય તારા પતિને જ અંગીકાર કર. વિદ્યા આપવાથી તું મારી ગુરૂમાતા બની છે, તેમજ હું પરસ્ત્રીને મા બેન સમાન ગણું છું.”

એમ કહી નળકુએરને સોંપી. નળકુએરે રાવણનો મોટો સત્કાર કર્યો. ત્યાંથી રાવણ સૈન્ય સાથે રથનુપુર નગરે આવ્યો.

સહસ્રાર રાજાએ પોતાના પુત્ર ઈન્દ્રને વરુણનાં પરાક્રમ કહી સંભળાવ્યાં, “ છેવટે કહ્યું કે તારી રૂપવતી નામે પુત્રી રાવણને આપી સંધી કરી લે.

ઈન્દ્રે કહ્યું કે, “ શત્રુને હું કન્યા કેમ આપું? આપણા પિતા વિજયસિંહને મારી નાખવાનું વેર હું ભૂલ્યો નથી માળીની જેમ તેને પણ મારી નાખીશ.”

આ પ્રમાણે પિતા પુત્ર વાતો કરતા હતા તેટલામાં રાવણે આવી રથનુપુરને ઘેરો ઘાલ્યો, દૂતને મોકલી ઈન્દ્રને કહેવરાવ્યું કે “ ડાંતો શકિત બતાવો અગર રાવણની ભકિત કરો ”

ઈન્દ્રે પણ રાવણને તેવો જ સંદેશો પાછો વાળ્યો. પછી તેો રાવણ ભુવનાલંકાર હાથી પર એસી ઈન્દ્રની સાથે લડવા નીકળ્યો. સામે ઈન્દ્રનો ઐરાવણ હાથી આવતાં પોતાના હાથી પરથી ઉછળી ઐરાવણ હાથી ઉપર ફૂટી પડ્યો. અને ઈન્દ્રને બાંધી લીધો. પછી ઐરાવણ હાથી સહિત ઈન્દ્રને છાવણીમાં લાવી ઠારાગૃહમાં પૂરી તત્કાળ લંકા નગરીમાં આવી ગયો.

આ બંધર પડતાં સહસ્રાર દિકપાલો સહિત રાવણ પાસે આવી પુત્રની ભિક્ષા માગવા લાગ્યો, રાવણે કહ્યું કે “ જો તે મારી

લાંકાપુરીને કચરથી રોજ આફ કરે અને સુગંધી જળ ઝિંચન કરે સર્વ દેવાસયોમાં પુષ્પની માળાઓ ગૂંથીને આપે તો છોડીશ.

સહસ્ત્રારે બધું કબુલ કર્યું, પછી ઈન્દ્રને છોડી બંધુની જેમ સત્કાર કરીને મોકલ્યો. તે રથનુપુરમાં ગાવી આનંદથી રહેવા લાગ્યો, એવામાં નિર્વાણ સંગમ નામે એક જ્ઞાની મુનિ ત્યાં આવતા ઈન્દ્રે મુનિને પૂછ્યું કે “શું કારણથી મારી હાર થઈ? મુનિએ કહ્યું કે “પૂર્વે અરિંજય નગરમાં જવલન-સિંહની પત્નિ વેગવતીને અહલ્યા નામે પુત્રી થઈ તેના સ્વયંવરમાં સર્વ રાજાઓ આવ્યા તું સૂર્યાવર્ત નગરનો રાજા તડિત્રલ હતો. અને હું ચંદ્રાવતી નગરનો રાજા આનંદમાળી હતો. અહલ્યા સ્વેચ્છાએ આનંદમાળીને વરી. ભારે પરાલવ થતાં તને આનંદમાળીની ઇર્ષ્યા થઈ. એક વખત સંસાર પરથી ઉદ્દેગ થતાં આનંદમાળીએ દીક્ષા લીધી. વિહાર કરતો તે રથાવર્ત ગિરિ આવી ધ્યાનમાં સ્થિત થયો. ત્યાં તે તારા જોવામાં આવ્યો. તને અહલ્યાનું સ્મરણ થતાં તે તે મુનિને પકડી અનેક પ્રહાર કર્યા છતાં મુનિ ધ્યાનથી ડગ્યા નહિ; તે વખતે કલ્યાણ ગુણધર નામે તેના ભાઈ સાધુએ તારા પર તેજે લેશ્યા મૂકી. ત્યારે તારી પત્ની સત્યસીએ લકિત વચનથી તે મુનિને શાંત કર્યા. એટલે તેમણે તેજેલેશ્યા સંહરી લીધી જેથી તું બચી ગયો, પણ મુનિ તિરસ્કારના પાપથી લવોંલવ ભમી કેઈ લવમાં શુભ કર્મ ઉપાજન કરી તું સહસ્ત્રારનો

પુત્ર થયો છે; મહા મુનિને તિરસ્કાર અને પ્રહાર કરવાના ક્ષણ રૂપે તારો પરાજય થયો છે.

આ સાંભળી ઇન્દ્રે પોતાના પુત્ર દત્તવીર્યને રાજ્ય સોંપી દીક્ષા લીધી એ ઉચ્ચ તપ કરી મોક્ષે ગયા.

હવે એક વખત રાવણ સ્વર્ણતુંગ ગિરિ પર કેવળી પ્રભુ અનંતવીર્યને વંદન કરવા ગયો. ધર્મદેશના સાંભળી રાવણે પૂછ્યું કે “મારું મરણ શા કારણથી અને કોનાથી થશે?” કેવળી પ્રભુએ કહ્યું કે “વાસુદેવના હાથે પરસ્ત્રીના દોષથી તારું મૃત્યુ થશે.”

આ સાંભળી રાવણે તેજ વખતે અભિગ્રહ કર્યો કે “નહિ ઇચ્છતા પરસ્ત્રી સાથે હું, કદી રમીશ નહિ.”

પછી તે મુનિને વંદન કરી પુષ્પક વિમાનમાં બેસી પોતાના નગરે આવ્યો.

એક વખત રાવણ વરુણને શ્રુતવા ગયો, યુદ્ધ થતા વરુણના વીર પુત્રોએ ખરદ્ધણને બાંધી તેના નગરમાં લઈ ગયાં તેથી રાક્ષસ સેનામાં ભંગાણ પડ્યું. એટલે રાવણે બધા વિદ્યાધરોને પોતાની મદદે બોલાવ્યા. પવનજય વિદ્યાધર પણ ગયો., તેણે સંધિ કરાંને ખરદ્ધણ વરુણ પાસેથી છોડાવ્યા.

રાવણ પરિવાર સાથે લંકામાં ગયો. ને પવનજય પોતાને સ્થાને ગયો. ફરી એક વખત સંધિમાં દુષણ કાઢી રાવણ

વરુણને જીતવા ચાલ્યો. તે વખતે મદદ માટે વિદ્યાધરોને તેડાવતાં પવનજય જવાને તૈયાર થયો, પણ તેના પુત્ર હનુમાને કહ્યું કે ‘પિતાજી હવે હું ઉંમર લાયક થતાં આપને જવું યોગ્ય નથી, મને જ મોકલો. અને આપના પુત્રનું પરાક્રમ જુઓ !

એમ કહીને પિતાની આજ્ઞા લઈ તે રાવણની છાવણીમા આવ્યો. રાવણે તેને હર્ષથી ખોળામાં ઝેસાડયો. વરુણ સાથે યુદ્ધ થતાં વરુણના પુત્રો રાવણ સાથે લડવા લાગ્યા. અને વરુણ સુગ્રીવ વગેરે સાથે લડવા લાગ્યો. વરુણના પુત્રોએ રાવણને મુઝવી નાખ્યો, એટલે હનુમાને વિદ્યાના બળથી વરુણના પુત્રોને ખાંધી લીધા. એટલે વરુણ હનુમાન ઉપર ધસ્યો, રાવણે તેને વચમાં જ રોકી લીધો અને દારુણ યુદ્ધ કરી ઇન્દ્રની જેમ વરુણને ખાંધી લીધો. વરુણ નમી પડ્યો. એટલે રાવણે તેને છોડી મુક્યો. વરુણ પોતાની સત્યવતી નામે પુત્રી હનુમાનને આપી.

રાવણે લંકામાં આવી પોતાની બહેન સુર્પણખાની પુત્રી અનંગકુસુમા હનુમાનને આપી. સુગ્રીવે પદ્મરાગા, નલે હરિમાલીની અને બીજાઓએ પોતાની પુત્રીઓ હનુમાનને આપી. રાવણે દેવ આલીંગન આપી હનુમાનને વિદાય કર્યો. સુગ્રીવ વગેરે પણ પોતાના સ્થાને ગયા. હનુમાનની ઉત્પત્તિનું વર્ણન તેના માતાપિતાનું વર્ણન વગેરે બીજી વખતે કહીશું.

રામલક્ષ્મણની ઉત્પત્તિ

મિથિલા નગરીમાં હરિવંશના વાસવકેતુ નામે રાજાને વિપુલા નામે સ્ત્રીથી જનક નામે પુત્ર થયો. અનુક્રમે તે રાજા થયો. ત્યારે અયોધ્યા નગરીમાં ઈક્વાકુવંશનો અનરણ્ય રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેના વડવામાં એક રઘુરાજા થયેલો તેથી તેનો રઘુવંશ કહેવાતો હતો. તેને પૃથ્વી રાણીથી અનંતરથ અને દશરથ નામે બે પુત્ર થયા તેણે મિત્ર સહસ્રાંશુના સંકેત મુજબ એક માસના નાના પુત્ર દશરથને રાજ્ય પર બેસાડી મોટા પુત્ર અનંતરથ સાથે દીક્ષા લીધી. અનરણ્ય રાજા ધર્મ અપાવી મોક્ષે ગયા. અનંતરથ રાજા તપ કરતા વિહાર કરવા લાગ્યા.

દશરથ મોટો થતાં રાજેશ્વરી અને અરિહંતને ભક્ત થયો. તે પ્રથમ કુશસ્થળ નગરના રાજા સુકોસાગ્રની અપરાજિતા જેનું બીજું નામ કૌશલ્યા હતું. તે પુત્રી સાથે પરણ્યા. બીજી કમલકુલ નગરના રાજા સુખંધું તિલકની પુત્રી કૈકયી જેનું બીજું નામ સુમિત્રા હતું તેની સાથે પરણ્યા. ત્રીજી સુપ્રલાનામે રાજપુત્રી પરણ્યા. ગણેની સાથે સંસાર સુખ માણતા હતા. તે સમયે રાવણે કોઈ નિમિત્તિઆને પૂછ્યું કે મારૂ મૃત્યુ સ્વપરિણામથી થશે કે બીજાથી થશે. નિમિત્તિઆએ કહ્યું કે

“જનકની પુત્રીના કારણે હવે પછી દશરથના થનારા પુત્રથી તમારું મૃત્યું થશે.

આ સાંભળી વિલીષણે કહ્યું કે “આ અનર્થના ખીજરૂપે જનક અને દશરથને હું હણી નાખીશ. પછી પુગાં પુગીની ઉત્પત્તિ કયાંથી થશે ? રાવણે સંમતિ આપતાં વિલીષણુ ઘેર ગયો. આ વૃતાંત સભામાં બેઠેલા નારદે સાંભળ્યું તે તત્કાળ ઉઠીને દશરથ રાજા પાસે આવ્યા. દશરથે સન્માન પૂર્વક બેસાડી પુછ્યું કે “તમે કયાંથી આવો છો નારદે કહ્યું કે સીમંધર સ્વામીનો દીક્ષા મહોત્સવ જોવા હું પુંડરીકીણી નગરે ગયો હતો. ત્યાંથી મેરૂપર્વતનાં મંદિરનાં દર્શન કરી લાંકાનગરી માં શાંતિનાથ પ્રભુનાં દર્શન કરવા રાવણના ઘેર ગયો.

ત્યાં કોઈ નિમિત્તિઆએ રાવણનો વધ જનકીના નિમિત્તે તમારા પુત્રથી થશે એમ કહ્યું. એટલે વિલીષણે તમને અને જનકરાજને મારવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હુમણાંજ તે આવતો હશે. આ વાત તમને કહેવા આવ્યો છુ. દશરથે નારદનું સન્માન કરી જનક પાસે મોકલ્યા. જનકરાજ પાસે આવીને નારદે કહ્યું જન્નેના મંત્રીઓએ રાજાની લેખ્યમય મૂર્તિ કરાવી. રાજ્ય-ગૃહમાં અંધારામાં સ્થાપિત કરી દશરથ અને જનકરાજ વેશ બદલી રાજ્ય છોડી નીકળી ગયા. વિલીષણે અયોધ્યા આવી અંધારામાં દશરથની મૂર્તિને દશરથ માની તેનું મસ્તક છેદી લાંકામાં પાછો આવી ગયો.

એકલો જનકરાજ રાવણને મારી શકશે નહિ એમ ધારી જનકને મારવા ગયો નહિ. દશરથ અને જનક બંને મિત્રો કરતા કરતા કૌતુકમંગળ નગરમાં કૈકેયીના સ્વયંવરની વાત સાંભળી ત્યાં આવ્યા અને તે બંને ઉચ્ચા આસને બેઠા. કૈકેયી સ્વયંવર મંડપમાં આવી બધા રાજાને જોયા પછી દશરથના કંઠમાં વરમાળા પહેરાવી. હરિવાહન વગેરે રાજાઓ કૈકેયીને ખૂંચવી લેવા દશરથ સાથે યુધ્ધ કરવા તૈયાર થયા દશરથે કૈકેયીને કહ્યું કે “જેતુ” સારથી થાય તો હું બધા શત્રુઓને હણી નાખું. કૈકેયી ચોસઠ કળામાં પ્રવીણ હોવાથી સારથી બની તેથી દશરથે બધા શત્રુઓને પરાજીત કરી દઈ કૈકેયીને પરણ્યા. અને તેને વરદાન માગવા કહ્યું તેણીએ કહ્યું “જરૂર પડે માગીશ” પછી દશરથ તેને લઈને રાજગૃહ નગરે ગયો અને જનકપોતાની મિથિલા નગરીએ ગયો.

દશરથ રાજા મગધપતિને જીતીને રાજગૃહ નગરમાંજ રહ્યો. રાવણની શંકાથી અયોધ્યાથી બધું અંત:પુર તેડાવી લીધું. વખત જતાં કૌશલ્યાએ ચાર સ્વપ્ન સૂચિત બળદેવ પુત્રને જન્મ આપ્યો. દશરથે પુત્ર જન્મોત્સવ ઉજવી તેનું પદ્મ નામ પાડ્યું પણ લોકમાં તે રામ નામથી પ્રખ્યાત થયું. ત્યાર પછી સુમિત્રાએ સાત સ્વપ્ન સૂચિત વાસુદેવ પુત્રને જન્મ આપ્યો. દશરથે પ્રથમ કરતાં અધિક જન્મોત્સવ ઉજવી

પુત્રનું નારાયણ નામ પાડ્યું. પણ લોકોમાં તે લક્ષ્મણ નામથી પ્રખ્યાત થયો, અને કુમારો નીલાંબરને પિતાંબર ધારણ કરી અનુકેમે ઉમરલાયક થતાં મહા પરાક્રમી સર્વકળા વિશારદ બન્યા. એટલે દશરથરાજા પુત્ર પરિવાર સાથે અયોધ્યા માં આવી રાજ્ય કરવા લાગ્યા. કેટલેક કાળે કૈકેયીએ પુત્રને જન્મ આપ્યો તેનું ભરત નામ પાડ્યું. અને સુપ્રભાએ શત્રુઘ્ન નામે પુત્રને જન્મ આપ્યો. આ રીતે દશરથ રાજાને ચારે રાણીઓથી એકેક પુત્ર થયો. તેઓનાથી રાજા શોભતા હતા.

રાવણ, સીતા, રામ, લક્ષ્મણ,

ભામંડલના પૂર્વભવો

દારૂગામમાં વસુભૂતિ બ્રાહ્મણને અતિભૂતિ નામે પુત્ર થયો. અતિભૂતિને સરસા નામે પત્ની થઈ એક વખત ડયાન નામે બ્રાહ્મણે છળથી તેનું હરણ કર્યું. અતિભૂતિ તેને શોધવા પૃથ્વી પર ફરવા લાગ્યો. તેમની પછવાડે વસુભૂતિ અને અનુકેશા બંને પુત્ર ને પુત્ર વધુ ને શોધવા લાગ્યા. તેમને માર્ગમાં કોઈ મુનિ મળ્યા તેમની પાસે ધર્મ સાંભળી બંને દંપતિએ દીક્ષા લીધી. કાળકરી સૌધર્મ દેવલોકે દેવ થયા.

વસુભૂતિ ત્યાંથી ચ્યવી દેતાદય પર્વતપર રથનુપુર નગરનો ચંદ્રગતિ નામે રાજા થયો. અનુકેશા તેની પુષ્પવતી નામે પત્નીકુચઈ. સરસા દીક્ષા લઈને કાળકરી ઈશાન દેવલોકે દેવીપણે દિવ્યન્ન થઈ. સરસાના વિરહથી પીડિત અતિભૂતિ મરણ પામી. ઘણા ભવ ભમી હંસ થયો તેને બાજ પક્ષીએ પકડયો પણ મુખથી નીચે પડયો. ત્યાં રહેલા મુનિએ તેને નવકાર મંત્ર સાંભળાવ્યો તે મરણ પામી વ્યંતરદેવ થયો.

ત્યાંથી ચ્યવી વિદ્ધ નગરમાં પ્રકાશસિંહ રાજાનો કુલમંડિત નામે પુત્ર થયો. કયાન મરણ પામી ચક્રપુરના પુરોહિત ધૂમકેશનો પિંગળ નામે પુત્ર થયો. તે રાજપુત્રી અતિ સુંદરી સાથે એક ગુરૂ પાસે ભણતાં પરસ્પર બન્નેને અનુરાગ થવાથી તે અતિસુંદરીનું હરણ કરી વિદ્ધ નગરે ચાલ્યો ગયો. ત્યાં કાળ વેચી આજીવીકા ચલાવવા લાગ્યો. ત્યા અતિસુંદરી રાજપુત્ર કુલમંડિતના બેવામાં આવી. બન્નેને પરસ્પર અનુરાગ થતાં કુલમંડિત અતિસુંદરીનું હરણ કરી પલ્લીમાં જઈ રહેવા લાગ્યો.

પિંગલ અતિસુંદરીના વિરહથી ગાંડો બની રખડવા લાગ્યો. એક વખત આચાર્ય આર્યગુપ્ત પાસે ધર્મ સાંભળી તેણે દીક્ષા લીધી. પણ અતિસુંદરી ઉપરનો પ્રેમ છોડયો નહિ કુલમંડિત પલ્લીમાં રહ્યો છતો દશરથ રાજાના નગરને લુટવા લાગ્યો. એકવાર મુનિચંદ્ર નામે મુનિપાસે ધર્મસાંભળી

કુલમંડિત શ્રાવક થયો. રાજ્યની ઈચ્છાએ મૃત્યુ પામી જનક રાજના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. સરસાનો શુભ ઈશાન દેવલોકથી ચ્યવીને વેગવર્તિ નામે પુરોહિતની પુત્રી થઈ. તે ભવમાં દીક્ષા લઈને પાંચમાં દેવલોકે ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને વિદેહાની કુખે પુત્રી પણે ઉત્પન્ન થઈ.

પિંગલમુનિ મૃત્યુ પામી સૌધર્મ દેવલોકે દેવ થયા. અર્વાઘજ્ઞાનથી પૂર્વના વૈરી કુલમંડિતને જનકના પુત્રરૂપે જન્મતાંજ હરી લીધો. પણ તેને પાછો શુભ વિચાર આવતાં તે બાળકને આભૂષણોથી શણગારી વૈતાહય ગિરિપર સ્થનુપુર નગરના ઉદ્યાનમાં મૂકી દીધો. ત્યાંના અપુત્ર રાજા ચંદ્રગતિએ તેને જોઈ રાજમહેલમાં લાવી રાણી પુષ્પવતીને પુત્ર તરીકે અર્પણ કર્યો અને અપુત્ર પુષ્પવતીને પુત્ર થયાનું જાહેરકરી તેનો જન્મોત્સવ ઉજવી તેનું ભામંડલ નામ પાડ્યું.

પુગનું હરણ થતાં વિદેહા રૂદન કરવા લાગી. જનક રાજાએ બંધે પુગની તપાસ કરાવી પણ પત્તો લાગ્યો નહિ. તેની સાથે યુગલીકપણે જન્મેલી પુગીનું સીતા નામ પાડ્યું.

એકવાર વિભીષણને જ્યલૂષણ મુનિએ તેઓનો પૂર્વભવ જણાવ્યો. :-ક્ષેમપુર નગરમાં નયદત્ત નામે વણીકને સુનંદા નામે સ્ત્રીથી ધનદત્તને વસુદત્ત નામે બે પુત્રો થયા. તે બન્નેને યાજ્ઞવલ્ક્ય નામે પ્રાહ્મણ સાથે મિત્રાઈ થઈ. તે નગરમાં સાગરદત્ત નામે વણીકને ગુણધર નામે પુત્ર અને ગુણવતી નામે પુત્રી થઈ.

સાગરદત્તે નયદત્તના પુત્ર ધનદત્તને ગુણવતી આપી અને કન્યાની માતા રત્નપ્રભાએ ધનના લોભથી શ્રીકાંત નામે ધનાઢયને ગુપ્ત રીતે પરણાવી. તે સાંભળી વસુદત્તે રાત્રે જઈને શ્રીકાંતને મારી નાખ્યો અને શ્રીકાંતે વસુદત્તને મારી નાખ્યો. બન્ને પરસ્પર લડીને મૃત્યુ પામી મૃગલા થયા.

ગુણવતી મૃત્યુ પામી મૃગલી થઈ. ત્યાં પણ તેણીને માટે પરસ્પર લડી મૃત્યુ પામી તેઓ ઘણાલવ રખડયા. ધનદત્ત ભાઈના વધથી બની રખડવા લાગ્યો. રાત્રે કોઈ મુનિ પાસે લોજન માગ્યું. મુનિએ તેને રાત્રી લોજનના દોષ બતાવી કહ્યું કે અમે દિવસે પણ લોજન સંગ્રહ કરતા નથી તો રાત્રે તો ક્યાંથી હોય ? ધનદત્ત મુનિના ઉપદેશથી શ્રાવક થયો. ત્યાંથી મૃત્યુ પામી સૌધર્મ દેવલોકે દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવી મહાપુર નગરમાં પદ્મરૂચી નામે શ્રાવક પુત્ર થયો. એક વખત ગોકુળમાં જતાં વૃદ્ધ વૃષભને કાનમાં નવકાર મંત્ર સંભળાવ્યો. તેના પ્રભાવથી તે વૃષભ મરીને તેજ નગરના રાજાને વૃષભધ્વજ નામે પુત્ર થયો.

તે સ્વેચ્છાએ ફરતો વૃષભની મૃત્યુ ભૂમિ પાસે આવતાં તે સ્થાનને જોઈને તેને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેથી ત્યાં ચૈત્ય કરાવી વૃદ્ધવૃષભ નું ચિત્ર ભીંતમાં આજેખી તેના કાનમાં નવકારમંત્ર આપનાર પુરૂષને અશ્વસહિત ચીતર્યો. ચૈત્યના

રક્ષકોને કહ્યું કે “આ ચિત્રના પરમાર્થને જાણુકાર કોઈ મળે તો મને ખબર આપવી” એમ કહી રાજકુમાર પોતાના સ્થાને ગયો. એક વખત ત્યાં ચૈત્યના દર્શને પદ્મરૂચી આવક આંચો તે ચિત્ર જોઈ કહેવા લાગ્યો કે “આ ચિત્ર તો મનેજ લાગુ પડે છે”. આ સાંભળી રક્ષકોએ જઈને વૃષભધ્વજ કુમારને ખબર આપ્યા એટલે તે તરત જ ત્યાં આંચો. અને પદ્મરૂચીને કહેવા લાગ્યો. કે “હું પૂર્વ ભવે વૃદ્ધવૃષભ હતો. તમે મને નવકાર મંત્ર સંભળાંચો તેથી હું રાજકુમાર થયો છું હવે રાજ્ય તમેજ ભોગવો.

પદ્મરૂચીના કહેવાથી રાજકુમાર આવક બન્યો. બન્ને મિત્રો સાથે રહી ધર્મ ક્રિયા કરવા લાગ્યા પ્રાંતે કાળ કરી બન્ને ઈશાન દેવલોકે દેવ થયા. ત્યાંથી ચ્યવી પદ્મરૂચીનો જીવ નંદા વર્ત નગરના રાજાના પુત્ર પણે ઉત્પન્ન થયો. તે ભવમાં રાજ્ય ભોગવી દીક્ષાલઈ ચોથા દેવલોકે દેવ થયો ત્યાંથી ચ્યવી પૂર્વ વિદેહમાં ક્ષેમાપુરીના રાજા વિપુલવાહુનના પુત્ર પણે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં રાજ્ય ભોગવી દીક્ષા લઈ પાંચમા દેવલોકનો ઈન્દ્ર થયો. ત્યાંથી ચ્યવી દશરથ પુત્ર રામચંદ્ર થયા છે. અને વૃષભધ્વજનો જીવ અનુક્રમે સુગ્રીવ થયેલ છે.

શ્રીકાંતનો જીવ ઘણા ભવ ભમી શુંભુ નામે રાજા થયો. વસુદત્તનો જીવ તે રાજાનો શ્રીભૂતિ નામે પુરોહિત થયો. ગુણવતી ઘણા ભવ ભમી તેની વેગવતિ નામે પુત્રી થઈ. એક

વખ ૧ તેણીએ કેઈ મુનિને પૂજતા જોઈ કલંક આપી કહ્યું કે
 “આ મુનિને મેં કેઈ સ્ત્રી સાથે કીડા કરતા જોયા છે. તેવા
 સાધુને તમે કેમ પૂજો છો ? આ સાંભળી લોકો મુનિને ઉપદ્રવ
 કરવા લાગ્યા. મુનિએ અભિગ્રહ લીધોકે જ્યાં સુધી માફ કલંક
 નહિ ઉતરે ત્યાં સુધી હું કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહીશ. શાસન દેવે
 વેગવતીનું મુખ વ્યાધિવાળુ કરી તેણે સાધુને આપેલું કલંક
 કહી બનાવતાં તેના પિતાએ ઘણા તિરસ્કાર કર્યો. તેથી તે
 મુદ્દર્શનમુનિ પાસે આવી ઉચ્ચ સ્વરે કહેવા લાગી કે તમે
 સર્વથા નિર્દોષ છો મેં તમારા પર ખોટું કલંક ચઢાવ્યું તે મારો
 અપરાધ ક્ષમા કરો”

આ સાંભળી લોકો ફરી તે મુનિને પૂજવા લાગ્યા.
 વેગવતી શ્રાવીકા બનીને રૂપવતિ થઈ તેની શંભુરાજ્યે માગણી
 કરી પણ શ્રીભૂતિએ કહ્યું કે હું મિથ્યાત્વીને આપીશ નહિ.
 આ સાંભળી શંભુરાજ્યે શ્રીભૂતિને મારી નાખી વેગવતિને
 ભોગવી. વેગવતીએ તેને શાપ આપ્યો કે “લવાંતરે હું તારા
 વધને માટે થઈશ” પછી શંભુરાજ્યે તેને છોડી દીધી એટલે
 તેણીએ દીક્ષા લીધી. ત્યાંથી તે દેવપણે ઉત્પન્ન થઈ ત્યાંથી
 ચ્યવી જનક રાજની પુત્રી સીતા થઈ. પૂર્વના સાપથી શંભુ
 રાજના જીવ રાવણના મૃત્યુ માટે થઈ. મુનિપર કલંક મૂકવાથી
 આ ભવમાં તેના પર કલંક આવ્યું.

શંભુરાજનો જીવ ઘણા ભવ ભમી પ્રભાસ નામે પ્રાહ્મણ

પુત્ર થયો. તેણે વિજયસેન મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ મોટું તપ કર્યું. એક વખત કનકપ્રભ વિદ્યાધરને સમેત શીખરની યાત્રા કરવા જતાં પ્રભાસમુનિએ જોઈ નિયાણું કર્યું કે “આ તપના ફળથી હું આ વિદ્યાધર જોવો સમૃદ્ધિધવાન થાઉં” ત્યાંથી મૃત્યુ પામી ત્રીજા દેવલોકે ગયો. ત્યાંથી ચ્યવીને હે | વિભીષણ ? તે તારો ભાઈ રાવણ થયો છે. યાજ્ઞવલ્કલ્ય બ્રાહ્મણનો જીવ ભવ ભવ ભમીને તું વિભીષણ થયો છું.

શ્રીભૂતિનો જીવ સ્વર્ગમાંથી ચ્યવીને પુનર્વસુ નામે વિદ્યાધર થયો. એક વખત તેણે પુંડરીક વિજયમાંથી ચક્રવર્તિની અનંગસુંદરી નામે કન્યાનું હરણ કર્યું ચક્રવર્તિએ તેની પછવાડે વિદ્યાધરને મોકલ્યા તેમની સાથે યુદ્ધ થતા પુનર્વસુના ત્રિમાનમાંથી અનંગસુંદરી નીચે પડી ગઈ. તેની પ્રાપ્તિને માટે નિયાણું કરી પુનર્વસુએ દીક્ષા લીધી. ત્યાંથી કાળકરી દેવલોકમાં ગયો ત્યાંથી ચ્યવીને તે લક્ષ્મણ થયો છે. અનંગસુંદરી વનમાં રહી તપ કરવા લાગી છેવટે અનશન કર્યું. ત્યાં કોઈ અજગર તેને ગળી ગયો. સમાધિથી મૃત્યુ પામી તે દેવલોકમાં દેવી થઈ ત્યાંથી ચ્યવીને લક્ષ્મણની વિશલ્યા નામે પત્ની થઈ છે.

ગુણધર નામે ગુણવતીનો ભાઈ ઘણા ભવ ભમી કુંવરમાંડિત નામે રાજપુત્ર થયો છે. આ પ્રમાણે સંસારમાં અરસપરસ ઘણા વિચિત્ર પ્રસંગો બને છે. સીતા ઉભર લાયક થતાં તેના વરને માટે જનકરાજ ચિંતા કરવા લાગ્યા. તે સમયે અર્ષરદેશના

મ્લેચ્છ રાજ્યો જનકરાજના રાજમાં ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. જનકે દશરથ રાજને મદદમાટે ખોલાવવા હૂત મોકલ્યો. હૂતનાં વચન સાંભળી દશરથ રાજ જવા તૈયાર થયો. ત્યારે રામે આવી કહ્યું કે ‘પિતાજી મ્લેચ્છોનો ઉચ્છેદ કરવા મને આજ્ઞા આપો આપને જાતે જવાની જરૂર નથી.

રાજની આજ્ઞા મેળવી રામ પોતાના લાઈઓ સાથે મોટું સૈન્ય લઈ મિથિલા ગયા. રામે મ્લેચ્છોને લગાડી મૂક્યા. તેથી જનક રાજ્યે ખુશ થઈ પોતાની પુત્રી સીતા રામ સાથે પરણાવી. એક વખત સીતાના રૂપચુલ્બની પ્રશંસા સાંભળી નારદ તેની ખાસે આવ્યા. સીતા લય પામી ચોરડામાં પેસી ગઈ. દાસીઓ અને દ્વારપાળો નારદને મારવા માંડયા. ત્યાંથી માંડ માંડ છૂટીને નારદજી વૈતાઢ્યાંગરિપર આવ્યા અને સીતાનું આબેહુબ ચિત્ર ચીતરી ચંદ્રગતના પુત્ર લામંડલને બતાવ્યું. લામંડલ સીતાનું રૂપ જોતાં લાન ભૂલ્યો અને કામવિકારને આધીન થઈ શૂન્ય બની ગયો. ચંદ્રગતિએ કારણ પૂછતાં તે કંઈ ખોલી શક્યો નહિ. ત્યારે તેના મિત્રોએ કહ્યું કે ‘નારદે ચિત્ર બતાવ્યું તેથી લામંડળ વ્યગ્ર બની ગયો છે.

ચિત્રગતિએ નારદને ખોલાવી ચિત્રસંબંધી હકીકત પૂછી. નારદે કહ્યું કે ‘લે જનકરાજની પુત્રી સીતા છે અને લામંડળને યોગ્ય હોવાથી મેં બતાવેલ છે. ચંદ્રગતિએ લામંડલને દિલાસો આપી કહ્યું કે ‘સીતાને તારી સાથે પરણાવીશ તું ચિંતા કર

નહિ” એમ કહી વિદ્યાધરને મોઢલી જનકરાજાનું અપહરણ કરાવ્યું. ચંદ્રગતિએ જનકને પાસે બેસાડી સ્નેહથી કહ્યું કે તમારી પુત્રી સીતા મારા પુત્ર ભામંડાને આપો. જનકે કહ્યું કે “મેં દશરથના પુત્ર રામને આપેલી છે. કન્યા એકજ વખત અપાય છે.”

ચંદ્રગતિએ કહ્યું કે મારી પાસે દેવા ધંખિત બે ધનુષ્ય છે. તે ભાવી બાળદેવને વાસુદેવને ઉપયોગી થવાના છે તે તમે લઈ જાઓ. તે વજ્રવર્ત અને અર્જુવર્ત બંનેમાંથી એકને

પણુ રામ ચઢાવે તો તે સીતાને સુખે પરણે. એ પ્રમાણે જનક પામે કબૂલ કરાવી પોતે પુત્રને લઈ બન્ને ધનુષ્ય જનકના દરબારમાં મૂકી નગર બહાર ઉતર્યો. વિદેહાને ખબર પડતાં તે રૂદ્ધન કરવા લાગી. પુત્ર ગયો અને પુત્રી પણ જશે તો મારે જીવીને શું કામ છે? આ સાંભળી જનકરાજાએ કહ્યું કે 'મેં રામનું બાળ જોઈને કાર્ય કયું' છે. રામને ધનુષ ચઢાવવું બહુ સહેલ છે. એમ સમજાવી સીતાનો સ્વયંવર રચી સર્વ રાજાઓને અને રામલક્ષ્મણને તેડાવ્યા,

સીતા સ્વયંવર મંડપમાં આવી, દ્વારપાળે ઉચ્ચ સ્વરે કહ્યું કે "જે કોઈ આ બે ધનુષમાંથી એકપણુ ચઢાવશે તેને જનકરાજા પોતાની પુત્રી પરણાવશે" આ સાંભળી વારાકરતી બધા રાજા ધનુષ ચઢાવવા આવ્યા. પણ તેનો સ્પર્શ કરવા પણ કોઈ તૈયાર થઈ શક્યું નહિ. છેવટે રામે આવી વજ્રવર્ત ધનુષને પણ ચઢાવ્યું. એટલે સીતાએ રામનાં કંઠમાં વરમાળા આરોપી. પછી લક્ષ્મણે રામની આજ્ઞાથી અર્જુવાવર્ત ધનુષ્ય ચઢાવ્યું તેથી વિસ્મીત થએલા વિદ્યાધરાએ પોતાની અઠાર કન્યાઓ લક્ષ્મણને આપી, ચંદ્રગાંત વગેરે વિદ્યાધરા પોતાના સ્થાને ગયા.

જનકરાજાએ તેડાવેલ દશરથરાજા તત્કાળ ત્યાં આવ્યા. અને રામને સીતાનો વિવાહ મોટા ઝોચ્છવપૂર્વક કર્યો. જનકના લાઈ કનકે પોતાની ભદ્રા નામે પુત્રી ભરતને આપી પછી દશરથ રાજા પરિવાર સાથે અયોધ્યા આવ્યા. એક વખત દશરથ રાજાએ શાંતિક્ષત્રા ભણાવી સ્નાત્ર જઈ દરેક રાણીઓને

મોકલાવ્યું. તેમાં કૌશલ્યાને વૃદ્ધ કંચુક્રીએ જલદી પહોચાડ્યું નહિ, બીજી રાણીઓને દાસીઓ મારફત જલદી મળવાથી કૌશલ્યા ગળે ફાંસો ખાવા તૈયાર થઈ. એટલામાં દશરથ રાજ્યે આવી તેમ કરવાનું કારણ પૂછતાં તેણીએ કહ્યું કે મને સ્નાત્રજળ મળ્યું નથી. વૃદ્ધ કંચુક્રીએ આવી સ્નાત્રજળ આપતાં તેની અધવાવસ્થા જોઈ રાજાને વૈરાગ્ય થયો.

થોડા સમયબાદ સત્યભૂતિ નામે ચઉનાણી અયોધ્યામાં સમોસર્યા દશરથ રાજાને વધામણી મળતાં પુત્રાદિક પરિવાર સાથે વંદન કરવા ગયા. તે વખતે રથાવર્તગિરિએ વંદન કરવા આવેલ ચંદ્રગતિ વિદ્યાધર પણ ભામંડલ સહિત ત્યાં આવી ચઢ્યો. ભામંડલને સીતા પ્રત્યેનો રાગ જોઈ જ્ઞાની ગુરૂએ બધાના પૂર્વભવ કહી સાંભળાવતાં ભામંડલને જ્ઞાતિ-સ્મરણ જ્ઞાન થયું. એટલે સીતાને ઠહેન જાણી ભામંડલ નર્મી પડ્યો. સીતાએ ભામંડલને ભાઈ જાણી આશીષ આપી. ભામંડળે રામને પણ નમસ્કાર કર્યા. પછી ચંદ્રગતિએ વિદ્યાધરે મારફત જનકરાજાને તથા વિદેહા રાણીને તેડાવાં ભામંડળની ઓળખાણ કરાવી. ભામંડળને રાજ્ય આપી ચંદ્રગતિએ સત્યભૂતિ મુનિ પાસે દીક્ષા લીધી ભામંડળ પોતાના નગરે ગયો, સત્યભૂતિ મુનિએ પૂર્વભવ કહ્યો.

આ સાંભળી દશરથ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો. એટલે ભરત પણ તેમની સાથે દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો. કૈકેયીએ વિચાર્યું કે “મારે પતિ કે, પુત્ર બન્નેમાંથી કોઈ રહશે નહિ એમ વિચારી દશરથ પાસે પૂર્વે આપેલુ વરદાન માંગ્યું કે મારા પુત્ર ભરતને રાજ્ય ગાદી આપો. દશરથે કહ્યું ‘હુમણાંજ ભલે ભાઈલે એમ કહી રામ લક્ષ્મણને બોલવી કૈકેયીને આપેલું વરદાન કહી બાંધી તે ભરતને રાજ્ય આપવા કહે છે. એટલે

રામે હર્ષથી કહ્યું કે “આપ ભરતને રાજ્ય આપો. હું ને ભરત એક જ છીએ. પણ ભરતે કહ્યું કે “હું આપની સાથે જ દીક્ષા લેવાનો છું. પછી રામે ભરતને કહ્યું કે “તમારે રાજ્યની ઈચ્છા નથી પરંતુ પિતાનું વચન સત્ય કરવા તમે રાજ્ય ગ્રહણ કરો.

ભરતે કહ્યું કે “હું આપનાથી નહાનો રાજ્યને યોગ્ય ગણાઉં નહિ આપ રાજ્ય સ્વીકારો” તે સાંભળી રામે દશરથને કહ્યું કે “હું અહિં છતાં ભરત રાજ્ય લેશે નહિ માટે હું વનવાસ જાઉં છું. એમ કહી રામ ધનુષને લાથાં લઈ ચાલી નીકળ્યા. ભરત રૂદ્ધન કરવા લાગ્યો, અને દશરથ મૂર્ચ્છા પામ્યા. રામે માતાની પાસે જઈ કહ્યું કે “જેવો હું તેવો જ ભરત, તમે માનજો. પિતાનું વચન સત્ય કરવા મારે જવું પડે છે. હું અહિં રહું તો ભરત રાજ્ય લેતો નથી અને પિતાનું વચન પળતું નથી. એમ માતાને સમજાવી રામ ત્યાંથી નીકળ્યા. સીતાએ પણ સાથે જવા કૌશલ્યાની આજ્ઞા માગી, અને ‘અનિષિધં અનુમત’ માની રામની પછવાડે ચાલી. લક્ષ્મણને ખબર પડતાં તે પણ તેની માતાની રજા લઈને રામની પછવાડે ચાલ્યો.

દશરથરાજ વગેરે બધો પરિવાર પાછળ ગયો. રામે બધાને સમજાવી પાછા વાળ્યા. ભરતે રાજ્ય લીધું નહિ. અને માતાને ઠપકો આપવા લાગ્યો. દશરથે દીક્ષા લેવામાં ઠીલ થતાં રામલક્ષ્મણને રાજ્ય આપવા સામંતોને મોકલી પાછા તેડાવ્યા. પણ રામ પાછા ફર્યા નહિ અને સામંતોને સમજાવી પાછા વાળ્યા. અને રામ સીતાને લક્ષ્મણ ત્રણે આગળ આવ્યા સામં-

તોએ પાછા આવી દશરથ રાજને સર્વ વૃતાંત કહ્યું. દશરથે ભરતને કહ્યું કે “રામલક્ષ્મણુ આવ્યા નહિ તો હવે તું રાજ્ય ગ્રહણ કર મારી દીક્ષામાં વિઠનરૂપ ન થઈશ” કૈકેયીએ આવી કહ્યું કે “હે સ્વામિ ? તમે ભરતને રાજ્ય આપી તમારી સત્ય પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કર્યું. પણ ભરત રાજ્ય લેતો નથી. બધાનું રૂઢન સાંભળી મને ઘણો પશ્ચાતાપ થાય છે માટે મને આજ્ઞા આપો તો હું ભરતની સાથે જઈ રામ લક્ષ્મણુને પાછા લાવું? દશરથ રાજાએ હર્ષથી આજ્ઞા આપતાં કૈકેયીને ભરત રથમાં બેસી છ દિવસમાં જ્યાં રામ લક્ષ્મણુ અને સીતા હતાં ત્યાં પહોંચી ગયાં. ભરતે રામને કહ્યું કે “માતાના દોષથી હું રાજ્યનો અર્થી છું, એવો અપવાદ મારા પર આવ્યો છે, તો કાં તો તમે મને સાથે લઈ જાઓ અગર તમે અયોધ્યામાં આવી રાજ્ય સંભાળો. લક્ષ્મણુ તમારા મંત્રી બનશે, હું તમારો પ્રતિહાર થઈશ. અને શત્રુદ્ધન છગ ધરશે. કૈકેયીએ કહ્યું કે “આમાં બીજા કોઈનો દોષ નથી મારો જ દોષ છે તો મને ક્ષમા કરો. તમે પણ મારા પુત્ર છો તો મારું કહ્યું મારી પાછા ઘેર આવો અને રાજ્ય સંભાળો.

રામે કહ્યું કે “પિતાએ ભરતને” રાજ્ય આપ્યું હું સંમત થયો. મેં પ્રતિજ્ઞા લીધી હવે તે પ્રતિજ્ઞાનો ત્યાગ કેમ કરું? મારી આજ્ઞા ભરતે માનવી જોઈએ. હું અત્યારેજ સર્વ સામંતોની સમક્ષ લેનો રાજ્યાભિષેક કરું છું. એમ કહી

સીતાએ લાયેલા જળથી ભરતનો રાજ્યાભિષેક કર્યો, તેમને અયોધ્યા તરફ વિદાય કરી દક્ષિણ તરફ ગાધ્યા. ભરતે અયોધ્યા આવી રાજ્ય સંભાળ્યું. દશરથ રાજાએ સત્યભૂતિ મુનિ પાસે પરિવાર સાથે દીક્ષા લીધી.

રામ લક્ષ્મણ ને સીતા ચિત્રકુટ પર્વતને ચોલાંધી અવંતી દેશમાં ગાળ્યા. ત્યાં એક વૃક્ષ નીચે ખેડા. આજુ-બાજુના પ્રદેશને ઉજ્જડ બેઈ કોઈ પુરૂષને તેનું કારણ પૂછ્યું. તે પુરૂષે કહ્યું કે અવંતી નગરના સિંહોદર રાજાને ખાંડિયો રાજા વજ્રકર્ણ અહિં રાજ્ય કરે છે. એકવાર કોઈ મૂનિરાજના ઉપદેશથી ધર્મપામી ખારવ્રત ધારી શ્રાવક બન્યો. અને સમ્યક્ત્વ ઉચ્ચરી એવો નિયમ લીધો કે મારે વીતરાગ દેવ તથા કંચન કામિનીના ત્યાગી મૂનિરાજ વિના કોઈને નમવું નહિ.

અને તેથી પોતાની મુદ્રિકામાં શ્રી મુનિસુબ્રત સ્વામીની નાની પ્રતિમા સ્થાપન કરી સિંહોદર રાજાને નમતા તે ખિંબને નમસ્કાર કરતો હતો. આ વાતની સિંહોદર રાજાને ખબર પડતા વજ્રકર્ણ રાજાની નગરી ઘેરી લઈ કહેવરાવ્યું કે વીંટી પહેર્યા વિના આવીને મને પ્રણામ કર. વજ્રકર્ણે નમ્રતાથી પોતાનો નિયમ જણાવ્યો, છતાં સિંહોદરે આ પ્રદેશ ઉજડ બનાવ્યો છે.

આ સાંભળી રામની આજ્ઞાથી લક્ષ્મણ વજ્રકર્ણને મળ્યો. અને આધાસન આપી, સિંહોદર રાજાને સમન્તવવા પ્રયત્ન કર્યો. સિંહોદર નહિ માન્યો એટલે લક્ષ્મણે યુધ્ધ કરી સિંહોદરને

ખાંધી રામ પાસે લાવ્યા. તે રામને નમી પડયો અને વજ્રકર્ણને ખમાવ્યો. વજ્રકર્ણ પોતાની આઠ કન્યા લક્ષ્મણને આપી. સિંહોદરે ત્રણસો કન્યા લક્ષ્મણને આપી. લક્ષ્મણે કહ્યું કે 'હમણાં તમારે ત્યાં રાખો, હું રાજ્ય ગ્રહણ કરીશ ત્યારે પરણીશ.' પછી તેઓ આગળ ચાલ્યા. રસ્તામાં કુબેરપુર આવ્યું. ત્યાંના રાજાને રહેઠાણે બંદિવાન બનાવ્યા હતા. લક્ષ્મણે રહેઠાણે હરાવી વલિખિલ્લ રાજાને છોડાવ્યો. રાજાએ પોતાની કન્યા કલ્યાણમાળા લક્ષ્મણને આપવા માંડી રામે કહ્યું કે હાલ અમે દેશાંતર જઈએ છીએ. પાછા આવતાં લક્ષ્મણ તેને પરણશે.

આગળ ચાલતાં મોટું જગલ આવ્યું. ત્યાં વર્ષાક્રતુ શરૂ થવાથી એક વડ વૃક્ષ નીચે તેઓ બેઠા. ત્યાંના અધિપતિ ગોકર્ણ યજ્ઞે અવધિજ્ઞાનથી તેઓને ભાવી બળદેવ અને વાયુદેવ બાણી ત્યાં એક જ રાત્રિમાં રામપુરી નગરી વિકૃત્વી. પૂર્વ દ્વારમાં જિન ચૈત્ય સહિત રામ-લક્ષ્મણને ત્યાં રહેવા વિનંતી કરી.

વર્ષાક્રતુ પૂરી થતાં સુધી તેઓ ત્યાં સુખે રહ્યા અને પછી આગળ જવાની તૈયારી કરી એટ ગોકર્ણ યજ્ઞે ભક્તિથી રામને સ્વયંપ્રભ નામનો હાર, લક્ષ્મણને દિવ્ય કુંડલો, અને સીતાને ચૂડામણી અને એક દિવ્ય વીણા આપી. રામ ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા એટલે ગોકર્ણ યજ્ઞે નગરીને સંહરી લીધી.

આગળ જતાં વિજયપુર નગરના ઉંઘાનમાં આવ્યા. ત્યાંના રાજા મહિધરની પુત્રી વનમાળાએ લક્ષ્મણને વરવાનેા નિશ્ચય કર્યો હતો. પરંતુ દશ-થ રાજાએ દીક્ષા લીધી, અને રામ-લક્ષ્મણ વનવાસ ગયા બાણી ખેદ પામી મરવા માટે આવી ત્યાં ગળે ફાંસો ખાવા લાગી. અને બોલી કે “જન્માંતરમાં લક્ષ્મણ મારા પાત થાઓ.” લક્ષ્મણે કહ્યું તે સાંભળ્યું. અને પાસ છોડી ખચાવી પોતાની ઓળખાણ આપી.

આ તરફ વનમાળાના માતા પિતા વનમાળાને શોધતા ત્યાં આવ્યા. અને રામ-લક્ષ્મણને ઓળખી સત્કાર કરી ઉપકાર માન્યો. અને વનમાળા આપવા નકકી કર્યું. જ્યારે લક્ષ્મણ જવાની તૈયારી કરે છે, ત્યારે વનમાળા સાથે આવવા તૈયાર થઈ, ત્યારે કહ્યું કે પાછા વળતા તેડી જઈ શ. વનમાળાએ કહ્યું કે “તમે પાછા નહ આવો તો રાત્રિ લોજનનું પાપ લાગે તેવા સોગન લો” લક્ષ્મણે કબૂલ કર્યું. અને આગળ ચાલતાં ક્ષેમાંગલિ નગરના શત્રુદમન રાજાની જિતપદ્મા કન્યાને લક્ષ્મણ પરણ્યા અને તેઓ વંશસ્થળ નગરે આવ્યા.

ત્યાં કુલભૂષણ અને દેશભૂષણ ખંને મુનિઓને કેવલ-જ્ઞાન થવાથી દેવોએ આવી કેવલજ્ઞાન મહોત્સવ કર્યો. સુગંધી જળની વૃષ્ટિ થઈ. તે સુગંધી જળના ગંધથી ત્યાં વૃક્ષ ઉપર રહ્યો એક પક્ષી નીચે ઉતરી મુનિનાં પગમાં પડ્યો. અને મુનિના લખિધના પ્રભાવે તે પક્ષી નિરોગી તથા સોના જેવી પાંખવાળો અને રત્નાકુંર જેવી જટાવાલો થયો. તે પક્ષીને

મુનિનાં દર્શનથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. ત્યારથી તે પક્ષી જટાયુ નામે પ્રસિદ્ધ થયો. રામે કેવલજની મુનિને તેનો પૂર્વલવ પૂછતાં મુનિએ તેનો પૂર્વલવ કહ્યો.

જટાયુ પક્ષીના પૂર્વલવ

અહિં પૂર્વે કુલકારગટ નગર હતું. અહિં જિતશત્રુ રાજાને ધારણી રાણીથી સ્કંદક નામે પુત્ર અને પુરંદરચશા નામે પુત્રી હતી. પુરંદરચશાને દંડક રાજા સાથે પરણાવી. દંડક રાજાએ એક વખત પોતાના પાલક નામના હાતને જિતશત્રુ રાજા પાસે મોકલ્યો. ત્યાં રાજસભામાં ધર્મગોઠિ ચાલતી હતી. હુટ બુદ્ધિવાળા પાલકે ત્યાં જૈનધર્મની નિંદા કરી. સ્કંદક કુમારે તે પાલકને યુક્તિથી નિરૂત્તર બનાવ્યો. પાલકને કુમાર ઉપર ક્રોધ આવ્યો પણ તે શું કરી શકે ?

એકવાર સ્કંદક કુમારે પાંચશો રાજપુત્રો સાથે શ્રીમુનિ-સુવ્રત સ્વામીજી પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી, અને પોતાની જેન પુરંદરચશાને બોધ પમાડવા ત્યાં જવાની પ્રભુ પાસે આજ્ઞા માગી. પ્રભુએ ફરમાવ્યું કે “ત્યાં તમને મરણાંત ઉપસર્ગ થશે.” સ્કંદક મુનિએ ફરી પૂછ્યું કે “અમે આરાધક થઈ શું કે નહિ.” પ્રભુએ ફરમાવ્યું કે “તમારા વિના બધાજ આરાધક

થશે. સ્કંદકે વિચાર્યું કે બધા આરાધક થાય તો મને લાભ જ છે. એમ વિચારી વિહાર કરી કુંભકારકટ નગરના ઉદ્યાનમાં સમોસયા.

પાલકને ખગર પડતા પૂર્વતું વૈર વાળવા ઉદ્યાનમ ભૂમિની અંદર શસ્ત્રો દાટ્યાં. હંડકરાજા મુનિના દર્શન કરી દેશના સાંભળી પોતાના સ્થાને આવ્યા. એટલે પાલકે એકાંતમાં જઈ રાજાના કાન ભંભેર્યાં કે “આ પાખંડી સાધુ વેપ ધારી સહસ્રયોધી યોદ્ધાઓને લઈ તમારું રાજ્ય લેવા આવ્યા છે. ઉદ્યાનમાં તેઓએ ગુપ્ત રીતે શસ્ત્રો દાટ્યાં છે તે આપ જાતે જોઈ ખાતરી કરો.

કાચા કાનના રાજાએ પાલકની વાત સાચી માની જન્મ ન ખોદાવતાં શસ્ત્રો જોઈ તેઓને શિક્ષા કરવાનું સોચ્યું. અને કહ્યું કે “તેઓને જે શિક્ષા કરવી ઘટે તે કરો, તેમાં મને હવે પૂછશે નહિ. પાલકે મનુષ્યોને પીલવાનું યત્ર મંગાવી એક એક સાધુને પીલવા લાગ્યો. સ્કંદાચાર્ય તે સર્વને આરાધના કરાવવા લાગ્યા. છેલ્લા બાલમુનિનો વારો આવતાં સ્કંદાચાર્યે પહેલા પોતાને પીલવાનો આગ્રહ કર્યો, પરંતુ તેમને વધુ દુઃખી કરવા તેમની સમક્ષ બાલમુનિને પીલી નાખ્યો. તે સર્વે મુનિઓ અંતગડ કેવળીદુઃખ મોક્ષે પધાર્યા.

સ્કંદકાચાર્યે' નિચાણું ક્યું કે, જો મારા કચેલા તપનું કાળ હોય તો ભવાંતરે દંડક, પાલક, તેમજ તેમના કુળ અને દેશનો નાશ કરનાર હું થાઉં !" પાલકે તે સ્કંદકાચાર્યને પણ પીલી નાખ્યા. તે મરીને અગ્નિકુમાર દેવ થયા. પુરંદરચશાએ આપેલ રત્નકંબલના તંતુથી ખતાવેલ રત્નેદુરણ લોહીથી ખરડાયેલ કોઈ પક્ષીએ ગ્રહણ કર્યું. દેવયોગે તે પુરંદરચશા આગળ : તેથી તપાસ કરતાં ભાઈને ચંત્રમાં પીલાયો બાણી દંડક રાજાને ઠપકો આપવા લાગી. શાસનદેવીએ તેને ઉપાડી મુનિસુવ્રત સ્વામી પ્રભુ પાસે મૂકી. ત્યાં તેણીએ દીક્ષા લીધી. અગ્નિકુમાર દેવે અવધિજ્ઞાનથી પોતાનો વૃત્તાંત બાણી પાલકને તથા નગરજનો સહિત દંડક રાજાને ભસ્મ કરી દીધો. ત્યારથી તે સ્થાનનું નામ દંડકારણ્ય પડ્યું.

દંડકરાજા ઘણા ભવ ભમી પોતે ખાંધેલ પાપથી મહારાગી પક્ષી થયો છે. કેવલજાનીના ઉપદેશથી તે પક્ષી શ્રાવક બન્યો. અને તેના રોગો નાશ પામ્યા છે. કેવલજાની મુનિએ તેને માંસાહાર અને રાત્રિભોજન ત્યાગના પચ્ચક્રખાણ કરાવ્યા, અને રામચંદ્રને કહ્યું કે "આ પક્ષી તમારો સાધર્મિક થયો છે. તેનું વાત્સલ્ય કરવું તે કલ્યાણકારી છે. એમ કહી ચારણમુનિ આકાશ માર્ગે ઉડી ગયા. રામ લક્ષ્મણ અને સીતાએ જટાયુ પક્ષીને સાથે રાખી લીધો.

એ અરસામાં પાતાળ લંકામાં ખર અને ચંદ્રહાસના શંખુક અને સુદ નામે બે પુત્રોમાંથી એક વખત શંખુક ચંદ્રહાસ ખડગ સાધવા ઈંડકારણ્યમાં આવ્યા. ત્યાં નદીને તીરે એક

વાંચની ઝાડીમાં વડની શાખા સાથે પોતાના બે પગ આંધી અધોમુખી થઈ સૂર્યહાસ ખડગ સાધવાનો જાપ કરવા લાગ્યો. ખાર વર્ષને સાત દિવસે તે જાપ પુરો થતાં સૂર્યહાસ ખડગ તેની નજીક આવ્યું. તે વખતે લક્ષ્મણ ત્યાં આવી ચઢ્યા. તેમણે સૂર્યહાસ ખડગ હાથમાં લઈ તેની તીક્ષ્ણતાની પરીક્ષા

કરવા વંશજના ઉપર ઘા કર્યો. તેમાં રહેલા શંખુકનું મસ્તક કપાઈ ગયું. લક્ષ્મણને નિરપરાધીનું મસ્તક કપાતાં ઘણા પશ્ચાતાપ થયો. તે ખડ્ગ લઈ રામ પાસે આવ્યા. રામે કહ્યું કે ખડ્ગ સાધનારને તમે મારી નાખ્યો. પણ તેનો ઉત્તર સાધક આટલામાં જ હશે.

જાપની અવધિ પૂરી થતાં ચંદ્રણખા પુત્ર માટે અન્નપાન લઈને આવી તેનું મસ્તક કપાએલ જોઈ રોવા લાગી. તેટલામાં લક્ષ્મણના પગલાંની પંકિત જોઈ પુત્રના વધ કરનાર તે હશે. એમ ધારી પગલાંને અનુસાર રામલક્ષ્મણ પાસે આવી. રામચંદ્રને જોતાં તે કામવશ બની ગઈ. તેથી સુંદર નાગકન્યા જેવું રૂપ વિકુવી રામને કહેવા લાગી કે “હું અવંતીની રાજકન્યા છું. હું રાજો અગાસીમાં સુતી હતી ત્યારે કોઈ વિદ્યાધરે હરણ કરી. તેને ધીજી વિદ્યાધર સાથે મારા કારણે યુદ્ધ થતાં બન્ને જણા પરસ્પર લડી મૃત્યુ પામ્યા. પુણ્યયોગે તમે મળી ગયા છો. હું કુસીન કન્યા છું. તો મારી સાથે લગ્ન કરી મને સુખી કરો. રામલક્ષ્મણે તેને માયાવી સ્ત્રી જાણી. પછી રામે કહ્યું કે હું સ્ત્રી સહિત છું. તો તું લક્ષ્મણને લઈ લક્ષ્મણ પાસે પ્રાર્થના કરતાં તેણે કહ્યું કે “તું પ્રથમ મારા પૂજ્ય ભાઈ પાસે ગઈ તેથી તું મારે પૂજ્ય થઈ. તેથી તે સંબંધી વાત કરીશ નહિ.

ચંદ્રણખાની પ્રાર્થના નિષ્ફળ થતાં અને પુત્રના વધથી ક્રોધ પાની પાતાળ લાંકામાં આવી પોતાના પતિને કહ્યું કે “રામલક્ષ્મણુ નામે જે અન્નહ્યા મનુષ્યે આપણા પુત્રનો વધ કર્યો છે.” આ સાંભળી ખર ચૌદહજ્જર વિદ્યાધરો સાથે લડવા આવ્યો. લક્ષ્મણુ રામને કહ્યું કે આપ આજ્ઞા આપો હું તેની સાથે યુધ્ધ કરૂં ? રામે કહ્યું કે ભલે તમે જાઓ પણ સંકટ પડે તો મને ખોલાવવા સિંહનાદ કરજો. લક્ષ્મણુ ભાઈની આજ્ઞા મળતાં ધનુષ લઈને યુધ્ધમાં ખરની હાર થતી જોઈ ચંદ્રણખા પોતાના ભાઈ રાવણુ પાસે મદદ માટે ગઈ. રાવણુને બધી હકીકત કહી છેવટે સીતાના રૂપના વખાણુ કર્યાં.

એટલે રાવણુ પુષ્પક વિમાનમાં બેસી રામસીતા પાસે આવ્યો. પણ રામની હાજરીમાં સીતાનું હરણુ કરી શક્યો નહિ. તેથી રાવણુ અવલોકની વિદ્યાનું સ્મરણુ કરી સીતાને લઈ જવામાં સહાય કરવા જણાવ્યું. વિદ્યાદેવીએ કહ્યું કે “રામે લક્ષ્મણુને સિંહનાદ કરવા કહેલ છે. તો લક્ષ્મણુના જેવો હું સિંહનાદ કરીશ. એટલે રામ લક્ષ્મણુની મદદે જશે ત્યારે તમે સીતાને લઈ શકશો.

રાવણુ સિંહનાદ કર્યો. સીતાએ રામને કહ્યું કે ‘તમે લક્ષ્મણુની મદદે જલ્દી જાવ.’ રામ ત્યાં ગયા. એટલે લાગ જોઈ રાવણુ નીચે ઉતર્યો. અને સીતાને પુષ્પક વિમાનમાં બેસાડવા લાગ્યો. સીતાનું રૂદન સાંભળી જટાયુ મદદે આવ્યો.

અને રાવણને ઉઝરડા ભરવા લાગ્યો. રાવણે ક્રોધથી તેની પાંખો
 ઢંદી નાખી. સીતાને પુષ્પક વિમાનમાં બેસાડી આદાશ માંગે

આવ્યો. સીતાનું રૂદન સાંભળી રત્નજટી વિદ્યાધર રાવણ સાથે યુદ્ધ કરવા આવ્યો. રાવણે તેની વિદ્યાઓ હુરી લીધી. તેથી તે કંબુદ્વીપમાં પડ્યો.

હવે રાવણ સીતાને સમજાવવા લાગ્યો કે “હું ત્રણ ખંડોને સ્વામી છું. તમને પટરાણા પદે સ્થાપીશ. એ રીતે ઘણા કાલાવાલા કરવા છતાં સીતાએ તેના સામું પણ જોયું નહિ. ત્યારે રાવણ સીતાના ચરણમાં માથું મૂકી વિનવવા લાગ્યો. સીતાએ કહ્યું કે ‘હું નિર્લજ્જ નિર્દય ! તું પરસ્રીની કામનાથી શ્રેયઃકાળ વખતમાં મૃત્યુ પામીશ.’ એમ કહી અભિગ્રહ લીધો કે ‘જ્યાં સુધી રામ લક્ષ્મણના કુશળ સમાચાર આવશે નહિ ત્યાં સુધી હું ભોજન કરીશ નહિ.’”

રાવણે લંકાનગરીની પૂર્વ દિશામાં આવેલ દેવરમણ ઉદ્યાનમાં ત્રીજટા રાક્ષસી અને ખીન રક્ષકોને સીતા ભળાવી પાતાના નગરમાં આવ્યો. આ તરફ રામને આવતા જોઈ લક્ષ્મણે કહ્યું કે “સીતાને એકલા મૂકી તમે કેમ આવ્યા ? રામે કહ્યું કે “તારો સિંહનાદ સાંભળી હું તારી મદદે આવ્યો છું. લક્ષ્મણે કહ્યું કે “મેં સિંહનાદ કયો જ નથી.” કોઈ એ આપણને દેતર્યા લાગે છે. હવે તમે જલદી સીતા પાસે જાઓ. ગુપ્ત્યોને મારીને તમારી પછવાડે તરત આવું છું.”

રામે પાછા આવી જોતાં સીતા મળી નહિ. તેથી મૂઝાઈ ખાઈ ઠગી પડ્યા. શોધી શકે એવું આવતાં જટાયુ પક્ષીને મરણતોલ દશામાં જોઈ વિચાર્યું કે નકકી સીતાનું હરણ કરનારેજ આ પક્ષીને ઘાયલ કર્યું લાગે છે. રામે જટાયુને નવકાર મંત્ર નાંખાવ્યાં. જટાયુ મરીને એથે દેવલોકે દેવ થયો. રામ સીતાની શોધ માટે લમવા લાગ્યા.

આ તરફ લક્ષ્મણે ખરના ભાઈ ત્રિશિરાને હણ્યો. તેથી ક્રોધ પામી ખર લક્ષ્મણ સાથે યુદ્ધમાં ઉતર્યો. તે વખતે ચંદ્રોદરનો પુત્ર વિરાધ લક્ષ્મણની મદદે આવ્યો. લક્ષ્મણે કહ્યું કે હું હમણાં ખર ત્યાં દૂષણ બંને ભાઈએને મારી તને પાતાળ લંકાનું રાજ્ય આપું છું. એમ કહી ખર ને દૂષણ બંનેને હણી નાખ્યા. પછી વિરાધને લઈ રામ પાસે આવ્યા.

ત્યાં રામને એકલા જોઈ શોડાતુર બન્યા. લક્ષ્મણે રામને કહ્યું કે પ્રથમ આ વિરાધને પાતાળ લંકાની રાજગાદીએ બેસાડો પછી સીતાની શોધ કરશું. એમ કહી બધા પાતાળ લંકામાં આવ્યા. ત્યાં ખરનો પુત્ર સુંદ સામે લડવા આવ્યો. વિરાધની સાથે સુંદનું ઘોર યુદ્ધ થયું. વિરાધની મદદે લક્ષ્મણ આવતાં ચંદ્રબાના કહેવાથી સુંદ નાશીને રાવણને શરણે ગયો. રામલક્ષ્મણે વિરાધને પાતાળલંકાના સ્વામી બનાવ્યો. વિરાધની વિનાંતથી રામલક્ષ્મણ ત્યાં રહી સીતાની શોધ ચલાવવા લાગ્યા.

તે પ્રસંગે સાહસગતિ નામે વિદ્યાધર સુગ્રીવની સ્ત્રી તારાને શ્રેણવવા માટે હિમાચલની ગુફામ વિદ્યા સાધતો હતો. તેને પ્રતારણી વિદ્યા સિદ્ધ થતાં તે સુગ્રીવનું રૂપ લઈ કિન્દિધાપુરી આવ્યો. તે વખતે સુગ્રીવ બહાર ગએલો હોવાથી સુગ્રીવ રૂપધારી સાહસગતિ વિદ્યાધર તારાના મહેલમાં પેડો. થોડીવારમાં સાચો સુગ્રીવ આવતાં દ્વારપાળોએ અટકાવી કહ્યું કે “સુગ્રીવ રાજ અંત:પુરમાં ગયા છે. તમે કોણ છો ? એમ કહી સુગ્રીવને અંત:પુરમાં જતો શેડી રાખ્યો. બંને સરખી આકૃતવાળા સુગ્રીવને જોઈ સૈન્ય ભુલાવામાં પડી ગયું. કેટલુંક સૈન્ય બનાવટી સુગ્રીવના પક્ષમાં ગયું. અને કેટલુંક સૈન્ય સાચા સુગ્રીવના પક્ષમાં આવ્યું.

બંને સૈન્ય વચ્ચે ઘોર સંગ્રામ ચાલ્યો. કોઈ છતાયું નહિ, સાચા સુગ્રીવે મદદ માટે હુ માનને તેડાવ્યો. તેપણુ બંને સુગ્રીવનો ભેદ બનણી શક્યો નહિ. સાચો સુગ્રીવ વિચાર કરવા લાગ્યો કે “જો રાવણને મદદમાં તેડાવું તો તે અમેા બંનેને મારી તારાને બ્રહ્મણુ કરશે. તેના કરતાં વિરાધને રાજ્યગાદિ આપનાર રામલક્ષ્મણને ખોલાવું. એમ વિચારી એક દૂતને વિરાધ પાસે મોકલી બધી હકીકત જણાવી.

વિરાધે દૂતને કહ્યું કે “સુગ્રીવને અહિં મોકલો. દૂતના કહેવાથી સુગ્રીવ પાતાળલોકમાં આવી વિરાધને મળ્યો. વિરાધ

તેને રામચંદ્ર પાસે લઈ ગયો. તેણે પોતાના દુઃખનું કારણ જણાવતાં રામે તેનું દુઃખ દૂર કરવા કબૂલ કર્યું. પછી વિરાધિ; સીતાના હરણનું વૃતાંત સુગ્રીવને જણાવતાં સુગ્રીવે રામચંદ્રજીને કહ્યું કે “મારા શત્રુનો નાશ થતાં હું આપના સેવક તરીકે સીતાને શોધી લાવીશ.” પછી રામ સુગ્રીવની સાથે કિષ્કિંધ પુરી આવ્યા.

સાચા સુગ્રીવે બનાવેલી સુગ્રીવને યુદ્ધ માટે જોડાવ્યો. બંને યુદ્ધ કરવા લાગ્યા ત્યારે રામ પણ શંકાશીલ બન્યા. અંજે વજ્રવર્ત ધનુષનો ટંકાર કરતાં સાહસગતિ વિદ્યાધર મૂળ સ્વરૂપમાં આવી ગયો. રામે તેને કહ્યું કે “હિ-પાળી ? તું પરસી સાથે રમવા ઈચ્છે છે એમ કહી એક જ બાણ મારી તેનો પ્રાણ હરી લીધો. વિરાધની જેમ સુગ્રીવને કિષ્કિંધાપુરીનો રાજ બનાવ્યો. સુગ્રીવે પોતાની કન્યાઓ રામને આપવા પ્રાર્થના કરતાં રામે કહ્યું કે “સીતાની શોધ કરો બીજી કન્યાઓની મારે જરૂર નથી.

આ તરફ સુંદની સાથે ચંદ્રણુબા રાવણ પાસે આવી કહેવા લાગી કે “મારા પતિ પુત્ર અને, જે દિયર તેમજ ચૌદ-હજાર સૈનિકો હણાઈ ગયા. અમારું રાજ્ય પણ ગયું. તો હવે ક્યાં જવું અને શું કરવું ? રાવણે કહ્યું કે તારા પુત્ર પતિને હણનારને હું થોડા કાળમાં મારી નાખીશ.

સીતાના વિરહ તાપથી પીડાતા રાવણે એક વખત મંદોદરીને કહ્યું કે “તું સીતાને સમજાવી મારે સ્વાધીન કર તો મને શાંતિ થાય. આ સાંભળી મંદોદરી દેવરમણ ઉદાનમાં આવી સીતાને કહેવા લાગી કે “હું રાવણની પટ્ટરાણી છું. તમે તેમની ઈચ્છા પૂર્ણ કરશો તો હું તમારી દાસી થઈને રહીશ.” આ સાંભળી ક્રોધ પામી સીતાએ કહ્યું કે “હે પાપીણી! તે પાપીની સ્ત્રી હૂતી થઈને આવી છે. તેથી તમે બન્નેની સરખી જોડી મળી છે. તું મારે જોવા યોગ્ય નથી તો તે વાત તો કેમ કરી શકાય? એમ કહી તેને તુચ્છકારી કાઢી.

તે પછી રાવણે આવી સીતાને ઘણી પ્રાર્થના કરી કહ્યું કે હું તારો દાસ છું. અને મંદોદરી તારી દાસી છે. તું અમારા પર પ્રસન્ન થઈને રહે. સીતાએ રાવણને કહ્યું કે “પરસ્ત્રીની ઈચ્છા કરવાથી તારો કાળ નજીકમાં થશે. તું હજી રામલક્ષ્મણને જાણતો નથી? તે રાત્રે રાવણે સીતાને ઘોર ઉપસર્ગ કર્યાં. તે બધા સીતાએ સમલાવે સહન કર્યાં.

આ વૃત્તાંત સવારે વિલીષણના જાણવામાં આવ્યા. તે પ્રથમ સીતા પાસે આવી તેમની હકીકત પૂછવા લાગ્યો. તેને પરનારી સહોદર જાણી સીતાએ એ બધી હકીકત કહી. તે પછી વિલીષણ રાવણ પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો કે “હે સ્વામિ! તમે આપણા કુળને દૂષણ લાગે તેવું કાર્ય કર્યું છે. પણ હવે

જ્યાંસુધી રામલક્ષ્મણુ આપણુને મારવા આવ્યા નથી ત્યાં સુધીમાં સીતાને તેમની પાસે મૂકી આવેા.

રાવણે અભિમાનથી કહ્યું કે ‘નું મારું પરાક્રમ ભૂલી ગયેા લાગે છે. રામલક્ષ્મણુ અહિં આવશે તો હું તેમને મારી નાખીશ. અને સીતાને મારી સ્ત્રી બનાવી ા. વિલીષણે કહ્યું કે “જ્ઞાનીનું વચન સત્ય થવાનું જણાય છે. રામની પત્ની સી । આપણા કુળનો ક્ષય કરનારી છે માટે સીતાને છોડી દો. નાવણે વિલીષણનું કહ્યું માન્યું નહિ. અને સીતાને પુષ્પક વિમાનમાં બેસાડી ફેરવવા લાગેા. અને અનેક પ્રલોભનો આપી સમજાવવા લાગ્યેા. છેવટે થાકીને સીતાને પાછી અગ્રોહવનમાં મૂકી

વિલીષણે મંત્રીઓને ઘેલાવી નાવણુના અકાર્યની વાત સમજાવી. અને લંકા ૥૬ કલ્લાપર સહીસલમતી માટે યત્રેા ગોઠવી દીધા. આ તરફ રામે લક્ષ્મણુને સુગ્રીવની પાસે મોકલી કહેવરાયું કે “રાજ્ય મેલ્યા પછી નિશ્ચિત થઈ સ્વીકારેલી વાત તમે ભૂલી ગયા લાગેા છેા. ‘સીતાની શોધ માટે શુ કયું’” લક્ષ્મણુ સુગ્રીવને ઠપકેા આપતાં સુગ્રીવ તેને નમી પડ્યેા. અને તરત જ રામ પાસે આગી પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગવા લાગ્યેા. પછી પોતાના સૈનિકોને ચારે દિશાએ સીતાની શોધ કરવા મોકલી દીધા. સીતાના હરણુના સમાચાર મળતાં લામંડળ રામચંદ્ર પાસે આવ્યેા. અને ત્યાંજ રહેવા લાગ્યેા. વિરાધ પણ

રામની સેવામાં હાજર થયો. સુગ્રીવ પોતે સીતાની શોધ કરવા નીકળ્યો.

તે કંબુ દ્વીપમાં આવ્યો ત્યારે રત્નજ્વરી વિદ્યાધરે સીતાનું હરણ રાવણે કર્યાનું કહ્યું. સુગ્રીવ તેને લઈને રામ પાસે આવ્યો. રત્નજ્વરીએ બધી હકીકત રામને કહી. સીતાના સમાચાર સાંભળી રામ ખુશ થયા. અને સુગ્રીવને પૂછ્યું કે લંકાનગરી કેટલી દૂર છે ? અને રાવણ કેવો છે ? સુગ્રીવે કહ્યું કે “રાવણ ત્રણ ખંડનો વિજેતા છે. તેની આગળ અમો બધા રાંકતુલ્ય છીએ.

લક્ષ્મણે કહ્યું કે ‘છાકપટ કરનાર રાવણનો હું સંગ્રામમાં નાશ કરીશ. જાંબવાન વિદ્યાધરે કહ્યું કે જે કોટી શિલાને ઉપાડશે તે રાવણનો નાશ કરશે. એવું અનંતવીર્ય નામે જ્ઞાની ગુરૂએ અમને કહેલું છે. માટે આપ ત્યાં જઈ કોટીશિલા ઉપાડો એટલે અમને આપની બાત પર શ્રદ્ધા બેસે. લક્ષ્મણે હા પાડતાં વિદ્યાધરે તેમને ત્યાં લઈ ગયા. ત્યાં જઈ લક્ષ્મણે કોટીશિલા ઉપાડી. દેવોએ આકાશમાંથી પુષ્પવૃષ્ટિ કરી.

પછી તેઓ લક્ષ્મણને લઈ રામ પાસે આવ્યા. અને કહ્યું કે “તમારાથી જરૂર રાવણનો નાશ થશે. પરંતુ યુદ્ધ કરતા પહેલાં હું મોકલવો જરૂરી છે તે દૂત મહાસમર્થ હોવો

જોઈ એ. કારણ કે લંકામાં પ્રવેશ કરવો અને નીકળવું બહુ મુશ્કેલ છે. તે ફક્ત લંકામાં જઈ વિલીખણને સીતા પાછી સોંપવા કહે. કારણ કે તેજ તેના લાઈ રાવણને સમજાવી શકે તેમ છે. અને જો રાવણ નહિ માને તો ન્યાયી વિલીખણ તમારી પાસે આવશે. રામે તેઓની વાત સ્વીકારી સુગ્રીવ સામું જાયું. સુગ્રીવે તરત હનુમાનને તેડાવ્યાં. હનુમાને આવી રામને પ્રણામ કર્યાં.

સુગ્રીવે રામને કહ્યું કે “આ પવનંજયનો પુત્ર હનુમાન વિપત્તિમાં અમારો પરમ બંધુ છે. તેને જ આપ સીતાની શોધ માટે મોકલો” હનુમાને કહ્યું કે “મારા કરતાં પણ ચઢીયાતા વિદ્યાધરો ઘણા છે. પરંતુ સ્નેહને લીધે સુગ્રીવ મને કહે છે. હવે આપ કહો તો લંકાને ઉપાડી અહિં લાવું ? અગર રાવણને તેના લાઈઓ સાથે બાંધીને લાવું ?

રામે કહ્યું કે તારામાં તે વાત સંભવે છે. પરંતુ હમણાં તો તું લંકામાં જઈ સીતાની શોધ કરી આવ અને મારી મુદ્રિકા તેને આપી તેનો ચૂડામણી એંઘાણી માટે લાવજે. અને સીતાને આશ્વાસન આપજે. કે, થોડા દિવસમાં લક્ષ્મણને હાથે રાવણનો નાશ થશે. “હનુમાને રામને કહ્યું કે” હું લંકામાંથી પાછો આવું ત્યાંસુધી આપ અહિંજ રહેશો. એમ કહી વિમાનમાં બેસી હનુમાન લંકા તરફ ચાલ્યો.

મહેન્દ્રગિરિના શીખરપર આવતાં તેને પૂર્વની વાત “દાદાએ મારી નિરપરાધિ માતાને કાઢી મૂકી” તે યાદ આવતાં કોધથી યુદ્ધ કરી દાદા અને મામાને છૂટી લીધા. પછી પોતાની ઓળખાણ આપી. મામાને અને દાદાને નર્મીને તે દાધમુખ દ્વીપમાં આવ્યો. ત્યાં જે મુનિઓને કાઉસગ ધ્યાને ઉભેલા જોયા. અને ત્રણ કન્યાઓને વિદ્યા સાધતી જોઈ ત્યાં અચાનક દાવાનળ લાગતાં હનુમાને ખુઝાવી નાખ્યો. તેથી તેઓની વિદ્યા સિદ્ધ થઈ. હનુમાનના પૂછવાથી તે કન્યાઓએ કહ્યું કે

દધિમુખ નગરના ગંધર્વરાજની અમે ત્રણે પુત્રીઓ છીએ. અંગારક નામે એક ઉન્મત્ત ખેચર અમારી માગણી કરતો હતો. અમારા પિતાએ કોઈ નિમિત્તિઆને અમારા માટે પૂછતાં તેણે કહેલું કે સાહસગતિ વિદ્યાધરને મારનાર તમારી પુત્રીઓનો ભત્તાર થશે. અમારા પિતા તેમની શોધ કરતાં તે ન મળવાથી અમે વિદ્યા સાધતા હતાં. પેલો અંગારક દાવાનળ, પ્રગટાવી અમાને ઉપસર્ગ કરતો હતો. તે તમે શમાવી લીધો ને અમાને આપના પ્રતાપે વિદ્યા સિદ્ધ થઈ.

હનુમાને રામની ઓળખાણ કરાવી તેથી તે કન્યાઓ હર્ષ પામી. ઘેર જઈને પિતાને વાત જણાવતાં ગંધર્વરાજ પોતાની ત્રણે કન્યાઓને લઈ સૈન્ય સાથે આવી રામને મળ્યા અને મહેન્દ્રરાજ પણ સૈન્ય સાથે આવી રામને મળ્યા.

ત્યાંથી હનુમાન ઉડીને લંકા પાસે આવ્યો. ત્યાં શાલિકા વિદ્યાએ કરેલ લંકાના કિલ્લાને તોડી તેના રક્ષક વાજમુખને હણી તેની પુત્રી લંકાસુહૃદીને ગાંધર્વ વિવાહથી પરણીને તેની રજા લઈ લંકાનગરીમાં પેઠા અને વિભીષણને મળ્યો.

વિભીષણે હનુમાનના કહેવાથી ફરીપણુ રાવણને સમજાવી સીતા પાછી સોંપવા કહ્યું. પછી હનુમાન દેવરમણુ ઉદ્યાનમાં સીતા પાસે અદ્શયપણે રા થોઅને રામે આપેલી મુદ્રિકા તેના ખોળામાં નાખી. તે જોઈ સીતા બહુ હર્ષ પામી. ત્રિજટએ

રાવણને સીતા હર્ષ પામ્યાનું જણાવતાં રાવણે મંદોદરીને તેની પાસે મોકલી. ફરી પણ સીતાને સમજાવતાં સીતાએ તિરસ્કાર પૂર્વક તેને કાઢી મૂકી. એના ગયા પછી હનુમાને પ્રગટ થઈ સીતાને પોતાની ઓળખાણ આપી રામલક્ષ્મણના સમાચાર આપ્યા. અને કહ્યું કે રામે તેમની મુદ્રિકા આપી મને મોકલ્યો છે. અને તમારો ચૂડામણી લાવવા કહ્યું છે. હનુમાનના આગ્રહથી સીતાએ એકવીશ દિવસે પારણું કરી પોતાનો ચૂડામણી એંધાણી તરીકે આપ્યો. અને જલદી ચાલ્યા જવા કહ્યું.

હનુમાને કહ્યું ‘ તમે ભય પામશો નહિ. તમે કહો તે રાવણને છતીને તમને મારી ખાંધ પર ઘેસાડી રામ પાસે લઈ જઈ. સીતાએ કહ્યું તમારામાં તે વાત સંભવે છે. પરંતુ મને પરપુરૂષનો સ્પર્શ યોગ્ય નથી. મારે તમે જલદી રામલક્ષ્મણ પાસે જાઓ તેઓ જે યોગ્ય હશે તે કરશે. હનુમાને કહ્યું હું ત્યાં જતાં પહેલાં મારૂં પરાક્રમ રાવણ તથા રાક્ષસોને બતાવતો જઈશ. બહુ સાડું કહી પોતાનો ચૂડામણી તેને આપી વિદાય કર્યો.

હનુમાને દેવરમણ ઉદ્યાન ભાંગી નાખ્યું તેથી રાક્ષસો તેને મારવા આવ્યા તેઓને પણ હનુમાને મારી નાખ્યા. રાવણને ખબર પડતાં પુત્ર અક્ષયુમારને સૈન્ય આપી હનુમાન

સાથે લડવા મોકલ્યો. હનુમાને યુદ્ધ કરી તેને પણ મારી નાખ્યો. તેથી ઈન્દ્રજિત લડવા આવ્યો. હનુમાને તેનું સૈન્ય હણી નાખ્યું તેથી ઈન્દ્રજિતે ક્રોધે ભરાઈ તેને નાગપાશથી બાંધ્યો અને રાવણ પાસે લઈ ગયો. રાવણે કહ્યું કે “તું પ્રથમ મારો સેવક હતો અને હમણાં બીજાનો દૂત થઈને આવ્યો છે તેથી અવધ છે. મારે આટલી શિક્ષા કરી છે. હનુમાને કહ્યું કે “તું મારો સ્વામી ક્યારે હતો ?

મારા પિતાએ ખરને વરૂણના બંદીખાનામાંથી છોડાવ્યો હતો. અને મેં વરૂણના પુત્રોથી તારી રક્ષા કરી હતી. હમણાં તું પરત્નીનું પાપ કરી રહ્યો છે. તેથી તારી રક્ષા થઈ શકે તેમ નથી. રાવણે કહ્યું કે “હિ વાનર ? તું શત્રુના પક્ષમાં ગયો છું તેથી તને પંચશિખાથી બાંધી લંકામાં ગધેડા પર ચઢાવી ફેરવવામાં આવશે. આ સાંભળી હનુમાને નાગપાશ તોડી રાવણના મુગટને પગનું પાટું મારી તોડી નાખ્યો અને લંકામાં ઉપદ્રવ મચાવી રામ પાસે ઉડીને આવી ચૂડામણી સોંપ્યો.

રામે તેને સાક્ષાત્ સીતા સમજી ચૂડામણી હૃદયમાં ધારણ કર્યો. હનુમાને સીતાની પ્રવૃત્તિ અને પોતે કરેલ રાવણનું અપમાન કહી સંભળાવ્યું. સીતાના ચોકકસ સમાચાર મળતાં રામલક્ષ્મણ લંકાનો વિજય કરવા નીકળ્યા.

રામ રાવણનું યુદ્ધ લક્ષ્મણના હાથે

રાવણનું મૃત્યુ

રામલક્ષ્મણ સાથે સુગ્રીવ, ભામંડલ, હનુમાન, વિરાધ અંગદ વગેરે કોટી વિદ્યાધરો પોતપોતાના વિમાનો સાથે આકાશમાર્ગે ચાલ્યા. તેઓ બધા ક્ષણવારમાં વેલંધર પર્વત પર આવેલા વેલંધર પુર પાસે આવ્યા. ત્યાં ગંધર્વરાજે પોતાની ત્રણ કન્યાઓ લક્ષ્મણને આપી. રામ તેઓને લઈ સુવેલગિરિ પર આવ્યા. ત્યાંના રાજા હંસરથ ને જીતી ત્યાંજ નિવાસ કર્યો.

લંકાપુરીમાં ખબર પડતાં રાવણના હૃન્નરો સામંતો લડવા તૈયાર થયા. તે વખતે પણ વિભીષણે રાવણને સમજાવ્યું કે “તમે વગર વિચાર્યે” પરસી હરણનું પાપ કર્યું છે. હવે રામ સીતાને લેવા આવ્યા છે. તો તેને સીતા પાછી સોંપી તેનું આતિથ્ય કરો. નહિતર તમારો નાશ કરી રામ સીતાને લઈ જશે.” તે વખતે ઈન્દ્રજીતે કહ્યું કે “અરે વિભીષણ કાકા ? તમે પૂર્વે દશરથ વધની પ્રતિજ્ઞા કરી જુહું બોલી અમોને છેતર્યા. અને હવે તેમનો પક્ષ લઈ બોલો છો. તેથી તમે તેના પક્ષમાંજ ગયા લાગો છો. વિભીષણે કહ્યું કે “હું શત્રુ પક્ષનો

નથી. પણ તારો પિતા કામાંધ બની અકાર્ય કરવા તૈયાર થયો છે અને કુલનો ક્ષય કરવા ઈચ્છે છે. ”

આ સાંભળી ક્રોધ કરી રાવણ વિભીષણનો ઘાત કરવા ખડગ લઈ ઉભો થયો. વિભીષણ પણ સ્તંભ ઉપાડી સામે થયો. ત્યારે ‘કુંભકર્ણ’ અને ઈન્દ્રજિતે વચ્ચે પડી યુદ્ધ કરતાં અટકાવી દીધા. રાવણે, વિભીષણને કહ્યું કે “તું મારી નગરીમાંથી ચાલ્યો જા.”

આ સાંભળી વિભીષણ લંકામાંથી નીકળી રામ પાસે જવા ચાલ્યો. તેની સાથે ત્રીશ અશ્વૌહિણી સેના પણ રાવણને છોડી વિભીષણ પાસે જવા લાગી. વિભીષણને સૈન્ય સાથે આવતો જાણી સુગ્રીવ વગેરે શ્લોક પામ્યા. એટલે રામે સુગ્રીવ સામે જોઈ કહ્યું કે વિભીષણ મારી પાસે આવવાનો સંદેશો પાઠવે છે. સુગ્રીવે કહ્યું કે “રાક્ષસો જન્મથીજ માયાવી છે. છતાં ભલે આવવા ઘો અમે તેનો ભાવ વિચારી ચથાયોચ્ચ કરીશું. તે વખતે વિશાળ નામે વિદ્યાધરે કહ્યું કે “રાક્ષસોમાં ક્રૂર એક વિભીષણજ ન્યાયી અને ધર્મી છે. સીતાને છોડી દેવા રાવણને સમજવતા રાવણે તેને કાઢી મૂક્યો છે. તેથી તે તમારે શરણે આવે છે. તે સાંભળીસા મે આવતા વિભીષણને રામ ભેટી પડયા.

વિભીષણે કહ્યું કે “મારા અન્યાયી બંધુને છોડી આપની સેવામાં આવ્યો છું તો સુગ્રીવની જેમ આપ મને આજ્ઞા કરો

તેમ કરીશ. રામે તેને લંકાનું રાજ્ય આપવા કબુલાત આપી પોતે હંસ દ્વીપમાંથી નીકળી લંકાની બહાર વીશ યોજન સુધીમાં પડાવ નાખી રહ્યા. રાવણને ખબર પડતાં હજાર અક્ષૌહિણી સૈન્ય લઈ કુંભકર્ણુ, ઇન્દ્રજિત, મેઘવાહન, વિગેરે કોટી સામંતો સાથે લંકાની બહાર નીકળ્યો.

હંસદ્વીપમાં આઠ દિવસ રહી રામચંદ્ર સેના સહિત લંકા નગરી તરફ ચાલ્યા. લંકાની બહાર વીશ યોજન ભૂમિ રૂંધીને લડવા તૈયાર થયા. તેનો કોળાહલ સાંભળી રાવણના સનાપતિઓ પ્રહસ્ત વગેરે ભાનુકર્ણુ ઇન્દ્રજિત મેઘવાહન શુક સારણુ મારીચમય, સુંદ વગેરે અસંખ્ય અક્ષૌહિણી સૈન્યથી પરિવરેલ રાવણુ લંકાનગરીની બહાર નીકળ્યો. અને પચાસ યોજન ભૂમિમાં પડાવ નાખી લડવા તૈયાર થયો. તે યુદ્ધમાં હસ્ત પ્રહસ્તની સામે નલ અને નીલે આવ્યા તે બંનેનો વિનાશ કર્યો. એટલે રાવણુના સૈન્યમાંથી મારીચ, વિગેરે સુભટો ધસી આવ્યા તેમની સામે મદનાંકુર તથા પ્રીતિકાર વગેરે વાનરો યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. સૂર્યાસ્ત થતાં યુદ્ધ વિરામ પામ્યું.

બીજે દિવસે રાવણુ પોતે યુદ્ધ કરવા રણભૂમિમાં આવ્યો. રાવણુના હુંકારથી સર્વ રાક્ષસોએ વાનર સૈન્યને હુડાવી દીધું. તેથી સુગ્રીવ લડવા તૈયાર થયો, તેને અટકાવી હનુમાન યુદ્ધ કરવા આવ્યો. તેની સામે માલી રાક્ષસ લડવા માંડ્યો. હનુમાને

તેને અક્ષરહિત કરતાં વજ્રોદર તેની મદદે આવ્યો. ખન્ને વચ્ચે
ભયંકર યુદ્ધ ચાલ્યું. છેવટે હનુમાને વજ્રોદરને મારી નાખ્યો.
વીર હનુમાને સર્વને નસાડી મૂકયા.

આ જોઈ કુંભકર્ણુ યુદ્ધ ભૂમિમાં આવ્યો, તેની સામે
સુગ્રીવ ભામંડલ, લડવા લાગ્યા. કુંભકર્ણુ પ્રસ્વાપન અસ્ત્ર મૂકતા
વાનરો નિદ્રાધિન થયા. એટલે સુગ્રીવે પ્રજોધિની વિદ્યાનું
સ્મરણ કરતાં બધા વાનરો જાગી ઉઠયા. સુગ્રીવને કુંભકર્ણુનું
યુદ્ધ થયું. છેવટે સુગ્રીવે કુંભકર્ણુને પ્રહાર કરી મર્ચિત કર્યો
તે જાણી રાવણુ લડવા ચાલ્યો. પણ ઇન્દ્રજિતે કહ્યું કે ‘હું
છતાં આપને જવાની જરૂર નથી. એમ કહી ઇન્દ્રજિત યુદ્ધ
ભૂમિમાં આવ્યો. તેઓએ સુગ્રીવને તથા ભામંડલને નાગપાશ
થી બાંધી લીધા કુંભકર્ણુની મૂર્છા વળતાં તેણે હનુમાન પર
ગદાનો પ્રહાર કર્યો. તે મૂર્છા બાંધ પડી ગયો ત્યારે કુંભકર્ણુ
તેને કાબમાં ઉપાડીને ચાલ્યો. તે વખતે વિલીષણુ રામને કહ્યું
કે આપના સુગ્રીવ ભામંડળને રાવણુના પુત્રોએ નાગપાશથી
બાંધી લીધા છે. અને હનુમાનને કુંભકર્ણુ ભુજમાં બાંધી
લીધો છે. માટે આપ મને આજ્ઞા આપો તો હું છોડાવી લાવું.

રામે આજ્ઞાઆપી તેથી વિલીષણુ રથમાં બેસી રાવણુના
પુત્રો સાથે યુદ્ધ કરવા ચાલ્યો. તે પહેલાં અંગદ કુંભકર્ણુ
સાથે લડતો હતો. કુંભકર્ણુ હાથ ઉંચો કરતો હનુમાન તેની

ભુજમાંથી છુટો થઈ ઉડી ગયો. વિલીષણુને આવતો જોઈ કાકા સાથે યુધ્ધ કરવું ઠીક નથી એમ સમજી રાવણના પુત્રો ખસી ગયા. પૂર્વે રામને મહાલોચન દેવે વરદાન આપેલું તે યાદ આવતાં તે દેવનું સ્મરણ કર્યું. એટલે તે દેવે ત્યાં આવી રામચંદ્રને સિંહુનિનાદા નામની વિદ્યા રથ મુશળઅને હજી આખ્યાં. લક્ષ્મણને ગાંડી વિદ્યા અને વિદ્યુત વદના નામની ગદા આપી. ગાંડી વિદ્યાના પ્રભાવે સુગ્રીવ અને ભામંડળ નાગપાશથી છૂટા ગયા. એટલે રામના સૈન્યમાં જય જયકાર થઈ ગયો. તે વખતે સૂર્યાસ્ત થતાં યુદ્ધ અંધ થયું.

ત્રીજે દિવસે રાક્ષસો અને વાનરો વચ્ચે યુદ્ધ થતાં રાક્ષસો પરાલભ પામ્યા. તેથી ક્રોધ કરી રાવણ યુદ્ધ ભૂમિમાં આવ્યો. એટલે રામને સામે જતા અટકાવી વિલીષણુ રાવણની સામે થયો. તેને જોઈ રાવણે કહ્યું કે “તું કોને આશ્રયે ગયો છું? રામે પોતાને પ્રયાવ કરવ તને મોકલ્યો. તો પણ તું મારો જાઈ હોવાથી જલદી ચાલ્યો જા. આજે તો રામલક્ષ્મણને સૈન્ય સહિત મારી નાખીશ. વિલીષણુ કહ્યું કે રામ પોતે યુદ્ધ કરવા આવતા હતા. પણ મેં જ તેમને રોક્યા છે. હજી પણ તું સીતાને છોડી દે. હું ફક્ત અપવાદના લયથી જ તેમની પાસે ગયો છું. તું સીતાને પાછી સોંપી દઈશ તો હું રામને છોડી તારો આશ્રય કરીશ. રાવણે વિલીષણુનું વચન માન્યું નહિ. તેથી બંને ભાઈઓ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા.

તે જોઈ ઈન્દ્રજિતે લક્ષ્મણ ઉપર તામસ અસ્ર મૂક્યું તે લક્ષ્મણે પવનાસ્રવડે ગાળી નાખ્યું. પછી લક્ષ્મણે નાગપાશથી ઈન્દ્રજિતને બાંધી લીધો. લક્ષ્મણની આજ્ઞાથી વિરાધ તેને રથમાં નાખી છાવણીમાં લઈ ગયો. મેઘવાહનને પણ બાંધી છાવણીમાં રામના સુમટો લઈ ગયા. આ જોઈ રાવણે ક્રોધથી વિલીખણ ઉપર ત્રિશૂળ નાખ્યું. તેને લક્ષ્મણે વચમાંથીજ નાશ કર્યું. એટલે રાવણે ધરણેન્દ્રે આપેલી અમોઘ વિજ્યા શક્તિ હાથમાં લઈ લમાડવા લાગ્યો. ત્યારે લક્ષ્મણને કહ્યું કે આપણો આશ્રિત વિલીખણ આ શક્તિથી મરાઈ જશે માટે બચાવ કરવો જરૂરી છે. એટલે લક્ષ્મણ વિલીખણની આડે ઉભા રહતા. રાવણે કહ્યું કે “તને મારવા શક્તિ તૈયાર કરી નથી. માટે વચમાંથી ખસીજા” પણ લક્ષ્મણ ખસ્યો નહિ. એટલે રાવણે લક્ષ્મણના ઉપર શક્તિ ફેંકી તે શક્તિ લક્ષ્મણની છાતીમાં પડી. તેથી હાહાકાર વર્તાઈ ગયો. રામે ક્રોધથી રાવણને રથ લાંગી નાખ્યો. એટલે રાવણ ખીજા રથ પર ખેડો. રામે પાંચવાર તેનો રથ તોડી નાખ્યો પછી રાવણે સૂર્યાસ્ત થતાં વિચાર્યું કે રામ પોતાના બંધુ લક્ષ્મણના સ્નેહથી સ્વયંમેવ મરી જશે તેમ વિચારી લંકામાં આવ્યો.

રાવણના ગયા પછી રામ લક્ષ્મણ પાસે આવ્યા. લક્ષ્મણને મૂર્ચ્છિત જોઈ રામ શોકથી વિહ્વળ બની રૂદન કરવા લાગ્યા. અને લક્ષ્મણને ખોલાવવા લાગ્યા. પણ લક્ષ્મણ ખોલતા નથી

તેથી રામે કહ્યું કે રાવણને મારવાનો તારો મનોરથ હું પૂર્ણ કરીશ એમ કહી રામ ધનુષ્ય લઈ ઉભા થયા. ત્યારે સુગ્રીવે કહ્યું કે “અત્યારે રાત્રી પડી ગઈ છે રાવણ તો લંકામાં ચાલ્યો ગયો છે. હવે તો લક્ષ્મણને જાગૃત કરવાના ઉપાય ચિંતવો આ સાંભળી રામે કહ્યું કે “સીતાનું અપહરણ થયું, લક્ષ્મણ મરાયો, હું કેમ જીવતો રહ્યો છું. સુગ્રીવ વગેરેને કહ્યું કે તમે સૌ ચાતપોતાના સ્થાને જાઓ. વિલીખણને કહ્યું કે “તમને કૃતાર્થ કર્યા નથી તેનું દુઃખ સીતા અને લક્ષ્મણ કરતાં પણ મને વધારે છે. કા રાવણને હણીને તમને રાખ્ય આપી તે પણ મારા ભાઈને મારે જઈ શકે. તેઓના વિના હું જીવી શકીશ નહિ.

વિલીખણે કહ્યું કે “આ શક્તિથી હણાએલ પુરૂષ એક રાત્રી સુધી જીવે છે. માટે તેનો પ્રતિકાર કરવાનો ઉપાય વિચારો ? તે વખતે રામની આજ્ઞાથી સુગ્રીવ વગેરે વાનરો એ વિદ્યાના બળે ચાર ચાર દ્વારવાળા સાત કિલ્લા બનાવ્યા. પૂર્વદ્વારે સુગ્રીવ હનુમાન રહ્યા. ઉત્તર દ્વારે અંગદ સુષેણ ને ચંદ્રશેખર રહ્યા. પાશ્ચિમ દ્વારે નીલ, સમરશીલ, દુર્ધર રહ્યા. દક્ષિણ દ્વારે ભામંડળ વિરાધ, અને વિલીખણ રહ્યા.

સીતાને કોઈ એ સમાચાર આપ્યા કે “રાવણની શક્તિથી લક્ષ્મણ મરાયા અને ભાઈના સ્નેહથી રામ પણ મરણ પામશે. આ સાંભળી સીતા કર્ણ સ્વરે બહુ રૂદન કરવા લાગ્યા. ત્યારે

એક વિદ્યાધરીએ અવલોકિની વિદ્યાથી જોઈને સીતાને કહ્યું કે “તમારા દિયર લક્ષ્મણ સવારે ઉઠશે અને રામ સહિત અહિં આવી તમને આનંદ પમાડશે. આનાં વચનામૃતથી સીતા હર્ષ પામી તેમની રાહ જોવા લાગ્યા. રાવણ, લક્ષ્મણના મરણથી ક્ષણવાર હર્ષ પામ્યો અને ક્ષણ પછી ભાઈને પુત્રને સંભારી રૂદ્ધ કરવા લાગ્યો.

તે વખતે કેાઈ વિદ્યાધર ભામંડળને કહેવા લાગ્યો કે મને રામના દર્શન કરાવો. હું લક્ષ્મણના જીવવાનો ઉપાય બતાવીશ. આ સાંભળી ભામંડળ તેને રામની પાસે લઈ ગયો. તેણે રામને પ્રણામ કરી કહ્યું કે હું સંગીતપુરના રાજ શશીમંડળની સુપ્રભા રાણીથી જન્મ પામેલ, પ્રતિચંદ્ર નામે વિદ્યાધર છું. મારી રાણી પ્રિયંકરા બહુ રોગથી પીડાતી હતી. અન્યહા ગર્ભ રહેતાં તે ગર્ભના પ્રભાવથી રોગરહિત બની. તેણીએ પુત્રીને જન્મ આપ્યો. તેનું વિશલ્યા નામ પાડ્યું. તેના સ્નાનજળથી સિંચન કરતાં લોકોના વ્યાધિનેા નાશ પામ્યા. તે વખતે સત્યભૂતિનામે ચારણ્યમુનિ પધારતાં તેમણે મને કહ્યું કે “તમારી દીકરી વિશલ્યાના પૂર્વજન્મના તપથી વ્યાધિઓ નાશ પામ્યા છે હવે પછી પણ તેના સ્નાનજળથી ગમે તેવા ઉપદ્રવો નાશ પામશે. તેમજ તેના પતિ લક્ષ્મણ વાસુદેવ થશે ”

માટે પ્રાતઃકાળ થતાં પહેલાં વિશલ્યાનું સ્નાનજળ લાવી સિંચન કરવાથી લક્ષ્મણુ જરૂર બચી જશે. આ સાંભળી વિશલ્યાનું સ્નાનજળ લેવા ભામંડળ, હનુમાન અને અંગદને રામે ભરત પાસે મોકલ્યા તેઓ ક્ષણવારમાં વિમાનમાં બેસી અયોધ્યામાં આવ્યા. ભામંડળને આવવાનું કારણ પૂછતાં ભામંડળે સવિસ્તર હકીકત કહી. એટલે ભરત તેમના વિમાનમાં બેસી કૌતુકમંગળ નગરે આવ્યો. અને મામાની પાસે વિશલ્યાની માગણી કરી. દ્રોણમેઘે એક હબ્બર કન્યાઓ સહિત વિશલ્યાનો લક્ષ્મણુ સાથે વિવાહ કરી તેને ભરત સાથે મોકલી. ભામંડળ વગેરે ભરતને અયોધ્યામાં મૂકી વિશલ્યાને લઈને રામ પાસે આવ્યા. વિશલ્યાએ લક્ષ્મણુનો કરસ્પર્શ કર્યો કે તુરત જ તેના શરીરમાંથી શક્તિ બહાર નીકળી.

તેને હનુમાને પકડી શક્તિએ કહ્યું કે હું પ્રજ્ઞિત વિદ્યાની બહેન છું. ધરણેન્દ્રે મને રાવણુને આપેલી છે. વિશલ્યાના તપ, તેજને હું સહન કરવા સમર્થ નથી તેથી બહાઈ છું. મને નિરપરાધીને તમે છોડી દો. હનુમાને તેને મુક્ત કરી. તે અંતર્ધાન થઈ ગઈ. વિશલ્યાએ ફરીવાર લક્ષ્મણુને કરસ્પર્શ કર્યો એટલે લક્ષ્મણુ સચેતન થયા. રામે વિશલ્યાનો સર્વવૃતાંત લક્ષ્મણુને જણાવ્યો. તેનું સ્નાનજળ પોતાના અને પરના સૈનિકો પર છાંટી ઘા ઝૂઝાવ્યા. તેજ વખતે રામની આજ્ઞાથી

એકલુબર કન્યાઓ સહિત વિશલ્યાને લક્ષ્મણુ વિધિપૂર્વક
પરણ્યા.

લક્ષ્મણુ સજીવન થયાના સમાચાર સાંભળી રાવણે
મંત્રીઓને બોલાવી કુલકર્ણુ વગેરેને કેવી રીતે છોડાવવા તે
પૂછતાં મંત્રીઓએ કહ્યું કે “ત્રીતાને છોડયા વિના તેઓ છૂટા
થશે નહિ સીતાને છોડી કુલની રક્ષા કરો” આ વચન રાવણુને
ગમ્યાં નહિ. તેથી સામંત નામના દ્વારને કહ્યું કે હું રામને

સામ દામ દંડથી સમજાવ. હૂત રામની છાવણીમાં આવી કહેવા લાગ્યો કે “અમારા મહારાજા રાવણે કહેવરાવ્યું છે કે મારા અંધુઓને છોડી મૂકો અને સીતા મને ફરિયાદો તેના બદલામાં મારું અર્ધરાજ્ય ને ત્રણહજાર કન્યા અડણુ કરો. આટલાથી સંતોષ માનો. નહિતર પછી તમારું સૈન્ય કે જીવિત કંઈપણ રહેશે નહિ.

રામે કહ્યું કે “મારે તમારા રાજ્યનું કે બીજી સ્ત્રીઓનું કંઈપણ પ્રયોજન નથી. જો રાવણ સીતાને પૂજન કરી અહિં મોકલશે તો હું તેના અંધુ અને પુત્રોને છૂટા કરીશ. હૂતે કહ્યું કે “એક સ્ત્રી માટે શા સારું પ્રાણુના જોખમમાં પડો છો. રાવણ એકલો આખા જગતને જીતવા સમર્થ છે. લક્ષ્મણ એકવાર સજીવન થયો તેથી શું ? તે સાંભળી લક્ષ્મણે કહ્યું કે “હું અધમ હૂત રાવણનો સર્વ પરિવાર હણાયો છતાં તું તેના પરાક્રમ ગાઈ રહ્યો છું. તો જા રાવણને યુદ્ધ માટે મોકલ હૂત બોલવા જતો હતો. ત્યાં તો વાનરોએ તેને ગળે પકડી કાઢી મૂક્યો. તેણે રાવણ પાસે આવી રામલક્ષ્મણના બધાં વચનો કહ્યાં.

ફરી રાવણે મંત્રીઓની સલાહ લેતાં મંત્રીઓએ કહ્યું કે અન્વચન વ્યાતરેકથી કાર્યની પરીક્ષા થાય છે. તમે ફક્ત વ્યતિરેકને જ પકડી રહ્યા છો. હવે અન્વચનું ફલ જુઓ.

સીતાને પાછી સોંપી તમારા ભાઈને પુત્રોની સાથે રાજ્યસંપતિ વધારે. આ વળતે રાવણ અંતરમાં ઘણો દુભાયો-છેવટે બહુ રૂપી વિદ્યાને સાધવાનો નિશ્ચય કરીશા ન્તિનાથના ચૈત્યમાં ગયો. શાન્તિનાથ પ્રભુની અષ્ટ પ્રકારી દ્રવ્ય પૂજા કરી પછી ભાવ સ્તુતિ વગેરે કરવા લાગ્યો. તે પછી બહુરૂપી વિદ્યા સાધવાનો આરંભ કર્યો.

મંદોદરીએ દ્વારપાળને આઠ દિવસ સુધી અમારી પડહ વજડાવવાનો હુકમ કર્યો. આ ખબર સુગ્રીવને મળતાં તેણે રામને કહ્યું કે” રાવણ જ્યાં સુધી બહુરૂપી વિદ્યા સાધે નહ ત્યાં સુધી આપણી હયાતી છે. રામે કહ્યું કે” ધ્યાન પરાયણ અને શાંત રાવણને હું કેમ ઉપસર્ગ કરું ! રામના આવા વચનો સાંભળી તેમનાથી છાના અંગદ વગેરે વાનર વીરો રાવણને ધ્યાનથી ભ્રષ્ટ કરવા અનુકૂળને પ્રાંતકૂળ ઉપસર્ગો કરવા લાગ્યા. તે પણ રાવણ ગયો નહ તેથી અંગદે કહ્યું કે તે રામની ગેરહાજરીમાં સીતાનું હરણ કર્યું. પરંતુ અમે તો તારા દેખતાં જ આ તારી સ્ત્રી મંદોદરીનું હરણ કરી જઈએ છીએ તે પણ રાવણ ધ્યાનથી ચલ્લીત થયો નહિ

એટલે બહુરૂપી વિદ્યા તેને સિદ્ધ થઈ. અને કહ્યું “કે તું કહેર તો આખું વિશ્વ તારે, વશ કરી આપું તો રામ લક્ષ્મણ કોણ માત્ર છે ? રાવણે કહ્યું કે તારાથી સર્વ વાત સિદ્ધ થાય તેમ

છે. છતાં હમણાં તું જા. જ્યારે તારૂં સ્મરણ કરું ત્યારે આવશે.

આ તરફ રાવણ સ્નાનલોજન કરી દેવરમણ ઉદ્યાનમાં આવ્યો. અને સીતાને કહેવા લાગ્યો કે 'તું મારું કહ્યું માન, નહિતર તારા પતિ તેમજ દિયરને મારી તારી સાથે બળાત્કારે કીડા કરીશ. આ સાંભળી સીતાએ અભિગ્રહ લીધો કે "રામ લક્ષ્મણનું મરણ થાય ત્યારથી મારે અનશન વ્રત હો" આવો સીતાનો અભિગ્રહ સાંભળી રાવણે વિચાર્યું કે "આની સાથે

રામ કરવો તે સ્થળમાં કમળ રાવવા જેવું છે. મેં વિલિષણની અવજ્ઞા કરી અને મંત્રીઓનું કહ્યું માન્યું નહિ તેથી મારા કુળને કલંકિત કર્યું છે. હવે સીતાને હારીને પાછી સોંપું તો જ મારો અપયશ ગવાશે. એમ વિચારી, સવારે અપશુકન થયા છતાં યુદ્ધ કરવા ચાલ્યો.

રામ રાવણના સૈન્યમાં ફરી યુદ્ધ પ્રવર્ત્યું. લક્ષ્મણ રાવણ ઉપર બાણવૃષ્ટિ કરવા લાગ્યો ત્યારે રાવણને જ્વની શંકા થતાં બહુરૂપી વિદ્યાનું સ્મરણ કર્યું. તે વિદ્યાના બળે રાવણે અનેક રૂપ વિકુર્વ્યાં. તો પણ લક્ષ્મણના બાણોથી રાવણે અકળાઈને ચક્રનું સ્મરણ કર્યું. ચક્ર પ્રગટ થતાં તેને આકાશમાં ભમાડી લક્ષ્મણ ઉપર છોડ્યું. તે ચક્ર લક્ષ્મણને પ્રદક્ષિણા કરી તેના જમણા હાથમાં આવતાં રાવણ ખેદ પામી ચિંતામાં પડ્યો કે મુનિનું વચન સત્ય થયું. વિલિષણ અને મંત્રીઓનું કહ્યું માન્યું નહિ. એમ શોક કરવા લાગ્યો. ત્યારે વિલિષણે રાવણને કહ્યું કે “જે જીવવાની ઈચ્છા હોય તો હજુ પણ સીતાને છોડી મૂક.” અભિમાની રાવણે કહ્યું કે “મારે તે ચક્રની શી જરૂર છે? હું મારી મુઠિ વડે ચક્ર અને શત્રુને હણી નાખીશ. તેજ વખતે લક્ષ્મણે ચક્ર મૂકી રાવણની છાતી તોડી નાખી. જેઠ વદ ૧૧ ના દિવસે પાછલા પહોરે રાવણ મૃત્યુ પામી ચોથી નરકે ગયો.

દેવોએ જ્ય જ્ય શબ્દથી લક્ષ્મણ ઉપર કુલની વૃષ્ટિ કરી. વાનરો હુરખાયા વિલીખણે નામ લાગ કરતા રાક્ષસોને આશ્વાસન આપી કહ્યું કે આ રામ લક્ષ્મણ આઠમા બળ-દેવને વાસુદેવ છે. તેમના શરણે જશો તો તેઓ તમને સુખી કરશે. વિલીખણ ભાઈના મૃત્યુથી આપઘાત કરવા તૈયાર થતાં રામે પકડી લીધા અને પ્રમત્ર વી કહેવા લાગ્યા કે તમારા ભાઈ વીરવૃત્તિથી મૃત્યુ પામ્યા છે. તેમનો શોક કરવો નકામો છે. હવે તેની ઉત્તર ક્રિયા સારી રીતે કરો એમ કહી કુલ-કર્ણ, ઇન્દ્રજિત, મેઘવાહનને છૂટા કર્યાં. તેઓ બધાની સાથે મંદોહરીએ એકઠા થઈ અગ્નિ પ્રગટાવી રાવણનો અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. રામે સ્નાન કરી ઉબણુ અમ્ર જળથી રાવણને જલાંજલિ આપી કુલકર્ણ વગેરેને કહ્યું કે “હે વીરો! કુલમારું રાજ્ય તમે લોગવો અમારે તમારી લક્ષ્મી જોઈતી નથી.

કુલકર્ણ વગેરે વીરોએ કહ્યું કે “અમારે રાજ્યની કાંઈ જરૂર નથી અમે તો મોક્ષને સાધનારી દીક્ષા લઈશું. તે જ સમયે કુસુમાયુદ્ધ ઉદ્યાનમાં અપ્રમેયબલ નામે ચઉનાણી મુનિને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાં દેવોએ તેમના કેવળજ્ઞાનનો મહોત્સવ કર્યો. રામ લક્ષ્મણ કુલકર્ણ ઇન્દ્રજિત મેઘવાહન વગેરે કેવળીને વંદન કરવા આવ્યાં. તેમની દેશના સાંભળી ઇન્દ્રજિત અને મેઘવાહન પોતાના પૂર્વ ભવ પૂછયા તે કેવળી ભગવાને નીચે મુજબ કહી બતાવ્યા.

ઈન્દ્રજિત-મેઘવાહનનો પૂર્વભવ

આ ભરત ક્ષેત્રની કૌશાંબી નગરીમાં તમો બન્ને પ્રથમ અને પશ્ચિમ નામે ભાઈ હતાં એક વખત ભવદત્ત નામે મુનિથી પ્રતિબોધ પામી તમે ચારિત્ર ગ્રંથજી કરી વિહાર કરતા કૌશાંબી આવ્યા. ત્યાં વસંતોત્સવમાં ઈન્દુમુખી રાણી સાથે ક્રીડા કરતો નંદીઘોષ રાજા તમારા જોવામાં આવ્યો. પશ્ચિમ મુનિએ તે રાજા રાણીના પુત્ર થવાનું નિયાણું કર્યું. બીજા સાધુઓએ નિયાણું કરતાં વાચ્યો પશુ તેમણે માન્યું નહિ અને નિયાણાના પ્રભાવે મરીને તેમના રતિ વર્ધન નામે પુત્ર થયા યોગ્ય ઉમરનો થતાં પિતાની જેમ તે પશુ પોતાની સ્ત્રી સાથે ક્રીડા કરવા લાગ્યો.

પ્રથમ નામના મુનિ મૃત્યુ પામીને નિયાણું રહિત તપના યોગે પાંચમા દેવલોકે દેવ થયા. અવધિજ્ઞાનથી પોતાના ભાઈ પશ્ચિમને કૌશાંબી નગરીના રતિવર્ધન નામે રાજા પાણે ઉત્પન્ન થયેલા બહુ તેને પ્રતિબોધ કરવા મુનિરૂપે આ૦ ૧. અને પૂર્વભવ કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી રતિવર્ધન રાજા વૈરાગ્ય પામ્યા દીક્ષા લઈ ચારિત્ર પાળી પાંચમા દેવલોકે દેવ થયા. ત્યાંથી ચ્યવી તમે બન્ને ભાઈ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં વિષુદ્ધ નગરમાં રાજા થયા પ્રાંતે દીક્ષા લઈ ચારિત્ર પાળી અરુદ્ધત દેવલોકે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી રચાવી તમો બન્ને રાવણના પુત્ર ઈન્દ્રજિત અને મેઘવાહન નામે થયા છે. રતિવર્ધનની માતા

ઈન્દુમુખી લવભ્રમણ કરી તમારા અન્નેની માતા મંદોદરી થઈ છે. આ સાંભળી કુંભકર્ણુ ઈન્દ્રજિત મેઘવાહન અને મંદોદરી વગેરેએ ગૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી-રામે તે બધાને વંદન કર્યું ત્યાંથી લક્ષ્મણ અને સુગ્રીવને લઈ લંકામાં પ્રવેશ કર્યો. અને અને સીતાને મળ્યા. સીતા બહુ હર્ષ પામી. લક્ષ્મણ ભામડળ, સુગ્રીવ, હનુમાન, અંગદ વિલીષણ વગેરે સર્વેએ સીતાને પ્રણામ કર્યા. સીતાએ સૌને આશીષ આપી.

પછી રામ સીતાની સાથે ભુવનાલંકાર હાથી પર બેસી રાવણના મંદિરમાં આવ્યા. શાન્તિનાથ પ્રભુના મંદિરમાં જઈ. પ્રભુની દ્રવ્યભાવથી પૂજા કરી. સર્વેએ સાથે મળી ભોજન કર્યું. પછી વિલીષણે હાથ જોડી રામને કહ્યું કે” આપ આ રાક્ષસ દ્વીપના સ્વામી બનો. હું આપનો સેવક થઈને રહીશ. રામે કહ્યું કે” પૂર્વે મેં તમને લંકાનું રાજ્ય આપવા કહેલ છે. તો આજેજ તમારો રાજ્યાભિષેક કરીશ. એમ કહી વિલીષણનો રાજ્યાભિષેક કરી રાવણના ઘરે આવ્યા પૂર્વે પરણવાને કબુલ કરેલ કન્યાઓને રામ લક્ષ્મણુ વિધિપૂર્વક પરણ્યા. સુગ્રીવ વગેરેથી સેવાતા રામ લક્ષ્મણુ છ વર્ષ લંકામાં રહ્યા તે સમયે વિધ્યસ્થળી ઉપર ઈન્દ્રજિતને મેઘવાહન સિદ્ધિપદને પામ્યા. ત્યાં મેઘરથ નામે તીર્થ થયું. નર્મદા નદીમાં કુંભકર્ણુ સિદ્ધિ પામ્યા. ત્યાં પૃષ્ઠશક્તિ નામે તીર્થ થયું.

આ બાજુ અયોધ્યામાં પુત્રોનો વૃતાંત નહિ જાણવાથી રામ લક્ષ્મણની માતાએ વિલાપ કરતી હતી. તે વખતે ઘાતકી ખંડાંમથી નારદ ત્યાં આવી ચઢયા. માતાએને ચિંતાતુર જોઈ નારદે ચિંતાનું કારણ પૂછતાં. તેમણે પહેલા યુદ્ધ પ્રસંગે વિશલ્યાને લંકા લઈ ગયા હતા ત્યાં સુધીની બધી વાત કરી તે પછી લક્ષ્મણ જીવ્યા કે નહિ, તેના કંઈ સમાચાર નથી તેમ કહ્યું. ત્યારે નારદે કહ્યું કે હું તમારા પુત્રોની ખબર લાવીશ. એમ આશ્વાસન આપી નારદ આકાશ માર્ગે લંકામાં આવી રામે લક્ષ્મણને મળ્યા. અને માતાએના દુઃખની વાત કહી. તેથી રામે અયોધ્યા જવા માટે વિલીખણની અનુમતિ માગી. વિલીખણે કહ્યું કે. આપ ફક્ત સોળ દિવસ અત્રે રહો, તેટલામાં મારા કારીગરોને મોકલી સ્વર્ગપુરી જેવી અયોધ્યા કરી દઈ. રામે સત્કાર કરેલા નારદ અયોધ્યા આવ્યા. અને રામ લક્ષ્મણના શુભ સમાચાર કહ્યા. સોળમાં દિવસે રામ લક્ષ્મણ અંત:પુર સહિત. પુષ્પક વિમાનમાં બેસી પરિવાર સાથે અયોધ્યા નજીક આવ્યા.

ભરત અને શત્રુઘ્નને ખબર પડતાં તેઓ હાથી પર બેસી સામે આવ્યા. રામ લક્ષ્મણ ભરત ને શત્રુઘ્ન. ત્યારે ભાઈએ પરસ્પર ભેટી પડયા. પછી બધાની સાથે પુષ્પક વિમાનમાં બેસી અયોધ્યામાં પ્રવેશ કર્યો. અને માતાએને પગે પડયા. સીતા પણ વિશલ્યા વગેરે સ્ત્રીઓ સાથે સામુએને પગે પડી. માતાએએ ખૂબ આશીષ આપી. ભરતે અયોધ્યામાં

મોટો ઉત્સવ કરાવ્યો. પછી રામને કહ્યું કે આ રાજ્ય આપ
અહણુ કરો, અને મને દીક્ષા આપવો. હું પિતાની સાથે જ
વ્રત અહણુ કરવાનો હતો. પરંતુ તમારી આજ્ઞાથી આટલા
દિવસ રોકાયે છું.

ભરતને વ્રતનો આમહુ બુલાવવા સીતાને વિશલ્યાએ
જળકીડા કરવા પ્રાર્થના કરી. તેથી ભરત બધા અંત:પુર સહિત
જળકીડા કરવા ગયા, સરોવરમાં જળકીડા કરી બહાર નીકળ્યા.
ત્યારે ભુવનાલંકાર હાથી ગજશાળામાંથી સ્તંભનું ઉન્મૂલન
કરી ઉન્મત્ત બની ત્યાં આવ્યો. અને ભરતને જોઈ મદરહિત
થઈ ગયો. રામની આજ્ઞાથી મહાવતો તેને ખીલે બાંધવા લઈ
ગયા. તે વખતે દેશભૂષણ અને કુલભૂષણ નામે બે મુનિ ત્યાં
આવ્યા. તેમને વંદન કરવા રામ લક્ષ્મણ ભરત વગેરે ગયા.
રામે વંદન કરી મુનિને પુછ્યું કે “ભુવનાલંકાર હાથી ભરતને
જોઈ મદરહિત થઈ ગયો તેનું શું કારણ? કેવળજ્ઞાની દેશ-
ભૂષણે તેમનો પૂર્વ ભવ કહેતાં કહ્યું કે : “ઋષભદેવ ભગવંત-
ની સાથે ચાર હજાર રાજ્યોએ દીક્ષા લીધી હતી. તે બધા
વનવાસી તાપસો બન્યા હતા, તેમાં પ્રહહાદન અને સુપ્રભરાજ-
ના અંદ્રોદયને સુરોદય નામે બે પુત્રો હતા તેઓ ચિરકાળ
ભવબ્રમણ કરી તેમાં અંદ્રોદયનો જીવ દીક્ષા લઈ પાંચમા
દેવલોકે દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવી પૂર્વભવના કપટ દોષથી

તે ગૌતાઢય ગિરિપર ભુવનાલંકાર નામે હાથી થયો છે. બીજો સુરોઢય તે પાંચમા દેવલોકથી ચ્યવી અનુક્રમે તમારો ભાઈ ભરત થયેલ છે. પૂર્વભવના ભાઈ ભરતના ઢર્શનથી તે હાથી મઢરહિત થઈ ગયો છે.

આઢસાંભળી ભરતે ઁક હબર રાજ્યો સાથે દીક્ષા લીધી. તેઓ બધા અનુક્રમે મોક્ષે ગયા. ભુવનાલંકાર હાથી અનશન કરી પાંચમા દેવલોકે દેવ થયો. કુંકેયી પણ દીક્ષા લઈ મોક્ષે ગઈ ભરતે દીક્ષા લીધી ત્યારે રામને રાજ્ય આપવા માંડ્યું પણ રામે કહ્યું કે” લક્ષ્મણ વાસુદેવ છે માટે તેનો રાજ્યાભિષેક કરો. ઁટલે લક્ષ્મણનો વાસુદેવ પણાનો અને રામનો બાળદેવ પણાનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. તેઓ ભરત ક્ષેત્રના ત્રણ બંડનું રાજ્ય કરવા લાગ્યા.

રામે વિલીપણને રાક્ષસદ્રીપ સુગ્રીવને વાનરદ્રીપ, હનુમ્મનને શ્રીપુર, વિરાધને પાતાળલંકા, નીલને ઋક્ષપુર, પ્રતિસૂરને હનુપુર, રત્નજટીને દેવોપગીત અને ભામંડળને ગૌતાઢયગિરિ પર રથનુપુર નબર આપ્યું. રામે શત્રુઢનને કહ્યું કે” તારે જે બેઢએ તે દેશ સ્વીકાર, શત્રુઢને મથુરાનગરી માગી. રામે કહ્યું. મથુરા નગરી દુઃસાઢ્ય છે. ત્યાં મધુ નામે રાજ્ય રાજ્ય કરે છે. તેને ચમરેન્દ્રે ત્રિશુળ આપ્યું છે. તે શત્રુઓને હણી તેની પાસે પાછું આવે છે. શત્રુઢને કહ્યું કે” આપે રાક્ષસકુળને નાશ કર્યો. તેમ હું મધુનો નાશ કરી મથુરા લઈશ.

તેના આગ્રહથી સમ્રાજ્ય કહ્યું કે” મધુ જ્યાંરે ત્રિશુળ રહિત પ્રમાદમાં પડ્યો હોય ત્યારે યુદ્ધ કરવું એમ કહી અક્ષય બાણ વાળાંએ ભાથા આપ્યાં.

લક્ષ્મણે પેતાનું અર્જુવાવર્ત ધનુષને અસ્ત્રુખ બાણ આપ્યાં તથા કૃતાંતવદન સેનાપતિને સાથે મોકલ્યો. તેઓએ મથુરા આવી નદી કાંઠે રહી ગુપ્તચરોને મોકલ્યો. તેઓએ પાછા આવી શત્રુધનને કહ્યું કે” મથુરાની પૂર્વદિશાએ કુબેરાજ્ઞાનમાં મથુરાબંધ પેતાની સ્ત્રી જયંતી સાથે કોડા કરે છે ત્રિશુળ હાલ શસ્ત્રાગારમાં છે. તેથી યુદ્ધ કરવાનો આ અવસર છે.

શત્રુધને સત્રે મથુરામાં પ્રવેશ કરી નગરમાં આવતા મથુરાબંધને રોક્યો. તેથી ક્રોધ પામી મધુ શત્રુધન સાથે લડવા લાગ્યો. લક્ષ્મણે આપેલા ધનુષ બાણથી શત્રુધને પ્રહાર કર્યો. મધુએ પેતાનો જ. મ ધર્મ વિના નિષ્ક્રમ માની ભાવ આરિત્ર અંગીકાર કરી નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ શ્રુતાં મૃત્યુ પામી ત્રીબંદ દેવલોકે દેવ થયો ત્યાંના દેવોએ મધુના શરીર પર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. અને મધુદેવ જય પામે એવી યા પણા કરી.

પેલું ત્રિશુળ ચમરેન્દ્રની પાસે ગયું. તેના અધિષ્ઠાયક દેવે મધુને છળથી શત્રુધને માર્યાની વાત કરી. તેથી ચમરેન્દ્ર શત્રુધનને મારવા ચાલ્યા. તેને ઈન્દ્રે કહ્યું કે : રાવણે ધરણેન્દ્ર

પાસેથી અમોઘ વિક્રમ શક્તિ મેળવી હતી છતાં લક્ષ્મણના ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યથી તે કામ ન આવી તેમ મધુને લક્ષ્મણની આરાથી શત્રુધને મારી નાખ્યો છે. તમારું કંઈ ચાલશે નહિ. ચમરેન્દ્રે કહ્યું કે “ વિશલ્યાના તપના પ્રભાવે રાવણની શક્તિ ચાલી નહિ પણ હવે તે વિશલ્યા પરણેલી હોવાથી તેનો પ્રભાવ જતો રહ્યો છે તેથી હું મારા મિત્ર ઘાતકને મારવા જઈશ.

એમ કહી ચમરેન્દ્રે રોષથી શત્રુધનના દેશમાં જઈ ત્યાંની પ્રજામાં વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન કર્યા. કુળદેવતાએ શત્રુધનને જણાવતાં તે અયોધ્યામાં રામ લક્ષ્મણ પાસે ગયો. તે વખતે દેશભૂષણને કુલભૂષણ કેવળી મુનિ વિહાર કરતા ત્યાં આવ્યા. રામે દેશના સાંભળી કેવળી મુનિને પૂછ્યું કે “ શત્રુધનને મથુરા લેવાનો કેમ આગ્રહ થયો ? દેશભૂષણે કહ્યું કે શત્રુધનનો જીવ મથુરામાં અનેકવાર ઉત્પન્ન થયેલ છે.

પૂર્વલવોમાં શત્રુધન અને તમારો સેનાપતિ બંને પરસ્પર ઘણા લવોમાં લગ્યા છે. એક લવમાં તેઓ બંને અચળ અને અંક નામના મિત્રો હતા. બંને દીક્ષા લીધી હતી. તેમાંથી અચળનો જીવ તમારો ભાઈ શત્રુધન થયો છે. અને અંકનો જીવ એ તમારો કૃતાંતવહનનામનો મુખ્ય સેનાધિપતિ થયો છે. પૂર્વલવના અભ્યાસથી શત્રુધનને મથુરા તરફ રાગ થયો છે.

વળી આ પ્રભાપુરના નંદન રાજ્યે સાત પુત્રો સહિત દીક્ષા લીધી. નંદન રાજ્ય નિરતિચાર વ્રત પાળી મોક્ષે ગયા. જ્યારે સાતે પુત્રો તપસ્વી હતા. તેથી તેઓ જંઘાચારણ લખિધવાળા થયા છે. તેઓ વિહાર કરતા મથુરામાં પધાર્યા છે. તેઓના તપના પ્રભાવથી ચમરેન્દ્રે મથુરામાં ઉત્પન્ન કરેલા વ્યાધિઓ નાશ પામ્યા છે. તે સાંભળી શત્રુધને તે મુનિઓ પાસે આવી વંદના કરી અને આહાર પાણી વહોરવા વિનંતિ કરી.

તે સપ્તર્ષિ મુનિઓએ જવાળ આપ્યો કે હમોને રાજપિંડ કલ્પે નહિ. પણ તમે હવે મથુરા નગરીમાં ઘરે ઘરે અરિહંત પ્રહુના ઝિંબ સ્થાપન કરાવો જેથી કદી કોઇને વ્યાધિઓ હવે થશે નહિ એમ કહી તે સપ્તર્ષિ મુનિઓ આકાશ માર્ગે વિહાર કરી ગયા. શત્રુધને પ્રતિગૃહે જિનઝિંબો સ્થાપન કરાવ્યા. અને સપ્તર્ષિઓની રત્નમય પ્રતિમા સ્થાપન કરાવી. આથી ચમરેન્દ્રે ઉત્પન્ન કરેલ વ્યાધિ શમી ગયો.

રામ લક્ષ્મણ અયોધ્યામાં આવી સુખે રાજ્ય કરવાપ લાગ્યા. લક્ષ્મણને સોળ હજાર રાણીઓ થઈ. તેમાં વિશલ્યા રૂપવતિ, વનમાળા, કલ્યાણમાળા છતપદ્મા, અભયમતિ ને મનોરમા. એ આઠ પટ્ટરાણીઓ થઈ. તેઓને એકેક પુત્ર થયો. તેનાં નામ અનુક્રમે શ્રીધર પૃથ્વીતલક, અર્જુન શ્રીકેશી મંગળ

સુપાર્શ્વકીર્તિ, વિમળ, સત્યકાર્તિક પાડયા. કુલ અઢીસો પુત્ર થયા. રામને સીતા, પ્રભાવતી, રતિનિલા અને શ્રીદામા નામે ચાર પત્નિઓ થઈ.

એક વખત સીતા ઋતુસ્નાન કરી સુતા ત્યારે સ્વપ્નમાં બે અષ્ટાપદ પ્રાણીને વિમાનમાંથી ચ્યવીને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતા જોઈ જાગી ઉઠ્યાં. તે સ્વપ્ન રામને કહી બતાવતાં રામે કહ્યું કે “તમારે બે વીર પુત્રો થશે સીતાના ગર્ભધારણ પછી રામને સવિશેષ આનંદ થશે. પણ તેની સપત્નિઓને ઈર્ષ્યા થઈ. તે કપટા સ્ત્રીઓએ સીતાને કહ્યું કે “રાવણનું રૂપ કેવું હતું. તે આજેખી બતાવો” સીતાએ કહ્યું કે “મેં રાવણના બધા અંગ જોયા નથી ફક્ત તેના ચરણ જોએલા છે. સપત્નિઓએ કહ્યું કે “ચરણ આજેખી બતાવો.” સરળ સીતાએ સપત્નિઓના આગ્રહથી ચરણ આજેખ્યા. તે સમયે અકસ્માત રામ આવી અઢયા. સપત્નિઓએ રામને કહ્યું કે “તમારી સીતા હજુ પણ રાવણને યાદ કરે છે જુઓ. આ તેણે આજેખેલા રાવણના ચરણ.” એમ કહી રાવણના ચરણ બતાવ્યાં. રામે ગંભીરતાથી મોટું મન રાખી સીતાને મળ્યા વિના પાછા ચાલ્યા ગયા. સપત્નિઓએ દાસીઓ દ્વારા સીતાના દોષ જાહેર કર્યા તેથી લોકોપવાદ ફેલાયો.

લે કા પવાદથી રામે કરેલ સીતાના ત્યાગ

વસંતઋતુ આવતાં રામે સીતાને કહ્યું કે “આપણે મહેન્દ્રોદય ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવા જઈએ સીતાએ કહ્યું કે “મને દેવાર્ચન કરવાનો હોહદ થયો છે. તો સુગંધી પુષ્પોથી તે પૂર્ણ કરો. રામે તત્કાળ સીતાનો હોહદ પૂર્ણ કર્યો અને મહેન્દ્રોદય ઉદ્યાનમાં જઈ વસંતોત્સવ ઉજવ્યો. તે વખતે સીતાનું [જમણું] નેત્ર ફરક્યું. સીતાએ શંકાથી તે રામને જણાવ્યું. રામે કહ્યું કે “દેવી? ખેદ પામો નહિ કર્મને આધિન એવાં સુખ દુઃખ દરેકને અવશ્ય ભોગવવાં પડે છે. આપત્તિમાં એક ધર્મનું જ શરણુ છે. માટે ઘેર આવી સુપાત્રે દાન આપો, દેવાર્ચન કરો; સીતા ઘેર આવી રામના કહ્યા મુજબ ધર્મ કરવા લાગી.

રાજ્યના અધિકારીઓએ આવી રામને સીતાના લોક-અપવાદ કહી સાંભળાવ્યા. રામે કહ્યું કે “ફક્ત સ્ત્રીને કારણે હું અપયશ સહન કરીશ નહિ. એમ કહી અધિકારીઓને વિદાય કર્યા.

તે રાત્રે રામ પોતે ગુપ્ત રીતે નગર ચર્ચા જોવા નિકળ્યા. લોકોના મુખથી સાંભળ્યું કે “રાવણુ સીતાને લઈ ગયો. સીતા તેના ઘરમાં રહ્યાં. છતાં રામ તેને પાછી લાવ્યા. રાગી પુરુષો દોષ જોતા નથી. આ પ્રમાણે સીતાનો અપવાદ સાંભળી રામ પાછા ઘેર આવ્યા. અને બાતમીદારોને ખબર લાવવા મોકલ્યા. તેઓએ પૂરતી તપાસ કરી સીતાના અપવાદ

લક્ષ્મણ સુગ્રીવ વિભીષણની સન્મુખ કહ્યા. લક્ષ્મણે ક્રોધથી કહ્યું કે” જે લોકો સીતાના અપવાદ કહે છે તેનો હું કાળ રૂપ છું. રામે કહ્યું કે” પ્રથમ પણ મને અધિકારીઓએ સીતાનો લોકાપવાદ કહ્યો છે. અને મેં જાતે જઈને સાંભળ્યો છે. તે મુજબ આ બાતમીદારો પણ કહી રહ્યા છે. તો હવે તેનો ત્યાગ કરશું” તો આપણો અપવાદ કોઈ બોલશે નહિ. લક્ષ્મણે કહ્યું કે” લોકના મોઢે ગરણાં બંધાતાં નથી લોકો તો સારા રાજાઓની પણ નિંદા કરે છે. હાથી પાછળ કુતરાં ભસે તો હાથી તેની ઉપેક્ષા કરે છે તેમ આપણે પણ તે લોકોની ઉપેક્ષા કરવી જોઈએ. રામે કહ્યું કે “સર્વલોક વિરૂદ્ધ કાર્યનો ત્યાગ કરવો એ નીતિવચન ઉદ્ભવવું સાચું નથી” એમ કહી કૃતાંત-વદન સેનાપતિને બોલાવી આજ્ઞા કરી કે” સીતાને સમેતશીખરની યાત્રા કરવાના બહાને રથમાં બેસારી વનમાં મૂકી આવો. લક્ષ્મણે ફરી કહ્યું કે” મહાસતિ સીતાનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય નથી” છતાં રામે માન્યું નહિ તેથી લક્ષ્મણ રૂદન કરતા મુખ ઢાંકી ઘેર ગયા.

સીતા સમેતશીખરની યાત્રાએ જવા રથમાં બેઠા. તે વખતે ઘણાં અપશુકન થવા લાગ્યાં તો પણ શંકારહિત બેસી રહ્યા. ગંગાનદી પાર કરી નિનાદક અરણ્યમાં પહોંચ્યા. પછી રથ ઉભો રાખી સેનાપતિ મ્હાન મુખે નેત્રમાંથી અશ્રુ સહિત

કહેવા લાગ્યો કે” મને કહેતાં જીલ ઉપડતી નથી પણ રામચંદ્રે લોકાપવાદથી ભય પામી તમારો ત્યાગ કર્યો છે. લક્ષ્મણે કહ્યું પણ રામે માન્યું નહિ. અને મને આજ્ઞા કરી. તેથી ના છુટકે મારે તમને અહીં મૂકી જવું પડશે. તમે તમારા પ્રભાવથી જ જીવશો. હું પાપી પરવશતાથી અકાર્ય કરી રહ્યો છું. સીતાએ કહ્યું કે” તમે રામને કહેજો કે લોકાપવાદથી ભય પામ્યા. પણ મારી પરીક્ષા કેમ ન કરી ? દુર્જનની વાણીથી મને છોડી તેમ જૈનધર્મને છોડશો નહિ. માફકર્મ હું ભોગવીશ. પરંતુ મારા વિના તેઓ કેમ જીવશે તું રામને કલ્યાણ અને લક્ષ્મણને મારી આશીષ કહેજો. હવે તું જલ્દી રામ પાસે જા. સેનાપતિએ વિચાર્યું કે રામે અચુકત કર્યા છતાં સીતા હજી તેના પર ભકિત રાખે છે. ધન્ય છે. તે મહા સતીને એમ વિચારતો પાછો ફર્યો.

સીતા પૂર્વનું દુષ્કૃત સંભારી આત્મનિંદા કરતાં આગળ જાય છે. ત્યાં સૈન્ય આવતું જોયું. સીતાનું રૂદન સાંભળી સૈન્યના રાજના જાણવામાં આવ્યું કે આ ગર્ભવતી બાઈ મહા સતિ લાગે છે. તેથી તે સીતાની પાસે આવ્યો. સીતાએ ભયથી આભૂષણ કાઢી તેની આગળ મૂક્યાં. તેણે કહ્યું કે” બહેન ? તમે મારાથી ભય પામશો નહિ. આ તમારા ધરેણું તમેજ પહેરો. તમારો સ્વામી કોણ છે કે જેણે આવી સ્થિતિમાં તમારો ત્યાગ કર્યો. જે હોય તે સાચું કહો.

તે રાજના મંત્રી સુમતીએ સીતાને કહ્યું કે “આ પુંડરીક નગરીના રાજા વજ્રવંધ પરમ શ્રાવક પરનારી સહોદર છે. તે વનમાંથી જતા હતા ત્યાં તમારું રૂદન સાંભળી તમારી પાસે આવ્યા છે.” સીતાએ પોતાનો બધો વૃતાંત રાજને જણાવ્યો. રાજાએ કહ્યું કે “મને તમારાભાઈ ભામંડળની જેમ ગણી મારે ત્યાં આવો લોકાપવાદથી રામે તમારો ત્યાગ કર્યો છે, પણ પાછળથી તમને શોધવા જરૂર નીકળશે. એમ કહી સીતાને એસવા શીબિકા મંગાવી સીતા તેમાં બેસી

પુંડરીકપુર આવ્યાં અને રાત્રએ આપેલ સ્થાનમાં રહી ધર્મ
ધ્યાન કરવા લાગ્યાં.

લવણ અંકુશને જન્મ

કૃતાંતવદન સેનાપતિએ અયોધ્યા આવી રામને સીતાનો
સંદેશો કહી બતાવ્યો. આ સાંભળી રામ મૂર્છા ખાઈ પડયા.
લક્ષ્મણે ચંદન જળ છાંટી સચેત કર્યાં. અને લક્ષ્મણે રામને
કહ્યું કે “તમે જાતે સેનાપતિને લઈને જાઓ અને જ્યાં હોય
ત્યાંથી પાછા લાવો. રામ તરત જ સેનાપતિ અને બીજા
વિદ્યાધરને લઈ તે વનમાં ગયા. પણ સીતાનો પત્તો લાગ્યો
નહિ. એટલે વિલા મોઠે પાછા અયોધ્યા આવ્યા. હુવે લોકો
સીતાને ગુણ ગાવા લાગ્યા અને રામની નિંદા કરવા લાગ્યા.
દુનિઆ દોરંગી છે. ઘડીકમાં બદલાતાં વાર લાગતી નથી. આ
તરફ વજ્રજંઘ રાજાને ઘેર સીતાએ પુત્ર યુગલને જન્મ
આપ્યો. તેનાં અનંગલવણ અને મદનાંકુશ નામ પાડ્યાં.
વજ્રજંઘ રાજાએ પોતાના પુત્ર કરતાં અધિક મહોત્સવ કર્યો.
અનુક્રમે તે બંને બાળકો રાજાને આનંદ પમાડતાં વધવા
લાગ્યા.

એક વખત સિદ્ધાર્થ નામે સિદ્ધપુત્ર મેરૂના ઈત્યેની
યાત્રા કરતો લિક્ષા માટે સીતાને ઘેર આવ્યો. સીતાએ તેને
આહારપાણી આપી સત્કાર કર્યો. તેના પૂછવાથી સીતાએ
પોતાની વિક કથા કહી. ત્યારે અષ્ટાંગ નિમિત્તના જાણનાર
સિદ્ધાર્થે કહ્યું કે તમારા પુત્રો સાક્ષાત્ રામ લક્ષ્મણ જેવા જ

છે. તે તમારો મનોરથ પૂર્ણ કરશે. સીતાએ પુત્રોને લજ્જાવવા આગ્રહ કરી સિદ્ધાર્થને પોતાને ત્યાં રાખ્યા. સિદ્ધાર્થ પાસેથી સર્વ કળા શીખી પુત્રો તૈયાર થયા. યૌવનવય પામતાં વજ્રજંઘે પોતાની રાણી લક્ષ્મીવતીના ઉદરથી જન્મેલી શશિચૂલા નામે પુત્રી તથા ખીજી ખત્રીશ કન્યાઓ લવણુને પરણાવી અને અંકુશ માટે પૃથ્વીપુરના રાજા પૃથુની કનકમાળાની માગણી કરી. પૃથુએ કહેવરાવ્યું કે જેનો વંશ જણાય નહિ તેને પુત્રી કેમ અપાય? વજ્રજંઘે ક્રોધ પામી તેના પર ચડાઈ કરી એટલે પૃથુ રાજાએ પોતાનપુરના રાજાને મદદ માટે બોલાવ્યો. વજ્રજંઘે વાર્યા છતાં લવણુને અંકુશ પણ આવ્યા. પૃથુરાજા યુદ્ધમાં હારવાથી નાસવા લાગ્યો ત્યારે લવણુ અંકુશે ટોણા માર્યો કે ‘તમે જાણીતા વંશવાળા, અજ્ઞાત વંશવાળાથી કેમ ભાગો છો? પૃથુરાજાએ કહ્યું કે તમારા પરાક્રમથી મેં તમારો વંશ જાણી લીધો છે. એમ કહી પોતાની કન્યા કનકમાળા અંકુશને પરણાવી વજ્રજંઘે રાજા સાથે સંધી કરી. તેથી વજ્રજંઘે રાજા ત્યાં છાવણી નાખીને રહ્યા.

તેવામાં નારદ ત્યાં આવી ચડયા. વજ્રજંઘે તેમને સત્કાર કરી કહ્યું કે આ પૃથુરાજાને તેમના જમાઈ અંકુશનો વંશ કહી ખતાવો કે જેથી તે સંતોષ પામે. નારદે રામ લક્ષ્મણના વંશનું વર્ણન કર્યું. અને રામે લોકાપવાદથી સીતાનો ત્યાગ કર્યાનું કહ્યું. ત્યારે અંકુશે નારદને કહ્યું કે” રામે

વિદ્વાન થઇને આણું કાર્ય કેમ કર્યું? વળી લવણે નારદને પૂછ્યું કે અહીંથી અયોધ્યા કેટલી દૂર છે.” નારદે કહ્યું કે એકસોને સાઠ યોજન દૂર છે.” લવણે વજ્રજંઘ રાજાને કહ્યું કે” અમે રામલક્ષ્મણને જેવા ઈચ્છીએ છીએ. વજ્રજંઘે સંમતિ આપતાં બન્ને ભાઈઓ વજ્રજંઘ અને પૃથુરાજ સહિત આગળ ચાલતાં ઘણા દેશો સાધતા પાછા પુંડરીકપુરમાં આવ્યા. નગરજનો વજ્રજંઘના બન્ને ભાણેજોને વખાણવા લાગ્યા. લવણને અંકુશ બન્ને ભાઈઓ ઘેર આવી માતાને પગે પડયા. માતાએ મસ્તક ચુંળી કહ્યું કે” તમે રામલક્ષ્મણ જેવા થાઓ.”

લવણ અંકુશનું વડીલોસાથે યુદ્ધ અને મીલન

પછી બન્ને ભાઈઓ વજ્રજંઘની આજ્ઞા લઈ. સર્વ સૈન્ય સાથે પિતાને પોતાનું પરાક્રમ બતાવવા અને માતાનું કરેલ અપમાનનો બદલો લેવા અયોધ્યા તરફ ચાલ્યા. સીતાએ રૂદ્ધ કરતાં કહ્યું કે” તમારે પિતાને જેવાની ઈચ્છા હોય તો નમ્ર બનીને જાઓ. પણ યુદ્ધની ઈચ્છાએ જશો નહિ. તમારા પિતા અને કાકા દેવોને પણ દુઃખ છે. ત્રણ ખંડના અધિપતિ રાવણનો પણ તેમણે નાશ કર્યો છે. તમારે તે બન્ને પૂજ્ય છે. તો તેમનો વિનય કરવો જોઈએ. પુત્રોએ કહ્યું કે” તમારે ત્યાગ કરનારને અમે શત્રુ ગણીએ છીએ. અમે તમારા પુત્રો છીએ. એમ કહી સીતાને રોતાં મૂકી આગળ ચાલ્યા. અયોધ્યા નજીક આવતાં યુદ્ધનું આહવાન આપી ત્યાં પહોંચ

નાજ્યો. રામલક્ષ્મણને જબર પડતાં તેઓ વિસ્મય પામ્યા. શત્રુનો વિજય કરવા રામલક્ષ્મણ સુગ્રીવ વગેરે પણ યુદ્ધ કરવા નીકળ્યા. નારદ પાસેથી સીતા સંબંધી સર્વ વૃતાંત સાંભળી ભામંડલ રાજા પુંડરીકપુરમાં આવ્યાને સીતાને મળ્યા.

સીતાએ રૂઢન કરતાં કહ્યું કે” તમારા ભાણેજો તમારા બનેવી સામે યુદ્ધ કરવા ગયા છે.” ભામંડળે કહ્યું કે” રામે તમારો ત્યાગ સાહસથી કરી એક અર્કાય કર્યું” હવે પુત્રોનો વધ કરી બીજું અર્કાય કરે નહિ ત્યાં સુધીમાં આપણે ત્યાં પહોંચી જવું જરૂરી છે. માટે ચાલો જલ્દી જઇએ એમ કહી સીતાને વિમાનમાં બેસાડી ભામંડલ લવણ અંકુશની છાવણીમાં આવ્યા. પુત્રોએ માતાને જોઈ નમસ્કાર કર્યો. સીતાએ ભામંડળની ઓળખાણ આપતાં તેમને પણ નમસ્કાર કર્યો. ભામંડળે મસ્તક ચુંબી ભાણેજોને કહ્યું કે” તમે પિતા તથા કાકા સાથે યુદ્ધ કરશો નહિ.

ભાણેજોએ કહ્યું કે” અમે તેમને સમર્થ જાણીને જ યુદ્ધ કરવા આવ્યા છીએ. તો હવે યુદ્ધ છોડી તેમને લજ્જા કેમ પમાડીએ. એમ કહેતાં યુદ્ધ શરૂ થયું. સુગ્રીવે ભામંડળને જોઈ પૂછ્યું કે” આ બે કુમારો કેણુ છે? ભામંડળે કહ્યું કે” તે બંને રામના પુત્રો છે અને લવણ ને અંકુશ. રામ લક્ષ્મણ સાથે યુદ્ધ કરવા આવ્યા. રામે લક્ષ્મણને કહ્યું કે “ આ બંને કુમારોને જોઈ મને સ્વાભાવીક

સ્નેહ ઉપજે છે. અને આલિંગન કરવાનું મન થાય છે તો લડવું ક્ષમ રીતે? આ સાંભળી લવણે રામને અને અંકુશે લક્ષ્મણને કહ્યું કે તમારી યુદ્ધ શ્રદ્ધાને રાવણે પૂરી કરી નથી તે અમે પૂરી કરશું. અને અમારી શ્રદ્ધાને તમે પૂરી કરો એમ કહી ધનુષ ચલાવ્યું. કૃતાંત સારથીએ રામના રથને અને વજ્રવંધે લવણના રથને સામસામા જોડી દીધા. લક્ષ્મણના રથને વિરાધે અને અંકુશના રથને પૃથુરાજએ પણ સામસામા જોડી દીધા. ચારે વીરોનું યુદ્ધ પ્રવર્ત્યું. તેમાં લવણાંકુશ પિતા તથા કાકાને જાણ હોવાથી સાપેક્ષ રીતે અને રામ લક્ષ્મણ અજ્ઞાત હોવાથી નિરપેક્ષપણે યુદ્ધ કરતા હતા છતાં તે બન્નેનાં અસ્ત્રો નિષ્ફળ જવા લાગ્યાં. પછી અંકુશે લક્ષ્મણના હૃદયમાં વજ્ર જેવું બાણ માર્યું તેથી લક્ષ્મણ મૂર્છા ખાઈ રથમાં પડી ગયા. થોડીવારે લક્ષ્મણને ચેતના આવી તેણે વિરાધને કહ્યું કે મારો શત્રુ હો ત્યાં રથ લઈ જા હું ચક્રવર્તી તેનું મસ્તક છેદીશ. વિરાધે રથ અંકુશ તરફ ચલાવ્યો. લક્ષ્મણે ચક્રને આકાશમાં ભમાડી અંકુશ પર છોડ્યું. તે ચક્ર અંકુશને પ્રદક્ષિણા આપી પાછું લક્ષ્મણ પાસે આવ્યું. તે જોઈ રામ લક્ષ્મણે ખેદ પામી વિચાર્યું કે “શું! તે કુમારો બળદેવને વાસુદેવ હશે! આપણે નહિ હશું! એમ વિચારતા હતા તેવામાં નારદમુનિ ત્યાં આવ્યા અને કહ્યું કે “આ બન્ને કુમારો સીતાથી ઉત્પન્ન થયેલા તમારા પુત્રો છે. તે યુદ્ધને બહાને

તમને જોવા આવ્યા છે. તમારું ચક્ર ચાલ્યું નહિ તે તેની નિશાની સમજો પૂર્વે પણ ભરતનું ચક્ર બાહુબળી પર ચાલ્યું ન હતું. પછી સર્વ વૃતાંત નારદે કહ્યું ત્યારે રામચંદ્રજી મૂર્છા પામ્યા, થોડીવારે ચેતના આવતાં લક્ષ્મણને લઈ પુત્રવાત્સલ્યથી તેમની પાસે જવા નિકળ્યા. તેઓને આવતા જોઈ લવણ અકુશ રથમાંથી ઉતરી રામ લક્ષ્મણના ચરણમાં પડયા રામે ઓળામાં બેસાડી મસ્તક ચુંબી આલિંગન કર્યું. પછી લક્ષ્મણે અને શત્રુઘ્ને પણ કર્યું. સીતા પુત્રોનું પરાક્રમ અને પિતા સાથે તેમનું મિલન જાણી હર્ષ પામી વિમાનમાં એત્રી પુંડરીકપુર ચાલ્યા ગયા. ભામંડળે વજ્રજંઘની ઓળખાણ કરાવી એટલે રામે વજ્રજંઘને કહ્યું કે “તમે મારા પુત્રોને ઉછેરી પરાક્રમી બનાવ્યા તેથી તમે મારે ભામંડલ સમાન છે. પછી રામ લક્ષ્મણ પુત્રો સહિત અયોધ્યા આવ્યા અને પુત્રાગમનનો મોટો આસ્થવ કરાવે.

સીતાના સતીપણની અગ્નિ પરીક્ષા

એક વખત રામને, સુગ્રીવ વિભીષણ હનુમાન વગેરેએ આવી વિજ્ઞપ્ત કરી કે સીતા દેવી તમારા વિરહે તેમ જ પુત્રોના વિરહે દુઃખમાં દિવસો ગાળતા હશે. તમે આજ્ઞા આપો તો તેમને લાવીએ રામે કહ્યું કે “હું જાણું છું કે સીતા સતી છે. તો પણ લોકાપવાદના કારણે તે દિવ્ય કરે તો હું રાખીશ. એમ કહી વિશાલ મંડપ બનાવી માંચાઓની શ્રેણીઓ કરી.

તેમાં રાજાઓ નગરજનો, અમાત્યો, વિભીષણ પ્રમુખ ખેચરો આવીને બેઠા. પછી રામની આજ્ઞાથી સુગ્રીવ પુષ્પક વિમાન લઈને પુંડરીકપુર જઈ સીતાને મળ્યો. અને અયોધ્યા આવવા પ્રાર્થના કરી સીતાએ કહ્યું કે હું અપવાદ શાંત કરવા ગમે તે દિવ્ય કરીને પછી જ નગરમાં પ્રવેશ કરીશ. એમ કહી પુષ્પક વિમાનમાં બેસી અયોધ્યા આવી.

રામે મંડપમાં આવી ભરસભામાં સીતાને કહ્યું કે” તમે સર્વ લોકોની સમક્ષ શુદ્ધિને માટે દિવ્ય કરો.” સીતાએ હર્ષપૂર્વક કહ્યું કે” તમારા જેવો ડાહ્યો પુરૂષ ખીજો કોણ હોય કે દોષ બહુયા વગર વનમાં ત્યાગ કરે. પ્રથમ ઢંડ આપી પછી પરીક્ષા કરો છો તે તમારું વિચક્ષણપણું જ છે. છતાં હું પાંચે પ્રકારના દિવ્ય કરવા તૈયાર છું કહો તો, અગ્નિમાં પ્રવેશ કરું. કહો તો મંત્રેલા તાંદુલખાંડિ કહો તો, ત્રાજવા પર ચઢું, કહો તો તપાવેલી કોશનું પાન કરું અને કહો તો જીલથી શસ્ત્રને ગ્રહણ કરું. તે વખતે અંતરીક્ષમાં રહી સિદ્ધાર્થ અને નારદે અને ભૂમિ પર રહેલા લોકોએ કહ્યું કે” સીતા મહા સતી છે. તેમાં તમારે કાંઈ પણ વિકલ્પ કરવો નહિ. ત્યારે રામે કહ્યું કે” હે લોકો! પૂર્વે તમે જ તેને દોષીત કહેતા હતા, આજે નિર્દોષ કહો છો, કાલે વળી જુદું જ કહેશો, માટે હું કહું છું કે સીતા અસિ પ્રવેશ કરી પોતાની શુદ્ધિ કરી બતાવે

જેથી અપવાદ શાંત થશે. એમ કહી ત્રણુગો હાથ લાંબો પહોળો અને બે પુરુષ પ્રમાણુ ઉંડો ખાડો કરાવી અંદનના કાળેથી પૂરાવ્યો. તે સમયે અયોધ્યાની બહાર આવી કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહેલા મુનિને તે જ દિવસે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેનો મહોત્સવ કરવા ઇન્દ્રાદિક દેવો ત્યાં આવ્યા. તે સમયે સીતાની શુદ્ધિ થતી જોઈ. ઇન્દ્રે પેદલ સેનાના અધિપતિને સીતાનું સાનિધ્ય કરવા આજ્ઞા આપી. પોતે જયભૂષણ મુનિનો દેવળી

મહોત્સવ કર્યો. ખાડામાં અગ્નિ પ્રજ્વલિત થતાં સીતાએ નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ કરી ખાડા પાસે ઉભા રહી બોલ્યા કે” મેં જો રામ વિના ખીજ કંઈ પુરૂષની અલિલાષા કરી હોય તો આ અગ્નિ મને ખાળી નાખે. નહિ તો જળની જેમ શીતળ થઈ જાઓ. એમ કહી અગ્નિમાં પડ્યા. તેમના પડતાં વેંત અગ્નિ ખુઝાઈ ગયો. ખાડો જલથી પુરાઈ વાવ રૂપે થઈ ગયો. સીતા દેવોના પ્રલાવથી કમળ પર રચેલા સિંહાસનમાં ખીરાજમાન થયા. વાવનું જળ ઉછળવા લાગ્યું વિદ્યાધરે તો માંચડા પરથી ઉડીને આકાશમાં ગયા. પણ ભૂમિ પર ચાલનાર લોકો હે મહાસતિ સીતા અમારું રક્ષણ કરો” એમ યોકાર કરવા લાગ્યા. સીતાએ તે ઉંચે ઉછળતા જળને બે હાથથી ઢાળી દીધું. પોતાની માતાનો પ્રલાવ જોઈ લવણને અંકુશ બંને જણા માતા પાસે ગયા. સીતાએ બંને પડખે બેસા યા

તે વખતે લક્ષ્મણ, લામંડલ વિલીખણ, સુગ્રીવ, અને સર્વ લોકોએ ભક્તિથી સીતાને નમસ્કાર કર્યા રામ પણ સીતા પાસે આવી પશ્ચાતાપ પૂર્વકે અંજલી જોડી કહેવા લાગ્યા કે” મારો અપરાધ ક્ષમા કરી હવે આ યુગ્પક વિમાનમાં બેસી ઘેર આવો. સીતાએ કહ્યું કે” આમા તમારો કે કોઈનો દોષ નથી. મારા પૂર્વ કર્મનો જ દોષ છે. તે કર્મના ઉચ્છેદ માટે હવે હું દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ. એમ કહી પોતાના હાથે જ કેશનો લોચ કરી તે કેશ રામને અર્પણ કર્યા. રામને આ જોઈ મૂંઝાઈ

આવી. સીતા જયભૂષણ કેવળી પાસે ગયા, કેવળીએ તેમને વિધિપૂર્વક દીક્ષા આપી. સુપ્રભા આર્યાના પરિવારમાં સોપી. રામને મૂરછાં વગતાં લક્ષ્મણે રામને કહ્યું કે “સીતાએ તો દીક્ષા લીધી છે. અને જયભૂષણ કેવળી પાસે રહેલા છે. આપ પણ કેવળીની દેશના સાંભળવા પધારો.” પછી રામલક્ષ્મણ પરિવાર સહિત કેવળીની દેશના સાંભળવા બેઠાં. દેશનાને અંતે

રામે પૂછ્યું કે” હે સ્વામી! હું લવ્ય છું કે અલવ્ય? કેવળીએ કહ્યું કે” તમે આસન્ન ભવે આ લવ્યાં જ મોક્ષને પામનાર છો. રામે કહ્યું કે” દીક્ષા વગર મોક્ષ થાય નહિ. અને મારા બંધુ લક્ષ્મણનો ત્યાગ કરી શકું તેમ નથી. કેવળીએ કહ્યું કે” હજી તમારે બળદેવપણાની સંપત્તિ લોગવવાની બાકી છે. તે ખરી તમે દીક્ષા લઈને શિવ સુખને પામશો.” વિલીખણે કેવળી મુનિને નમસ્કાર કરી પૂછ્યું કે” રાવણે પૂર્વ જ.મના કયા કર્મથી સીતાનું હરણ કર્યું અને કયા કર્મથી લક્ષ્મણે તેને હણ્યો. વળી હું સુર્યાવ ભામડંગ અને લવણ અંદુશ વગેરે કયા કર્મથી રામ ઉપર અત્યંત રક્ત થયા છીએ.” કેવળીએ કહ્યું કે તમારા બધાનો પૂર્વ સંબંધ કહું તે ધ્યાન દઈને સાંભળો!

રામ લક્ષ્મણ અને રાવણના

પૂર્વભવો

આ દક્ષિણાર્ધ ભરતના ક્ષેમપુર નગરમાં નયદત્ત નામે વણીકને ધનદત્તને વસુદત્ત નામે બે પુત્રો થયા. તે બન્નેને ચાણવલ્કય નામે પ્રાહ્મણ સાથે મૈત્રી થઈ. તે નગરમાં સાગરદત્ત નામે વણીકને ગુણધર નામે પુત્ર અને ગુણવતી નામે પુત્રી હતી. સાગરદત્તે ધનદત્તને ગુણવતી કન્યા આપી. પણ

કન્યાની માતા રત્નપ્રભાએ ધનના લોભથી શ્રીકાંત નામે ધનાઢયને ગુપ્ત રીતે ગુણવતી આપી. આ ખગર પડતા વસુદત્તે રાત્રે જઈ શ્રીકાંતને મારી નાખ્યો. શ્રીકાંતે પણ વસુદત્તને હાડ્યો. બન્ને મૃત્યુ પામી વિંધ્યાટવીમાં મૃગલા થયા. ગુણવતી કુંવારી જ મૃત્યુ પામી તે જ વનમાં મૃગલી થઈ. ત્યાં પણ તેણીને માટે બંને મૃગલા યુદ્ધ કરી મૃત્યુ પામી ચિરકાળ સંસારમાં લભ્યા.

ધનદત્ત લાઈના વધથી ખિડિત થઈ ભટકવા લાગ્યો. તેણે રસ્તે જતાં સાધુઓ પાસે ભોજન માગ્યું. સાધુઓએ તેને રાત્રે ન ખાવાનો નિયમ આપ્યો. તેથી ધનદત્ત શ્રાવકપણામાં મૃત્યુ પામી પહેલા દેવલોકે દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવી મહાપુર નગરમાં પદ્મરૂચી નામે શ્રાવક થયો. તેણે એક વખત ગોકુળમાં જતાં

વૃદ્ધ વૃષભને મરણુ સ્થિતમાં આવેલો જોઈ અશ્વપરથી નીચે ઉતરી તેના કાનમાં નવકારમંત્ર સંભળાવ્યો. તેના પ્રભાવથી તે વૃષભ મૃત્યુ પામી તે જ નગરના રાબનો વૃષભધ્વજ નામે પુત્ર થયો. પૂર્વજન્મના સ્થાનના દર્શનથી તેને જાતિ સ્મરણ થતાં ત્યાં એક ચૈત્ય કરાવી વૃષભનું ચિત્ર આજેખ્યું. અને નવકાર સંભળાવતા શેઠને અને અશ્વને આજેખી રક્ષકોને કહ્યું કે 'આ ચિત્રના પરમાર્થ જાણનારની મને ખગર આપવી એમ કહી તે પોતાને મહેલે ગયો. એક વખત પેલો પદ્મરૂચી શેઠ ચૈત્યનાં વંદન કરવા આવતાં ત્યાં આજેખેલા ચિત્રને જોઈ કહ્યું

કે “આ ચિત્રનું વૃત્તાંત તો મને જ લાગુ પડે છે. રક્ષકોએ તે વાત વૃષભધ્વજને જણાવી. વૃષભધ્વજે પદ્મરૂચીને કહ્યું કે “તમે સાંભળાવેલ નમસ્કારના પ્રભાવે હું રાજપુત્ર થયો છું પછી બન્ને મિત્રો શ્રાવકપણું પાળી બીજા દેવલોકે દેવ થયા. ત્યાંથી સ્વયં પદ્મરૂચી દ્વેમાપુરીના વિપુલવાહન રાજાના સમાધિગુપ્ત મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ પાંચમા દેવલોક દેવેન્દ્ર થયો. ત્યાંથી સ્વયં આ ભવમાં બગદેવ રામચંદ્ર થયા છે. અને વૃષભધ્વજનો શુભ અનુક્રમે સુગ્રીવ થયો છે. પેલા શ્રીકાંતનો શુભ ભવ બ્રમણ કરી શંભુ નામે રાજા થયો. વસુદત્ત પણ ભવ બ્રમણ કરી શંભુરાજાનો પુરોહિત શ્રીભૂતિ નામે પુત્ર થયો. શુભવતી ભવબ્રમણ કરી શ્રીભૂતિની વેગવતી નામે પુત્રી થઈ. તે યૌવન વંતી થતાં એક વખત સુદર્શન નામે પ્રતિમાધારી મુનિને લોકો વંદન કરતા જોઈ હાસ્યથી તેણીએ કહ્યું કે “હે લોકો! આ સાધુને મેં કોઈ સ્ત્રી સાથે કીડા કરતાં જોયા છે. તેને વંદના કેમ કરો છો? તેથી લોકો તે સાધુને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા એટલે તેણે અભિગ્રહ કર્યો કે “જ્યાં સુધી માફ કલંક ઉતરે નહિ ત્યાં સુધી હું કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં રહીશ. પછી શાસન દેવતાએ રોષથી વેગવતીને રોગીબંધ બનાવી. તેણીએ સાધુ પર મૂકેલા કલંકનું વૃત્તાંત સાંભળી તેના પિતાએ તેનો ઘણો તિરસ્કાર કરી ઠાઠી મૂકી. તેણીએ સુદર્શન મુનિ પાસે આવી લોકો સમક્ષ ઉચ્ચ સ્વરે કહ્યું કે “હે મુનિ તમે સર્વથા નિર્દોષ

છો. મેં તમારા પર ખોટો દોષ આરોપણ કરેલ છે. તે મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. એટલે લોકો સાધુને ફરી પૂજવા લાગ્યા. વેગવતી પરમશ્રાવિકા બની. શંભુ રાજાએ તેની માગણી કરી તો શ્રીભૂતિએક હું કે ‘મારી કન્યા હું મિથ્યાત્વીને આપીશ નહિ. તેથી શંભુરાજાએ શ્રીભૂતિને મારીને વેગવતી સાથે બગાડકારે ભોગ કર્યો. તે સમયે વેગવતીએ તેને શાપ આપ્યો કે હું ભવાંતરે તારા વધના માટે થાઉં. પછી શંભુરાજાએ તેને છેડી દીધી. તે હરિકાંતા આર્યા પાસે દીક્ષા લઈ પાંચમા દેવલોકે ગઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને જનકરાજાની પુત્રી સ્ત્રીતા થઈ. પૂર્વના શાપના વશથી શંભુ રાજાના જીવ રાવણના વધને માટે થઈ. સુદર્શનમુનિ પર કલંક મૂકવાથી તેના પર લોકોએ આ ભવમાં ખોટું કલંક મૂક્યું.

શંભુરાજાના જીવે ભવબ્રમણ કરી પ્રભાસ નામના ગ્રાહણ થઈ વિજયસેન મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ મોટું તપ કર્યું. એક વખત કનકપ્રભ નામે વિદ્યાધરેન્દ્રને સમેતશિખરની યાત્રા કરવા જતાં પ્રભાસ મુનિએ દીઠા. તેથી તેણે નિયાણું કર્યું કે” હું આ વિદ્યાધરેન્દ્ર જેવો સમૃદ્ધિ વાળો થાઉં”

ત્યાંથી મૃત્યુ પામી ત્રીજા દેવલોકે ગયો. ત્યાંથી ચ્યવી હે વિભીષણ ? તે તારો ભાઈ રાવણ થયો છે. નિયાણાના પ્રભાવથી તે ત્રણખંડનો અધિપતિ બન્યો. ધનદત્તને વસુદત્તનો મિત્ર યાજ્ઞવલ્ક્ય ઘણા ભવ ભમી તું વિભીષણ થયો છે. શંભુરાજાએ

મારી નાખેલો શ્રીભૂતિ પ્રઠિપુરમાં પુનર્વસુનામે વિદ્યાધર થયો. એક વખતે તેણે ચક્રવર્તિ રાજપુત્રી અનંગસુંદરી નામે કન્યાનું હરણ કર્યું. ચક્રવર્તિએ તેની પછવાડે વિદ્યાધરોને મોકલ્યા. તેની સાથે લડનાં પુનર્વસુના વિમાનમાંથી અનંગસુંદરી એક લતાગૃહમાં પડી ગઈ. તેની પ્રાપ્તિ માટે નિયાણું પાંચી પુનર્વસુએ દીક્ષા લીધી. તે સ્વર્ગમાં જઈ ત્યાંથી ચ્યવી લદમણ થયો. અનંગસુંદરી વનમાં રહી તપ કરવા લાગી. સમાધિથી મૃત્યુ પામી દેવલોકમાં દેવી થઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને તે લદમણની વિશલ્યા નામે પત્નિ થઈ છે.

ગુણધરનામે ગુણવતીનો ભાઈ ભવશ્રમણ કરી રાજપુત્ર થયો. તે ભવમાં શ્રાવક પણ પામીને જનકરાજની વિદેહારાણીની કુક્ષીએ લામંડલ નામે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો.

લવણ અને અંકુશનો પૂર્વભવ

કાકંદી નગરીમાં વામદેવ પ્રાહ્મણને વસુનંદને સુનંદ નામે યે પુત્ર હતા. મુનિદાનના પ્રભાવથી તેઓ ઉત્તરકુરૂમાં યુગલીયા થયા. ત્યાંથી સૌધર્મ દેવલોકે દેવ થયા ત્યાં ચ્યવી કાકંદી નગરીના રાજા વામનદેવના પ્રિયંકરને શુભંકર નામે પુત્રો થયા. તે ભવમાં દીક્ષાલઈ ઐવેયકમાં દેવ થયા. ત્યાંથી ચ્યવી લવણ અને અંકુશ થયા છે. તેમના પૂર્વભવની માતા સુદર્શના

ભવબ્રમણ કરી સિદ્ધાર્થ થયેલ છે. જેણે રામના બંને પુત્રોને ભણાવ્યા છે.

આ પ્રમાણે સર્વના પૂર્વભવ સાંભળી ઘણાલોકો વૈરાગ્ય પામ્યા. કૃતાંત સેનાપતિએ દીક્ષા લીધી. રામલક્ષ્મણ વગેરે સીતાને વંદન કરી પાછા અયોધ્યામાં આવ્યા. સીતાએ અને કૃતાંતવદને ઉચ્ચતપ કરવા માંડ્યું. સીતાએ સાઠ્ઠવર્ષ સુધી ઉચ્ચતપ કરી અનક્ષત પૂર્વક મૃત્યુ પામી ખારમા દેવલોકે ખાનીસ સાગરોપમના આયુષ્યે અચ્યુતેન્દ્ર થયા. કૃતાંતવદન તપ કરી મૃત્યુ પામી પાંચમા દેવલોકે ગયો.

ભામંડળ દીક્ષા લેવાની ભાવના કરતો હતો. તેવામાં અકસ્માત તેનાપર વિજળી પડતાં મૃત્યુ પામી દેવકુરુમાં યુગલીક ખણે ઉત્પન્ન થયો. હનુમાન ચૈત્રીપુર્ણિમાએ મેરૂપર્વતે યાત્રાએ ગયેલ તેણે સૂર્યોદયને સૂર્યાસ્તની ઘટમાળ જોઈ પુત્રને રાજ્ય આપી ધર્મરત્ન આચાર્ય પાસે સાડા સાતસો રાજ્યો સાથે દીક્ષા લીધી. તેની પત્નિઓએ લક્ષ્મીવતી આર્યાપાસે ચારિત્ર લીધું. અનુક્રમે સર્વકર્મ અપાવી હનુમાન મોક્ષે ગયા.

હનુમાને દીક્ષા લીધી ત્યારે રામચંદ્ર વિચારવા લાગ્યા કે ભોગસુખનો ત્યાગ કરી હનુમાને શા માટે દીક્ષા લીધી હશે. આવી વિચારણા કરતા રામને અવધિજ્ઞાનથી સૌધર્મેન્દ્રે જાણી સભામાં કહ્યું કે “અહો ! કર્મની ગતિ બહુ વિચિત્ર છે. રામચંદ્ર ચરમદેહિ છતાં અત્યારે ધર્મને હસી કાઢે છે. તેનું

કારણ લક્ષ્મણ પરનો ગાઢ રનેડ છે. એટલે વૈરાગ્ય થતો નથી.

ઈન્દ્રના વચનની પરીક્ષા કરવા દેવો તેમના રનેડની પરીક્ષા કરવા લક્ષ્મણ પાસે આવી. માયાથી અંતઃપુરને રોતું કટણતું બતાવ્યું. રામનું લક્ષ્મણે મૃત્યુ થયું સાંભળી લક્ષ્મણને આઘાત થતાં તેના પ્રાણ નીકળી ગયા. પરીક્ષા કરવા આવેલા દેવો આ જોઈ બહુ ખેદ પામ્યા અને પશ્ચાત્તાપ સાથે પોતાના આત્માની નિંદા કરતા દેવલોકમાં પાછા ચાલ્યા ગયા.

લક્ષ્મણનું મૃત્યુને રામનો નિર્વાણ ગમન

લક્ષ્મણને મૃત્યુ પામેલા જાણી અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ બહુ આકંઠ કરવા લાગી. તેઓનું અકંઠ સાંભળી રામચંદ્રજી દોડી આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે અરે? તમે આ શું આરંભ્યું છે મારો ભાઈ લક્ષ્મણ હજુ જીવે છે. એમ કહી અનેક પ્રયોગો કરાવ્યા. પણ તે નિષ્ફળ થતાં રામને મૂર્છા આવી ગઈ. લવણ અંકુશે નમસ્કાર કરી રામચંદ્રને કહ્યું કે અમે સંસારથી અત્યંત ભય પામ્યા છીએ. માટે અમને દીક્ષાની રજા આપો.

આ પ્રમણે કહી બંને જાણાએ અમૃતઘોષ મુનિપાસે દીક્ષા લઈ સર્વકર્મ ખપાવી મોક્ષે ગયા. ભાઈના મરણથી રામચંદ્રજી વારંવાર મૂર્છા પામ્યા. રેતના પામતાં કહેવા લાગ્યા કે ‘હે ભાઈ લક્ષ્મણ? મેં તારું અપમાન કર્યું’ નથી. તો તું કેમ મારાથી રીસાઈ ગયો છું ને બોલતો નથી? વિલીખણાદિક તેમને કહેવા લાગ્યા કે હવે લક્ષ્મણનો અગ્નિ-સંસ્કાર કરો.

રામે કહ્યું કે અરે દુર્જનો ? મારો ભાઈ લક્ષ્મણ તે જીવે છે તમારા સર્વેનું મૃત્યુકાર્ય કરવું નેમએ. એમ કહી લક્ષ્મણને ખભે ઉપાડી ચાલ્યા. તેમ છ માસ વીતી ગયા. રામ ઉન્મત્ત બની ગયાનું જાણી ઈન્દ્રજિત તથા સુહના પુત્રો તેમને મારવા આવ્યા. ત્યારે રામે લક્ષ્મણના શબને યોગામાં લઈ વજાવર્ત ધનુષનું સ્કાલન કર્યું. તે વખતે જટાયુકેવ રામપાસે આવ્યો. હજુ દેવો રામના પક્ષમાં છે એમ સમજી ઈન્દ્રજિતના પુત્રો વગેરે ભયખામી નાશી ગયા.

જટાયુકેવે રામને યોધ કરવા સુકાવૃક્ષને જળ સિંચત કરવા માંડ્યું. પાષણ ઉપર ખાતર નાખી કમળ વાવવા માંડ્યાં. યંત્રમાં રેતી પીલી તેલ કાઢવા માંડ્યા. ત્યારે રામે કહ્યું કે આ યોધો તમારો પ્રયાસ નકામો છે. જટાયુકેવે કહ્યું કે જ્યારે આવું બધું જાણો છો ત્યારે શબને કેમ વહન કરી રહ્યા છો? તેજ વખતે કૃત્તાંતવદન સારથીએ સૌધર્મ દેવલોકથી આવી મનુષ્યનું રૂપ લઈ સ્ત્રીનું શબ લઈ રામપાસેથી નીકળ્યો. રામે કહ્યું કે મરેલી સ્ત્રીને કેમ ઉપાડી ફરે છે. દેવે કહ્યું કે તમે જેમ શબને ઉપાડીને ફરો છો તેમ હું પણ ફરું છું. આ રીતે દેવે રામને યોધ પમાડ્યો. દેવો ગયા પછી રામે લક્ષ્મણનું મૃતકાર્ય કરી દીક્ષા લેવાની તૈયારી કરી પછી રામે લવચુના પુત્ર અનંગદેવને રાજ્ય આપ્યું અને આચાર્ય મુનિસુવ્રત પાસે જઈ સુગ્રીવ, વિલીષણ શત્રુઘ્ન, વીરાધ વગેરે સોળહજાર રાજાઓ અને સાડત્રીશહજાર સ્ત્રીઓ સાથે દીક્ષા લીધી.

સાધ્વીઓ શ્રીમતીસાધ્વીના પરિવારમાં રહી, ગુરૂ પાસે રામભદ્ર મુનિને પૂર્વીજ શ્રુતનો અભ્યાસ કરતાં અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેથી પોતાના ખાજલા લવો યાદ કરતાં વિચારવા લાગ્યા કે હું પ્રથમ ધનદત્ત નામે વણિક પુત્ર હતો. ત્યારે લક્ષ્મણ તે લવમાં મારો વસુદત્ત નામે ભાઈ હતો. સુકૃત કર્યા વિના મૃત્યુ પામી અનેક લવ ભ્રમણ કરી ફરી મારો ભાઈ લક્ષ્મણ થયો. વાસુદેવ પશ્ચાત્માં ફેગટ વર્ષો ગુમાવી નરકમાં ચાલ્યો ગયો. હવે મારે દુષ્ટકર્મના ઉચ્છેદ માટે તપ કરવા ઉચ્ચમવાંત થવું જોઈએ એમ વિચારી અલિગ્રહ પૂર્વક છ ઉપવાસના પારણે નગરમાં પેડા. રાજાએ તેમનો અલિગ્રહ પૂર્યો. ત્યાં દેવોએ વસુધારાદિ પાંચ દિવ્ય પ્રગટ કર્યા. ત્યારબાદ રામમુનિએ દેશના આપી. રાજા વગેરે પ્રતિમાધ પા ની શ્રાવક બન્યા. ત્યાંથી વિહાર કરી રામમુનિ કૌટીશીલાએ આવી પ્રતિમાધારી થઈ શુક્લક્યાન ધ્યાવવા લાગ્યા.

લક્ષ્મણની ગતિ રામમુનિ પાસે જાણી સીતેન્દ્ર લક્ષ્મણને મલયા નરકમાં ગયા

રામ મુનિને કેવલજ્ઞાન થતાં દેવોએ મહોત્સવ કર્યો. દેશના આપતા લક્ષ્મણની નરકગતિ જાણાવી. આ સાંભળી સીતેન્દ્ર નરકમાં લક્ષ્મણ પાસે ગયા. ત્યાં શંભુક અને રાવણને લક્ષ્મણ સાથે વૈકિયરૂપે કરી યુદ્ધ કરતા જોયા. પરમાધીઓએ ક્રોધથી તેમને અગ્નિકુંડમાં નાખ્યા.

અને કુંભીમાં નાળી અત્યંત દુઃખ દેવા લાગ્યો ત્યારે સીતે દ્રે તેમને પરમાધામીથી છોડાવી કહ્યું કે હે શ બુકને રાવશુ ? તમે આનું પરિણામ જોયા છતાં હજુ શા સારૂ પૂર્વવૈરને છોડતા નથી એમ કહી રામ કેવળીએ કહેલા આગામી ભવના પોતાની સાથેના સંબંધો કહી ખતાવ્યા લક્ષ્મણ અને રાવણે કહ્યું કે “કૃપાનિધિ ? તમે બહુ સારું કર્યું”. તમારા ઉપદેશથી અમે અમારા દુઃખો ભૂલી ગયા છીએ. પણ નરકનું લાંબાકાળનું દુઃખ કેમ વેડાશે ? ત્યારે સીતેન્દ્રે કહ્યું લાવી કહ્યું કે “તમને હું નરકમાંથી ઉપાડી દેવલોકમાં લઈ જઈશ. એમ કહી ત્રણેને ઉપાડ્યા. પણ તેમનાં શરીર પારાની જેમ વીખરાય ગયા, અને ભેગા થઈ ગયા. ફરી ઉપાડ્યા તોપણ તેમજ ઘતાં છેવટે તેઓએ કહ્યું કે અમારું દુઃખ અમારે ભોગવવું પડશે.

સીતેન્દ્ર તેમને મૂકીને રામ કેવળી પાસે આવી વંદન કરી નંદી ધર તીર્થ ગયા. વગતાં દેવકુરૂ ક્ષેત્રમાં ભામંડળને પ્રતિભોધ કરી પોતાના વિમાનમાં ગયા. રામકેવળી પચીશવર્ષ પૃથ્વી ઉપર ત્રિચરી ભગ્વજીને ભોધ કરી પંદર હજાર વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મોક્ષે ગયા.

સમાપ્ત

૧૩ વચનના વૈર સચિત્ર (કથા વાર્તા)	૯૬	૩-૦૦	૧૫૦-૦૦
૧૪ પર્યુપણુ પર્યામાણા	૨૨૪	૫-૦૦	૨૫૦-૦૦
૧૫ આયં રાજનીશ્રી શ્રીપાલે યાને મયણા સુદરી ૧૧૨		૫-૦૦	૨૫૦-૩૦
૧૬ સૂત્ર ચમત્કાર યાને કથામંજરી (પ્રેસમાં)	૨૩૦	૬-૦૦	૪૦૦-૦૦
૧૭ ભકિત સૌરભ (પ્રેસમાં)	૮૮	૩-૦૦	૧૫૦-૦૦
૧૮ જૈન ધર્મનું વિજ્ઞાન (પ્રેસમાં)	૨૫૦	૬-૦૦	૩૫૦-૦૦
૧૯ વિનયચંદ્ર કેવલિ ચરિત્ર પ્રતાકારે (પ્રાકૃત) ૨૬૨	૧૨-૦૦	૬૦૦-૦૦	
૨૦ દશવૈકલિક મૂલ ડીકાનું ભાષાંતર ભા. ૧/૨ ૧૭૬/૨૧૬ ભેટ			

૨૧ આવશ્યક સૂત્ર મૂલ ડીકાનું

ભાષાંતર ૩૦૪ ભેટ

૨૨ પ્રહુમ્ન ચરિત્ર ભાષાંતર ૩૭૬ ૧૬-૦૦ ૭૦૦-૦૦

નોંધ : આ રીતે લગભગ ૩૮૦૩ પેજનું વાંચન તેમાંથી નં. ૨-૩-

૪-૫-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨-૧૪-૧૬ કલાત્મક સચિત્ર છે.

આખા સેટના માત્ર રૂા ૭૫-૦૦ (પોસ્ટેજ અલગ યા સોબતે)

આજની કિંમતથી ૫૦% ઓછી કિંમત ગણાય (આ સેટ

ગણતરીના જુજ હોવાથી કારતક સુદ ૫ સુધી જ મળશે)

તા. ક. હાલ પ્રતધરિયે ગુરૂસાખ-સ્નાત્ર પૂજાદિ સંગ્રહ-

ભકિત-મુકિત આદિ ગ્રંથો છપાય રહ્યા છે જે ઉપરનો

સેટ લેનારને હેન્ડ ડીલીવરીથી ભેટ મળશે.

卐 कीर्ति प्रकाशन धर्म साहित्य प्रचार卐

नवी योजना आञ्चन सभ्यना २५१ पर्युषणु पर्व मुधी रहेशे.

१. समराहित्य केवलि यरित्र	सचित्र	१५-००
२. व्रत धरिओ गुड साध	सचित्र	१६-००
३. श्रीभरतेश्वर भाहुणदी भा. १-२-३	सचित्र	४५-००
४. आर्हत तत्व दर्शन	सचित्र	१२-००
५. सचित्र जैन रामायणु		८-००
६. जैन महाभारत		८-००
७. श्री भरतेश्वर भाहुणदी प्रताकारे		१५-००
८. लकित अने मुकित		१५-००
९. पर्युषणु पर्वमाला		५-००
१०. पुण्पावती रास प्रताकारे		५१-००
११. पुण्पावती रास (सचित्र पुस्तकाकारे)		५१-००
१२. सूत्र यमत्कार याने कथा मंजरी		८-००
१३. लकित सौरभ		४-००
१४. जैन धर्मनुं विज्ञान		६-००
१५. मोहन ज्योत...		२-००
१६. नरकनुं प्रथमद्वार (रात्रिलोअन)		२-५०
१७. अवननुं अंतिम मांगदय नवी आवृत्ति		१०-००
१८. नमस्कार महामंत्र		३-००

हालमां गुदा गुदा छपाता तथा कीर्ति प्रकाशनमां हुवे पछी जे छपाशे ते अघा पुस्तके आञ्चन सभ्यने लेट मणशे.

दीपक आर. अवेरी

१०/१२७०, हाथीवाला हेरासर सामे, १ ले माणे,

गोपीपुरा, मेहन रोड, सुरत.